

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**KAMU YÖNETİMİNDE SOSYAL SORUMLULUK VE
SOSYAL ADALET BAĞLAMINDA ETİK SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM

Danışman

Dr.Öğr. Üyesi Tuğçe GÜR TÜRKDOĞAN

İstanbul – 2025

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Kamu Yönetiminde Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Adalet Bağlamında Etik Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 06.05.2025

Sayfa Sayısı : 118

Tez : Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe GÜR TÜRKDOĞAN

Danışmanları

Dizin Terimleri : Etik, Kamu Yönetimi, Kamu yönetiminde Etik, Dijitalleşme, Yapay Zeka, Sosyal Adalet, Sosyal Sorumluluk

Türkçe Özet : Bu çalışma, kamu yönetiminde sosyal sorumluluk ve sosyal adalet bağlamında karşılaşılan etik sorunları incelemekte ve bunlara çözüm önerisi sunmayı amaçlamaktadır.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmza

Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**KAMU YÖNETİMİNDE SOSYAL SORUMLULUK VE
SOSYAL ADALET BAĞLAMINDA ETİK SORUNLAR
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM

Danışman

Dr.Öğr. Üyesi Tuğçe GÜR TÜRKDOĞAN

İstanbul - 2025

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede ki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM

.../.../2025

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM' ın “**Kamu Yönetiminde Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Adalet Bağlamında Etik Sorunlar ve Çözüm Önerileri**” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Fatma Gül GEDİKKAYA

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe GÜR TÜRKDOĞAN
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Gamze TURGAYLI ZENGİN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 20..

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışma, kamu yönetiminde sosyal sorumluluk ve sosyal adalet bağlamında karşılaşılan etik sorunları inceleme nesnesi yaparak etik sorunların çözümüne yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada etik kavramının tarihi süreç içerisindeki yeri, kamu yönetimi ve etik kavramları arasındaki ilişki ve ulusal ve uluslararası kamu yönetiminde karşılaşılan sorunlar için oluşturulan yapılanmalar ve bu sorunlara sosyal adalet ve sosyal sorumluluk bağlamında getirilebilecek önerileri tartışmak hedeflenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde etik, kamu yönetimi, sosyal sorumluluk ve sosyal adalet kavramlarının teorik ve kavramsal çerçevesi açıklanmış, ikinci bölümde kamu yönetimi ve etik ilişkisi, Türkiye’deki etik uygulamaları ve hukuki alanda nasıl işlendiği, sosyal sorumluluk ve sosyal adalet kavramları irdelenmiştir. Dijitalleşme ve yapay zeka süreçleri ve bu durumun etik ihlalleri nasıl etkilediğini açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise uluslararası endeksler irdelenmiş olup bu endekslerde üst sıralarda bulunan ülkelerin etik alanda attığı adımlar inceleme nesnesi yapılmaktadır. Son olarak, Türkiye üzerine bir değerlendirilme ile çözüm önerileri ve politika transferi önerileri değerlendirilmektedir.

Çalışmanın, kamu yönetiminde etik kültürün gelişmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Etik, Kamu Yönetimi, Kamu yönetiminde Etik, Dijitalleşme, Yapay Zeka, Sosyal Adalet, Sosyal Sorumluluk

SUMMARY

This study aims to examine ethical issues encountered in public administration within the context of social responsibility and social justice, and to offer solutions to these problems. The study investigates the place of the concept of ethics within the historical process, the relationship between public administration and ethics, and the structures established to address issues encountered in national and international public administration, all within the framework of social justice and social responsibility.

In the first chapter, the theoretical and conceptual framework of the concepts of ethics, public administration, social responsibility, and social justice is explained. In the second chapter, the relationship between public administration and ethics, ethical practices in Turkey, and how ethics is addressed in the legal field are examined, along with a discussion of the concepts of social responsibility and social justice. The effects of digitalization and artificial intelligence processes on ethical violations are also addressed. In the third chapter, international indexes are analysed, ethical practices of countries ranked highly in these indexes are discussed, and Turkey is evaluated with solution and policy recommendations presented.

This study aims to contribute to the development of an ethical culture in public administration.

Keywords: Ethics, Public Administration, Ethics in Public Administration, Digitalization, Artificial Intelligence, Social Justice, Social Responsibility

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAMU YÖNETİMİNDE ETİK TARTIŞMALARI İÇİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Etik Kavramı.....	5
1.1.1. Etik ve Ahlak İlişkisi	6
1.1.2. Etik ve Erdem İlişkisi	9
1.1.3. Etik ve Kültür İlişkisi	11
1.1.4. Etik Teoriler.....	13
1.1.4.1. Pratik Etik (Uygulamalı Etik) Teorisi	13
1.1.4.2. Normatif Etik.....	18
1.1.4.3. Meta-Etik	20
1.2. Kamu Yönetimi	21
1.3. Sosyal Adalet ve Sosyal Sorumluluk.....	25
1.4. Dijitalleşme.....	28
1.5. Yapay Zeka (AI)	30

İKİNCİ BÖLÜM KAMU YÖNETİMİNDE ETİK BAĞLAMINDA ATILAN ADIMLAR VE MEVCUT DURUM

2.1. Kamu Yönetiminde Etik	33
2.1.1. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı	36
2.1.2. Kamu Yönetiminde Etik Dışı Davranışlar.....	44
2.2. Kamu Yönetiminde Etiğin Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Adalet İlişkisi	49

2.3. Türkiye’de Kamu Yönetiminde Etik Tartışmalar	51
2.3.1. Kamu Görevlileri Etik Kurulu	53
2.3.2. Türkiye’de Kamu Yönetiminde Etik ve Hukuk İlişkisi.....	56
2.4. Kamu Yönetiminde Dijitalleşme ve Etik İlişkisi	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETİĞİN SOSYAL SORUMLULUK VE SOSYAL ADALET DENKLEMİ

3.1. Dünyada Kamu Yönetiminde Etik Tartışmalar ve Uluslararası Ölçütler	63
3.2. Kamu Yönetiminde Etik Sorunlara Çözüm, Politika Önerisi, Eleştiri	71
3.2.1. Danimarka	74
3.2.2. Yeni Zelanda.....	76
3.2.3. Norveç	78
3.3. Türkiye Üzerine Değerlendirme	80
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	92
KAYNAKÇA	95

KISALTMALAR

TDK	:	Türk Dil Kurumu
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
KDKK	:	Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu
YZ	:	Yapay Zeka
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Geleneksel Kamu Yönetimi ile Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Karşılaştırılması	38
Tablo 2. Kurula Başvuruların Konularına Göre Dağılım Tablosu.....	62
Tablo 3. Türkiye Dijital Devlet Hedefleri	62
Tablo 4. Ülkelerin Genel Değerlendirilmesi.....	64

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algı Endeksine (2023) Göre En Yüksek Puan Alan Ülkeler	66
Grafik 2. Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksi Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke	68
Grafik 3. The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksine Göre En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke	69
Grafik 4. V-DEM Demokrasi Endeksine Göre En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke ve Puanları	70
Grafik 5. V-DEM İnsan Hakları Endeksine Göre En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke ve Puanları	71
Grafik 6. Türkiye Yolsuzluk Algı Endeksi Sıralaması	80
Grafik 7. Türkiye'nin Yolsuzluk Endeksinde Aldığı Puanlar	81
Grafik 8. Türkiye'nin Hukukun Üstünlüğü Endeksinde Son Beş Yılda Aldığı Puanlar	82
Grafik 9. Türkiye'nin Hukukun Üstünlüğü Endeksinde Son Beş Yıldaki Sıralaması	80
Grafik 10. The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksinde Türkiye'nin Değerlendirilmesi (2024)	84
Grafik 11. Türkiye'nin Demokrasi Endeksinde Son Beş Yıldaki Puanları	85
Grafik 12. V-DEM Demokrasi Endeksine (2024) Göre Türkiye'nin Puanları	86
Grafik 13. V-DEM İnsan Hakları Endeksine (2024) Göre Türkiye'nin Son Beş Yılda Aldığı Puanlar	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kamu Yönetiminin Unsurları	24
Şekil 2. Kamu Yönetimi Etiği Hiyerarşi Piramidi	34

ÖNSÖZ

Hızla değişen ve dijitalleşen dünyada kamu yönetiminin sadece yasalara uygun hareket etmekle değil aynı zamanda hizmet sunduğu topluma karşıda sorumluluklarının bulunduğu görülmektedir. Bu sorumluluğun kapsamı yalnızca kamu hizmeti vermek değil aynı zamanda toplumsal refahı artırmak, sosyal adaleti sağlamak, sürdürülebilir bir kalkınmayı gelecek için inşaa etmek ve etik bir kültür oluşturarak bu doğrultuda kamu yönetiminin en üst düzey yöneticisinden en alt düzey çalışanına kadar tüm hizmetlerinde ve etkinliklerde etik değerleri gözetmek gibi geniş ve kapsamlı bir sorumluluğu sahip olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle etik kavramının teorik ve tarihsel altyapısı ele alınmış, sosyal sorumluluk ve sosyal adalet doğrultusunda kamu yönetiminde karşılaşılan etik sorunların neler olduğu ve neden oluştuğunu, bu sorunlara çözüm önerilerinde bulunarak inceleme yapılmıştır. Kamu yönetiminde etik ilkeler doğrultusunda bir etik anlayışın oluşması için hem ulusal hemde uluslararası uygulamaların neler olduğu ve bu uygulamaların nasıl çözümler getirdiği irdelenmiştir.

Bu çalışmayı başlangıcından bitimine kadar olan süreçte bilgi, birikim ve deneyimlerini benimle paylaşan, çıktığım bana ışık tutup ilerlememi sağlayan, sabırla beni dinleyip güler yüzüyle karşılaştığım her zorlukta bana alternatif çözümler sunan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe GÜR TÜRKDOĞAN'a minnetle teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her alanında ve akademik hayatım boyuncada beni hep maddi ve manevi destekleyen karşılaştığım her zorlukta beni motive edip destekleyen sevgili aileme ve sevgili eşime minnetarım ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunar, çalışmanın akademik literatüre katkı sağlamasını ve faydalı olmasını dilerim.

Gizem Nur ÜLGÜN BAYRAM

İstanbul, 2025

GİRİŞ

Kamu yönetimi, toplumun ihtiyaçlarını, toplum düzenini, kişiler arası adaleti ve toplumu içeriden yada dışarıdan gelebilecek her türlü tehditten korumayı sağlamak için kurulmuş bir yapı, organizasyon ve süreçlerin bütünüdür. Bu bağlamda sosyal sorumluluk ve sosyal adalet kavramları kamu yönetiminin temel taşlarını oluşturmaktadır. Sosyal sorumluluk, devletin topluma karşı kamu yönetimi eli ile gerçekleştirdiği yükümlülükler olarak ifade edilirken sosyal adalet ise, kıt kaynakların ve fırsatların topluma eşit dağılmasını sağlayarak toplumsal adaleti sağlamayı hedefler. Toplumsal adalet ve sosyal sorumluluk bağlamında hareket eden bu organizasyon aynı zamanda etik değerlerin de gözetilmesini gerektirmektedir.

Kamu yönetiminde idealize edilen sosyal sorumluluk ve toplumsal adaleti sağlama amacının uygulama sürecinde çeşitli etik sorunlarla karşılaştığı belirtilmektedir. Bu sorunlar; uygulama sırasında yaşanan çıkar çatışmaları, hesap verilebilirlik eksiklikleri, yozlaşma, kırtasiyecilik vb. olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu görevlilerinin ve yöneticilerinin eylem ve kararları toplumun genel çıkarına uygun olması gerekliliğinden hareketle etik sorunlar sadece kamu görevlisinin itibarını değil aynı zamanda toplumun kamu yönetimine olan güvenini de zedelemektedir. Kamu yönetiminde etik çerçeve içerisinde sosyal sorumluluk ve sosyal adalet ilkeleri bu sorunların çözümüne katkı sağlama potansiyelini de barındırmaktadır.

Kamu yönetiminde etik kavramını anlamak için öncelikle ‘‘Etik’’ kavramını anlamak gerekmektedir. Etik kavramı tarihi süreci içerisinde çeşitli bakış açılarıyla irdelenmiş ve bu şekilde zenginleşmiş bir kavramdır. Etik kavramının temelleri felsefenin temellerinin atıldığı yer olan Antik Yunana dayandırılmaktadır. Felsefe gibi etiğin ilkleri olarak Sokrates ve takip eden filozoflar ile sokratik düşünce okullarını sayabilmektedir. Aristoteles ‘‘Nikomakhos’a Etik’’ kitabıyla, kendinden önce ortaya konulmuş tüm ahlak öğretilerini eleştirel bir tutumla ele alarak kurucusu sayılmaktadır (Turan, 2022, s.16). Antik dönemdeki mutluluk arayışları, doğru, iyi insan kimdir nasıl olmalıdır sorularının cevabının arayışları etik kavramının tanımını doğrudan bize vermese bile etik sorgulamaya ilişkin ilk tartışmaları başlattığı ifade edilmektedir. Skolastik düşüncenin hakim olduğu döneme gelindiğinde ise dinlerin

hâkimiyeti ile etik anlayış da dini ilkelerle ilişkilendirilmiştir (Aktaş, 2014, s.25). Tanrının buyruklarına uygun etik anlayış gelişmiştir. Rönesans etkisiyle etik anlayış sekülerleşerek birey odaklı bir hal almıştır. Rönesansla birlikte bireyin toplum içindeki rolü ve özgürlüğü ön plana çıkmaya başlamıştır. Her iki dönemde etiğin hem teolojik hem de seküler temeller üzerinde nasıl evirildiği görülmektedir. 20. yüzyıl ve sonrası etik kavramı bilimsel çalışmaların ve özellikle felsefe biliminin gelişmesiyle çeşitlenmiştir. 20. yüzyılda bireysel zevkler ve mutluluğa önem verildiği, iyi kavramının sorgulanıp kişiden kişiye değişen bir kavram olduğuyla bu dönemde karşılaşılmaktadır. Bireylerin eylemlerinin ne olması gerektiğinden çok eylemlerinin sonuçlarına odaklanmıştır.

21. Yüzyıl itibariyle postmodern etik kavramı karşımıza çıkmaktadır. Etik kavramında idealize edilen tek bir tip olmadığı toplumdan topluma, kültürden kültüre değişebileceği bu dönemde tartışılmıştır. Evrensel bir etik anlayışının olup olmadığı sorgulanmıştır. Bu dönemlerde etik, toplumsal yapıları çevresel sorumlulukları ve teknolojinin gelişmesiyle insan ilişkilerini de içeren karmaşık bir tanımlamaya doğru evirilmiştir. Etiğin tartışıldığı bu dönemlerde aynı şekilde doğru, iyi yönetimin ve yöneticinin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. 1970'lerde başlayan yeni kamu yönetimi anlayışı ve yönetim kavramı ile geleneksel kamu yönetimi anlayışı yerine etik değerlerin, şeffaflığın ve hesap verilebilirlik ön plana çıkmıştır (Kaypak, Bimay ve Yılmaz, 2017, s.915).

Bu bağlamda kamuda etik sorunları; kayırmacılık, rüşvet, yolsuzluk ve yozlaşma, demokrasileşme sürecinde eksiklik veya yavaşlık, eşitlik ve adaletin sağlanamaması ve denetim mekanizmalarının işini yapmaması ya da bu denetim mekanizmalarının özgür çalışma alanına sahip olmaması şeklinde sıralanabilmektedir. Bu etik sorunlar şeffaf ve hesap verilebilir bir kamu yönetimi ile aşılabilmekte ve şeffaf ve hesap verilebilir bir kamu yönetimi iyi bir yönetim sayesinde gerçekleştirilmektedir (Kaypak, Bimay ve Yılmaz, 2017, s.916).

Hızla gelişen ve teknolojik olarak ilerleyen dünyada kamuda etik konusu, kamu özel ve sivil toplum kuruluşlarında etik denetim, dijitalleşme ve yapay zeka ile birlikte doğan sorunların çözümü kapsamında yeni sorgulamalar ile yeni alanlar açmaktadır. Dijitalleşme ve yapay zeka ile açılan bu yeni alanlara kamu yönetiminin

nasıl tepki vereceğinin önemi kadar ne kadar hızlı tepki verdiği de önemli hale gelmiştir. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün Yolsuzluk Endeksi, Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksi, The Economist Intelligence Unit'in Demokrasi Endeksi, V-DEM Demokrasi Endeksi ve İnsan Hakları Endeksi verilerine göre ilk beş sırada bulunan Danimarka, Norveç ve Yeni Zelanda gibi ülkeler yapay zeka konusunda lider bir konuma gelmeyi amaçlamakta ve yapay zekanın getirebileceği etik sorunların önüne geçmek için harekete geçmektedir.

Bu çalışmada, kamu yönetiminde sosyal sorumluluk ve sosyal adalet bağlamında karşılaşılan etik sorunları ele alarak çözüm önerileri geliştirmek hedeflenmektedir. Bu kapsamda ilk olarak etik kavramını açıklamış, tarihi sürecinden, etik ilkelerden bahsedilecek ve kamu yönetimindeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. Daha sonrasında kamu yönetiminde sosyal sorumluluk ve sosyal adaletin neler olduğu bu kavramların nasıl uygulandığı, uygulanırken ortaya çıkan etik sorunlar analiz edilmektedir. Küreselleşen ve dijitalleşen dünyada yapay zekâ ile etik sorunların nasıl olduğu ve neye dönüşeceği de tartışma konusu yapılmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, kamu yönetiminde etik kültürün gelişmesine katkı sağlamak ve kamu yöneticileri için etik standartların güçlendirilmesine yönelik öneriler sunmaktır. Bu bağlamda, uluslararası etik yönetim modelleri incelenerek Türkiye'de uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün yolsuzluk endeksi, Dünya Adalet Projesi hukukun üstünlüğü endeksi The Economist Intelligence Unit'in demokrasi endeksi, V-DEM demokrasi endeksi ve insan hakları endeksi verilerine göre ilk beş sırada genellikle bulunan ve yüksek puan alan Danimarka, Norveç ve Yeni Zelanda gibi ülkelere politika transferi önerileri geliştirilmiştir. Bu ülkelerdeki örneklerin Türkiye'deki uygulanabilirliği çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETİK TARTIŞMALARI İÇİN

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Etik Kavramı

Kamu yönetiminde etik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilir olması için etik kavramının tanımı, etik kavramının ahlak, erdem, değer, hukuk, din vb. gibi kavramlarla ilişkisini ve bu kavramın tarihsel süreç içerisindeki evrimini irdelemenin son derece önemli olduğu ifade edilmektedir. Sosyal bilimlerle ilgili birçok terimin sabit ve geçerli bir tanımı olmadığı gibi etik kavramının da tek bir tanımı bulunmamaktadır.

Türkçe de etik kavramı karşımıza çoğunla ahlak felsefesi olarak çıkmaktadır. Bu durumda felsefenin doğuşu olarak kabul edilen Antik Yunan'a bakmak gerekmektedir. Eski Yunancada kişilik, karakter, kişinin davranış biçimi anlamlarına gelen "ethos" kelimesi kullanılmıştır. Fakat tarihsel süreçte, "ethos" kavramının eski Yunan'daki anlamından koparak töresel-ahlaksal davranış ve tutumları, ahlaksal bir bilince göre yaşama alışkanlığını ifade eder hale gelmiştir. Gerek toplumsal, gerekse de kültürel/zihinsel gelişmeleri gerektiren uzunca bir tarihsel ilerleme ve farklılaşıp ayrışma sürecinin sonucu olmuştur (Cığercioğlu ve Öztepe, 2013, s.9).

Günümüz toplum bilimlerinde ise ethos kavramı, bir kültürün, topluluğun ya da toplumun kendine özgü niteliği; ruhu ya da tını anlamında gelmektedir (Uzun, vd., 2008, s.500).

Etik kavramını Türk Dil Kurumu "*Ahlak bilimi, çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü, ahlaki*" (TDK) şeklinde tanımlamış olsa da geçmişten günümüze kadar birçok düşünür, bilim insanı tarafından farklı farklı tanımlar yapılmış ve bir etik kavramı pek çok pencereden değerlendirilmiştir.

Bir grup bilim insanının ve düşünürün görüşü etiğin bireyin uyması gereken ahlaki standartlar olarak ele alıp irdelerken başka bir grup düşünür, bilim insanı ise bireyin doğru davranışının ne olacağını açıklamaya yönelik standartlar belirlemeye çalışmıştır (Yaman, 2013, s.3). Başka bir ifadeyle bir grup bireyi merkeze alıp etiği yorumlarken diğer bir grup ise sosyal yapı içerisinde bireyin uyması gereken

kuralları tanımlamaya, standartlar belirlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda etik kavramına ilişkin çeşitli tanımlara bakmak yerinde olacaktır;

Etik, bireylerin toplumsal grup ve örgütlerle ve birbirleriyle iyi, doğru ilişki kurma yöntemlerini araştıran ve bu alanla ilgilenen bir disiplin dalıdır (Aktaş, 2014, s.23).

Günümüz teknolojisi olarak yapay zekâ etik kavramını, *“bireyin toplum içerisindeki diğer bireylerle ve çevresiyle olan etkileşimleri sırasında, iyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi ahlaki değerleri ve ilkeleri gözeterek hayatını anlamlandırma ve yönlendirmeyi amaçlayan normatif bir bilimdir.”* şeklinde tanımlamıştır (OpenAI, 2024).

Etik, ödev, yükümlülük, sorumluluk, gereklilik, erdem gibi kavramları konu alan, doğruluk ya da yanlışlıkla iyi ve kötüyle ilgili ahlaki yargıları içeren, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan felsefe biliminin bir dalıdır (Kayacı, 2020, s.3).

Etik, bireylerin birbirleriyle gruplarla, toplumla ve örgütlerle iyi, doğru ilişkiler kurma yöntemlerini ele alıp araştıran ve bunlarla ilgilenen bir disiplin dalıdır (Aktaş, 2014, s.23).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle toparlayacak olursak etik; erdem, iyi, kötü, ahlak, doğru, yanlış, adalet, ahlaki ve sosyal sorumluluklar, sosyal adalet gibi kavramları konu alıp inceleyerek bu kavramlar ve bu kavramlarla adlandırılan kişi eylemlerinin sosyal toplum üzerindeki etkileri ve bu kavramların sosyal denge üzerindeki rollerini inceleyen bir felsefe disiplini.

1.1.1. Etik ve Ahlak İlişkisi

Günümüz küreselleşen dünyada etik ve ahlak gibi kavramların anlamlandırılması, uygulanması hatta bilinmesi gün geçtikçe daha fazla önem arz etmektedir. Bu önemli durumun anlaşılabilmesi için öncelikle ahlak ve etik kavramlarının neler olduğunu irdelemeli ve ayrımının yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Etik kavramıyla iç içe geçmiş olan “ahlak” sözcüğü kelime kökeni olarak Latince “mos”(moralis) kelimesinden gelmektedir. Aynı zamanda İngilizce “Moral” kelimesi Arapça “Hulk” kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Hulk kelimesi

gelenek, görenek, töre gibi anlamını gelmektedir. Ahlak kavramının dar anlamda bir tanımını yapacak olursak, İnsanın bir amaca yönelik olarak kendi isteği ile iyi davranışlarda bulunup kötü davranışlardan uzak olmasıdır (Aktaş, 2014, s.23).

Türk Dil Kurumu ahlakı “ Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları; aktöre, sağıtöre, huylar” şeklinde tanımlamıştır(TDK). Aslında Türk Dil Kurumunun yaptığı tanımda bahsedilen “toplum içinde kişilerin uyması gereken davranış biçimi” tanımlamasını toplumsal ahlak kavramı içinde kullanmak hiç de yanlış olmayacaktır. Ahlak kişinin kendisinde bulunan huyları, kişinin yetisi olarak ele alabileceken toplumsal ahlak ise kişinin dış çevre içinde ki hal ve davranışlarını nitelendirmektedir. Gazali ahlak için "Ahlak insanda yerleşmiş bulunan bir meleke/yetidir ki, ondan fikri bir zorlamaya lüzum kalmaksızın davranışlar kolayca ortaya çıkar.” şeklinde ifade etmektedir (Kılıç, 2014, s.17).

Ahlak birey ile ilgilidir toplumsal ahlak ise bireyin çevresiyle ilişkisinde uyulması gereken normlar, davranışlardır. Ahlak bireyden bireye değişim gösterirken toplumsal ahlak ise gruptan gruba toplumdaki topluma değişim göstermektedir. Bu bağlamda “etik” ahlakı ve toplumsal ahlakı inceleyen bir disiplindir.

Her toplumun bir ahlak anlayışını benimsediği ahlaki kurallar dizinine toplumsal ahlak denir, dünyada genel kabul gören ahlaki kurallar dizini evrensel ahlak olarak adlandırılabilir. Hile, taciz ve yalan gibi davranışlar dünyanın her yerinde ahlak dışı davranışlar olarak kabul etmektedir. Bu gibi davranışları evrensel ahlak anlayışı içinde sayılmaktadır (Aktaş, 2014, s.23). “Evrensel ahlak anlayışı var mıdır?” sorusu günümüzde halen tartışma konusu halinde olsa da etik kavramına en yakın ele alınabilecek bir kavramdır.

Kant’a göre “*ahlak, özgür iradenin nesnel yasalarına ilişkin bir bilimdir; özgür eylemlerin ya da gerekliliğin, yani olası tüm iyi eylemlerin nesnel zorunluluğuna ilişkin bir felsefedir*” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımda Kant ahlakın bir bilim olduğunu, bireyin ahlak kurallarını uygularken özgür iradeye sahip olduğunu ve ahlakın evrensel olduğunu savunmaktadır. Evrensel ahlak kelimesinin tanımını aslında bize yapmaktadır ve birey ahlak kurallarına uymada özgür irade sahibidir ama ahlak bir bilimdir kısmı tartışmaya açık bir konudur. Kant evrensel ahlakın bir yasa olarak benimsenmesini ve bu yasalar koşulsuz olarak her birey için bağlayıcı

olduğunu ifade etmektedir. Kant'ın ahlak anlayışında ödev düşüncesi vardır. Bir eylem ya da fiil sadece ahlaki bir ödevde uygunsa ahlaki bir değer kazanır. Örneğin, sonucu ne olursa olsun doğru söylemek ahlaki bir ödevdir. Doğru söyleyince kötü bir netice oluşsa bile ahlaki olan ödev neyse o yapılması gerekmektedir.

Etik ve ahlak kavramları birbiriyle çok yakın ilişkili olsa da farklı iki kavramlardır. Ahlak etiğin araştırma konusudur. Etik ahlakı, toplumsal ahlakı, evrensel ahlakı araştırma konusu olarak inceleyen felsefi bir disiplindir. Ahlak ve etik birbirinden farklı iki kavram olarak karşımıza çıksa da etik kavramı ahlak felsefesidir şeklinde bir açıklama yapılabilmektedir.

Etik başka bir bakış açısıyla teorik alanı kapsarken ahlak bu teorilerin uygulama alanını kapsamaktadır. Etik kavramı ahlak ile kıyaslandığında daha evrensel bir yapıdadır. Bu düşünceye göre ahlak, toplumlar arasında, hatta aynı ülkenin farklı yörelerinde bile değişebilir ve değişkenli değerlendirme ölçütleri içerir; etik ise, bütün bu görelî toplumsal değerlendirme ölçütlerine karşıt olarak, onların hepsine belli bir biçimde ait olan evrensel doğrulardır (Yıldız, 2008-2010, s.25).

Ahlak iyi ve kötünün neler olduğunu irdelerken etik; ise iyi olma halinin bu iyi olma durumunun nasıl oluştuğuna bakmaktadır. Daha dar bir anlamıyla etik iyi ya da kötünün ne olduğundan çok iyi olma niteliğinin nasıl olduğuyla, ilkelerinin neler olduğuna odaklanıp çalışma alanı haline getirmektedir.

Ahlak zaman içerisinde değişim gösterilebilirken etik daha çok insanlar ve toplum için ideal olanın ne olduğuna bakmaktadır. Ahlak bu değişimden kaynaklı yazısız kurallardan oluşmaktadır ama bu gün etik kavramı birçok mesleki ideallerin belirlenmesinde bile aktif rol alıp çalışma alanı bulmaktadır.

Etik ve ahlakı ayıran bir diğer unsur ise ahlakın insanlar arası bir konuyken etik insanlığın etkileşime girdiği her canlıyı ele almaktadır. Bugün Hayvan etiği dediğimiz bir etik kavramı bulunmaktadır. Hayvan etiği insan ile hayvanlar arasındaki etkileşimde hayvan hakları ile sınırları belirlenen bir etiğin alt başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvan etiği kapsamında en çok tartışılan konu hayvan deneyleridir.

Ahlak, ahlak kurallarıyla uygulamaya geçmektedir. Ahlak kuralları başlıca özelliklere sahiptir. Aktan' a göre ahlak kurallarının temel özellikleri şunlardır: Ahlak, belirli kişi, grup veya topluluk için geçerli değer yargılarıdır. Bu ahlak, belirli bir yerde geçerli olan değer yargılarıdır. Son olarak ahlak, belirli bir zamanda geçerli olan değerlerdir (Aktan, 2009, s.40).

Etik ve ahlak kavramlarının farklarını bu bilgiler ışığında birkaç başlık altında özetlenebilmektedir.

- Ahlak iyi ve kötünün doğru ve yanlışın ne olduğunu irdelerken, etik ise bu iyi olma doğru olma durumuna bakıp çalışma konusu edinir.
- Ahlak gruptan guruba toplumdan topluma değişirken Etik evrensel olma haline odaklanır
- Ahlak belirli zamanlarda değişim gösterebilirken Etik her zaman geçerli olana odaklanır
- Ahlak normları belirli bir yer ya da alanda geçerliyken etik tüm dünya da geçerli yargılar üzerine çalışır
- Etik teori alanını kapsarken ahlak uygulama alanını kapsamaktadır
- Ahlak etiğin araştırma konusudur.
- Etik bir felsefi disiplindir.
- Ahlak insanlar arasıyken etik insan ile etkileşime girebilen her canlıyı kapsamaktadır.

1.1.2. Etik ve Erdem İlişkisi

İnsanoğlu var olduğu günden beri sosyal bir varlık olarak yaşamını sürdürmektedir. İlk başta çevresini anlamlandırmaya keşfetmeye çalışmıştır. Platon İyonya Okulu yani Doğa felsefecileri bu durumu göstermektedir. Doğa felsefecilerinin tabiri ile ilk başta çevresini anlamlandırmaya başlayan insan, dinlerin insan hayatında büyük bir yer almasından sonra insanoğlu iyi, doğru insan olma mutluluğun nasıl olması gerektiği gibi konuları sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulama kökenini Antik yunan tarihine dayandırmaktadır. Etik Kavramı Antik dönem de iyi insan kimdir? İyi insan nasıl olmalıdır? Erdemli insan kimdir? İyi insan

erdemli insan mıdır? İyi insan kimlere denir? Doğru nedir? Doğru insan kimdir? Erdemli insan doğru mudur? gibi sorularla sorgulanmıştır.

Doğru insan kavramını Aristoteles “epieikes (doğru)” olarak adlandırır. Epieikes, bütün erdemlerle bağlantılı olarak o an ki duruma en uygun davranışı seçebilen kişidir şeklinde ele almıştır. Doğru kişinin en önemli özelliği olarak adaletli oluşunu vurgular. Ama epieikes’in adaleti yasayla uyan yasayla sınırlandırılmış bir adalet değildir. Yasa genel bir yapıya sahip olduğundan, Ayrıntılı durumlarda yasa yetersiz kalabilmektedir. Doğru insan bu gibi durumlarda ne yapacağını bilen ve onu uygulayıp hakkı, adaleti sağlayan kimsedir şeklinde tanımlamaktadır (Aristoteles, 2023, s.218). Aristoteles doğru insanı yani Epieikes de hâkim, adil bir kişilik özelliğine sahip olan kişinin erdemli de olacağını söylemektedir. Bu çıkarımla erdem bireyi ve bireyin davranışlarını konu almaktadır. Konu bireyin davranışları olduğundan erdem ve erdemli olma hali dönemden döneme toplumdaki topluma gruptan gruba değişiklik göstermiştir. Bir toplulukta eğer kahramanlık övülen bir şeye kahraman olmak erdemli olmak olarak algılanabilmekteydi. Bundan dolayı erdemi konu alan her filozofun erdem tanımında erdem karakterinin farklı bir yönüne odaklanılmıştır.

Aristoteles Nikomakhos’a Etik kitabında “O halde karakter erdeminin orta olma olduğu ve ne şekilde orta olduğu: biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortayı hedef edinmekle böyle olduğu yeterince belirtilmiştir.” şeklinde ele almaktadır (Aristoteles, 2023, s.42). Bu anlatımda da çıkarılacağı gibi Aristoteles erdemin dengeli olma hali olduğunu dengeli davranan kimsenin erdemli olduğunu savunmaktadır. Aristoteles için erdem dengeli olma halidir.

Platon’a göre erdem bilgi ile olmaktadır. Erdemli bir kimse bilge, bilen biri olmalıdır. Platon “Devlet” kitabında bir diyalogda “Mesela biri, akli başında bir arkadaşının silahını emanet almış olsa, zaman geçse ve arkadaşı aklını yitirse ve emanetini geri istese, böylesi emanetleri geri vermenin yerinde olmayacağını, geri verene de doğru adam denemeyeceğini herkes söyler.” şeklinde bahsetmektedir (Platon, 2011, s.15). Bu sözleri ile erdemli insanın iyi olanın ne olduğunu bilmesi

gerektiğini vurgulanmaktadır. Platon için erdem bilgelik, adalet, dengeli, cesur(cesaret) kavramlarıyla örtüşmektedir.

Platon yine “Devlet” Kitabında “*Doğruluk, iyilik ve akıllılıktır; eğrilik ise kötülük ve bilgisizliktir.*” şeklinde bahsederek erdemli insanın bilge olması gerektiğinin altını çizmiştir (Platon, 2011, s.63).

Kant ise erdemi ahlak ile ilişkilendirmiştir. Erdemli bir kimse ahlaklı bir kimse midir? Sorusuna verilebilecek cevabı Kant Ethica Etik Üzerine Dersler Kitabında “*Ahlaklılığı ifade etmek için adap ve töre sözcükleri kullanılmıştır; adap namusun, terbiyenin simgesidir. Ancak erdem belli ölçüde törel iyiliği, insanın bir yere kadar kendini zorlamasını ve kendine hâkim olmasını gerektirir. Uluslar töre sahibi olabilirler ama erdem değil*” şeklinde açıklamaktadır (Kant, 2023, s.100). Kant’ın ayırımına göre adap ve töre toplum tarafından kabul edilen daha çok dışarıdan müdahale oluşturulmuş kurallara dayalı bireyin ahlaki davranışlarını ifade etmektedir. Ahlakın, toplum normlarından, gelenekler ve göreneklerden oluşan yapılar olduğunu ve bu yapıların dıştan bir etkiyle oluşturduğunu bize vurgulanmaktadır. Ama Erdemin ahlak gibi dıştan oluşan baskılı bir yapıdan çok insanın içsel ahlaki gelişimi olduğundan bahsetmektedir. Kant’ın düşüncesini kitabında verdiği örneklerden hareketle bir örnekle özetlenirse; bir kimse kurallardan cezalardan dolayı hırsızlık yapmıyorsa bu kimse ahlaklı biridir ve aynı zaman da bu kimse hukuka uygun hareket ettiğinden doğru bir yurttaştır ama bu kimse erdemli biri değildir. Aynı şekilde bu kişinin bulunduğu durumda etik olarak adlandırılmamaktadır.

Kant kitabında erdemi “*Erdem ahlaksal iyiliği tam olarak ifade etmez. Erdem insanın ahlaksal zihniyet bakımından kendine hâkim olma ve kendini aşma gücünü gösterir*” şeklinde tanımlamaktadır (Kant, 2023, s.100).

1.1.3. Etik ve Kültür İlişkisi

Günümüzde kültürün net bir tanımı olmamakla beraber kültür, toplumsal yaşam içerisinde topluluğun ortak değerleri ve normlarının zaman içerisinde biçimlenmiş toplamına denir şeklinde tanımlanabilir. Türk Dil Kurumuna göre “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler*

ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin, bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü, muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi; irfan, bireyin kazandığı bilgi” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2024).

İnsanoğlunun yaşam süresi kısıtlı olduğundan kısa yaşamında hayatta kalmak ve yaşam kalitesini daha iyi hale getirmek için yaşamı boyunca öğrendiği bilgileri bir sonraki nesile aktarılıp onun üzerine eklemesini ve bu şekilde ilerlemesini umut etmektedir. Bu ilerleyiş karşımıza kültür kavramını çıkarmıştır. Bu öğrenilen bilgiler toplumdan topluma değişiklik göstermiştir. Bu bağlamda kültür de toplumdan topluma, topluluktan topluluğa değişiklik göstermektedir.

Kültür, toplumların ve bireylerin bir takım sosyal süreçler sonucu oluşturdukları, kalıtım yoluyla aktarılamayan, tarihsel süreç ve toplumsal gelişme süreci içerisinde oluşan ve sonraki nesillere devredilen her türlü birikim, şey veya davranış kalıpları olarak tanımlanabilir (Kahraman, 2020, s.14).

Bu yönüyle kültür ahlakla uyumlu bir şekilde toplumların norm ve değerlerini oluşturmuştur. Ahlakla ilişkili olan her kavram doğrudan etik ile de ilişki içerisinde olmaktadır. Etik kavramı evrensel bir niteliği bulunan kültür kavramı etiğin toplum içerisinde uygulanabilirliğini sağlayarak nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktadır.

Bu bağlamda etik kültür kavramı ortaya çıkmaktadır. Etik kültür, dürüstlük, sorumluluk, adalet gibi ana ahlaki değerlerin örgütün, kurumsal yapının, uygulamalar ile politikalarla desteklendiğini ve bireyler tarafından benimsendiğini gösteren bir kültürel yapıdır.

Etik kültürün boyutları ilk defa Kaptein tarafından belirlenmiştir ve Kaptein’in bu modeli *Kurumsal Etik Erdemler Modeli* olarak ifade edilmiştir. Bu hususta etik kültürün sekiz boyutu bulunmaktadır. Bunlar; açıklık, uygun yönetici, uygun yönetim, uygulanabilirlik,destekleme durumu, şeffaflık,tartışma zemini, yaptırımlardır. Tüm örgütlerin etik kültüre sahip olabilmesi için bu boyutlara sahip olması gerekmektedir (Filiz,2023, s.123).

Bireyin bulunduğu toplumun veya örgütün kültürünü algılayışı ve algıladığı kültürü yaşaması örgüt kültürünün iklimini yansıtmaktadır. Etik kültürünün örgüt veya toplum içerisinde algılanışı etik iklimi yansıtmaktadır. Daha dar anlamıyla bir örgütte veya toplumda etik iklim oluşmuş ise o örgüt veya toplum etik kültüründe oluşturabilmektedir. Büte'e göre etik iklim, *"Victor ve Cullen tarafından geliştirilen "etik iklim" kavramı, işletmelerdeki etik davranışların bir açıklayıcısı ve öngörücüsü olarak işlev görür. Ayrıca işletmede neyin doğru neyin yanlış kabul edildiğini veya hangi davranışların kabul edilebilir, hangi davranışların kabul edilemez olduğunun açıklanmasına yardımcı olan kurumsallaşmış örgütsel uygulama ve işlemler olarak tanımlanmaktadır."* şeklinde ele almaktadır (Büte, 2011, s.172). Bu bağlamda, bir örgüt veya toplulukta etik kültürün varlığını etik iklim göstermektedir.

1.1.4. Etik Teoriler

Etik, toplumsal ahlak, evrensel ahlak kurallarını inceleyen bir disiplin olduğu ifade edilmektedir. Tarih boyunca etik çalışma alanını incelerken birçok kuram, teori oluşmuştur. Bu kuramlar, etiğin incelediği, araştırdığı soruların yaklaşımına, etik sorunlarına yönelik üretilen çözümlere farklı bakış açıları sunmaktadır. Etik teorilerin amacı, birey ve toplumun davranış ve eylemlerini şekillendirip yönlendiren etik ilkeleri açıklamak, analiz etmek, sistematikleştirmektir. Genel olarak, bir eylemin ya da davranışın etik olmasını değerlendirmek için kullanılan farklı yaklaşımları tanımlayıp insanlara bu konuda rehberlik sağlamaktadır. Etik teorileri temel üç ana başlık altında toplamak mümkündür; Pratik etik (Uygulamalı etik) teorisi, Normatif Etik Teorisi, Meta- Etik Teorisi.

1.1.4.1. Pratik Etik (Uygulamalı Etik) Teorisi:

Uygulamalı ya da pratik etik, teorik olarak ele alınan etik olguların gündelik yaşamda ki pratik sorularına cevap oluşturmaktadır. Soyut etik kavramların somut kısma taşınması olarak yorumlamak hiç de yanlış olmamaktadır. Bu teori belirli durumlara, toplumsal durumlara veya olaylara, çeşitli meslek gruplarına etik ilkelerin uyarlanması gerektiğini savunmaktadır.

Pratik etiğin konusunu belirlemede iki ölçüt soru ilk başta ele alınabilir;

- Bu konunun lehinde veya aleyhinde insanlar ve gruplar var mı? Yani konu tartışmalı mı?

- Bu konu bireyin ahlaki pozisyonları veya kabulleriyle sorumluluklarını ilgilendiren bir evrensel nitelik taşıyor mu? (Beyter, 2022)

Bu sorular neticesinde bakıldığında pratik etiğin konusu sınırsızdır. Bu çerçeve ile uygulamalı etik alanları hukuk etiği, tıp etiği, çevre etiği, bilgi etiği, kürtaj etiği, cinsel etik, uzay etiği, meslek etiği vb. sayılabilir. Ön plana çıkan ve tartışılan idam, ötenazi, kürtaj ve veganizm olmuştur. Uygulamalı etik karşımıza ilk olarak Hipokrat'ın M.Ö. 5 yüzyılında "Hipokrat yemini" ile yani tıp etiği ile karşımıza çıkmaktadır. Doktorların etik sorumluluklarını belirlemede, uygulamadaki etik sınırları çizmede ilk önemli uygulamalarından biri olmuştur. Hipokrat yemini hem tıp etiği hem de biyomedikal etik alanının da günümüzde aktif rol oynamaktadır (Beyter, 2022).

Uygulamalı etiğin temel çalışma alanları ve bu çalışma alanlarının sorularına ilişkin birkaç örnek vermek gerekirse; Meslek etiği, şirketlerin etik kuralları var mıdır? Varsa nelerdir? İşveren ve işçilerin arasındaki etik standartlar nelerdir? Mobbing nedir? Savaş etiği, bir savaş ne zaman adaletli olur? Savaş ne gibi mecbur durumlarda etik standartlara uyar? Hayvan etiği, duyu hissedebilen hayvanlara karşı etik sorumluluklarımız var mıdır? Varsa nelerdir? Etik sadece insan türüyle mi alakalıdır? Etik veganizm nedir, doğru mudur? Biyomedikal etik, Kimler üzerinde deney yapılabilir? Kısırlık tedavisi, genetik bilimi, klonlama, organ nakli gibi konular etik midir? Başta da vurgulandığı gibi uygulamalı etiğin çalışma alanı sınırsızdır. Bu çalışmada uygulamalı etiğe konu olan idam, kürtaj, ötenazi, veganizm örneklerini ön tarafa çıkacaktır.

Uygulamalı etik konusunun en tartışmalı alanlarından birisi kürtajdır. Kürtaj ahlaki ya da etik midir? Sorusunun cevabını evet ya da hayır olarak cevaplayanların bakış açılarını yansıtmaktadır. Çoğunlukla kürtaj ahlaki ya da etik değildir diyen gruplar masum bir insanın yaşamına son verdiğini kabul ederek etik açıdan yanlış olduğunu savunmaktadırlar (Arifoğlu, 2020, s.124).

Bilinçli bir varlığı öldürmek gayri ahlaki ise doğmamış bir bebeğin bilinci oluştuğunda öldürmekte ahlaki değildir. Bu durumdan dolayı 20. Hafta da bir

bebeğin bilinci oluşuyorsa o haftadan sonra aldırarak ahlaki olmayacaktır şeklinde bir görüş de oluşmaktadır.

Aksi görüş olarak Judith Jarvis Thomson bu durumu Kemancı örneği ile vermektedir. Varsayımına göre, bir kişi rızası olmaksızın bir hastane odasında uyanmaktadır. Dolaşım sistemi ünlü bir kemancı ile bağlanmaktadır. Böbrek yetmezliği çeken kemancının hayatta kalabilmesi için bireyin böbreği hem kendi hemde kemancının vücuduna kanı temizleyip göndermektedir. Kemancının hayatta kalabilmesi için gerekli olan bu sistem sadece birey ile uyumlu olmaktadır ve bu sebeple müzik severler tarafından birey kaçırılıp bu hale getirilmiştir. Birey istediği zaman bu sistemleri bozarak o ortamdan ayrılabilir. Fakat bu durum kemancının ölmesine yol açacaktır. Öte yandan doktor bireyin dokuz ay dayanması durumunda kemancının bireyden ayrılabilirliğini ve ikisinin yaşayabileceğini iletmektedir (Beyter, 2022).

Thomson'ın bu örneğine göre kemancı için bu duruma katlanmak büyük bir merhamet ve iyilik olacaktır ama aynı zamanda kabloları çekip gitmek bu kişinin hakkıdır. Kendi bedeni üzerinde karar verme hakkı bulunan bu kişi kabul etmeye de bilir. Bu durum gayri ahlakilik ya da etiksizlik olarak algılanmamalıdır. Kürtaj da bireyin kendi vücudu için aldığı bir karardır şeklinde savunur.

Thomson'ın bu savunması tecavüz sonucu olan çocukların ve tecavüze uğrayan bireyin psikolojisi yönünde karar oluşturma da çok etkili bir görüş olmaktadır. Kürtaj konusu halen günümüzde tartışma konusu olmakla beraber birçok ülkede yasal iken bazı ülkelerde yasal değildir. Türkiye ceza hukuk sistemine göre kürtajın yasal olduğu ve 10 haftalığa kadar ebeveynlerin rızası ya da bir evlilik bağı olmaksızın oluşan gebeliklerde ise annenin rızası ile yapılabilir. Bu süre tıbbi açıdan annenin sağlığını bozacak şekilde ilerleyen gebelikler de tıbbi gerekçelerin tespiti ile uzatılabilir (Türk Ceza Kanunu, md.99-100).

Özetle; Annenin vücut bütünlüğü üzerinde söz hakkına sahip olması öte yandan dünya ya gelecek olan bebeğin yaşam hakkını içermesinden dolayı yıllarca tartışılan gelmiş bir olgudur. Toplumun birçok etki alanında çalışan din adamları, politikacılar ve filozoflar tarafından çeşitli bakış açılarıyla ele alınıp irdelenmiştir.

Uygulamalı etik konusundaki bir diğer önemli tartışma alanı idam cezası kapsamında olmaktadır. Ağır bir suçtan kaynaklı mahkûm olan kimsenin hayatına son verme durumu olarak idam kelimesini tanımlanabilmektedir. Caydırıcı olacağı düşüncesiyle yıllarca uygulanan cezai uygulamalardan biridir. Günümüzde birçok ülke tarafından idam cezası reddedilip uygulama alanı bulamamaktadır. Özellikle sosyal devlet yapısıyla beraber toplum yapısına uymayıp cezalandırılan kişilerin toplumdan uzaklaştırması, dışlanması değil de topluma geri kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

İdamın etik olduğunu düşünenler, idam cezası doğuran durumların daha caydırıcı olduğunu düşünmektedir. Uygulamada bu durum tam tersi olduğunu çoğu kez göstermiştir. Aynı şekilde idamın etik olduğunu düşünenler her suçun ona denk cezaya tabi tutulması gerektiğini, kana kan dişe diş düşüncesini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre hırsızlık edenin malının da gasp edilmesi gerekir (Gülmez, 2019).

İdam yasasının etik olmadığını savunan görüş ise; öncelikle yöneten grubun adil olup olmayacağını belirlenmesinin çok zor olacağını savunulmaktadır. Yıllar içerisinde çıkar için idamın defalarca kullanıldığı görülmüştür. Sırf yönetenin karşısında muhalif oldu diye idama gönderilmeyeceğinin garantisi verilememektedir. Bir diğer bakımdan idam cezasına çarptırılan bir kişinin masum olabilme durumu da mevcuttur. Nitekim idam cezası alıp da yıllar sonra masumluluğu kanıtlanmış birçok dava görülmüştür. İdam cezası geri alınamaz bir ceza olduğundan olası riskler bakımından tercih edilmemelidir. Hata sonucu verilen idam kararları geri döndürülemez olduğundan toplumsal adaleti olumsuz etkilemektedir.

Bireyin temel bir hakkı olan yaşam hakkı, diğer insan hakları gibi etik değerler ile çevrelenmiştir. Bu bağlamda idam yaşam hakkını bireyin elinden aldığından etik ilkeler ve değerlerle örtüşmemektedir. İdam etik dışı bir eylemdir şeklinde değerlendirilmektedir.

Uygulamalı etik konusundaki bir diğer tartışmalı konu ötenazi olmaktadır. TDK göre “Ölme hakkı” olarak karşımıza çıkan bu kavram kelime kökeni olarak iyi ölüm anlamına gelmektedir. Her ne kadar “iyi” kelimesi olarak tercih edilen ölüm olarak algılsa da aktif ve pasif ötenazi, iradi-iradi olmayan gibi türleri literatür de karşımıza çıkmaktadır. Ötenazi kavramı çok hasta olan bir canlının ya da çözümü

olmayan durumlarda canlının yaşama hakkının son bulması durumu olarak tanımlanabilir. Geçmişte savaşçıların ağır yaralandıklarında çoğu kez zehirlenmek ya da tercih ettiği kişi tarafından canı yanmadığı umularak yaşamına son verdiği görülmektedir.

Evrensel hukuk yasalarına bakıldığında, bazı ülkelerin ötenaziyi kasten adam öldürme suçu olarak kabul ettiği (Fransa, Arjantin, Brezilya, vb.), bazılarının ise ötenaziyi bir suç olarak ele aldığı (Yunanistan, Finlandiya, Norveç, vb.) görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerinde iradi-pasif ötenazi mahkeme kararları ile yapılabilir iken, Hollanda'da 2001, Belçika'da ise 2002 yılında suç çıkarıldığı bilinmektedir (Şen, 2015, s.17).

Ülkemizde insan için ötenazi suç olarak kabul edilmiş ve Türk Ceza Kanunu 82.ve 83. Maddesinde bu durum “öldürme” başlığı altında ele alınmıştır.

Zaman ilerledikçe Tıp bilimi ilerlemektedir. Günümüz şartlarında çaresi bulunmayan bir hastalığın ilerleyen beş yıl içerisinde bulunmayacağı bilinmemektedir. Toplumumuzda bu yer etmiş “Çıkmamış candan umut kesilmez” tabiri ahlaki olarak bu durumun kabul görmediğinin en büyük kanıtıdır.

Ötenaziyi tanımlarken canlı vurgusu yapılmaktadır. Buradaki kasıt insanlar ve hayvanların tamamıdır. Dolayısıyla sadece insanlar değil hayvanlar için de ötenazinin uygulanıp uygulanmayacağı bu durumun etik olup olmadığı tartışılmaktadır. Hayvanlarda ötenazi uygulaması hayvanın ağır hastalığı olduğu durumlarda uygulanırken aynı zamanda hayvan nüfusunun kontrolü içinde kullanılmaktadır. Özellikle Avrupa birliği ülkelerinde beş yaşını tamamlamış barınakta bulunan evlatlık edinilmeyen sokak hayvanları uyutularak ötenazi yapılmaktadır. Bu durum birçok hayvan sever tarafından etik karşılanmamaktadır. Duyguları olan ve etrafını fark edip buna tavır sergileyebilen yani yaşayan tüm canlıların yaşama hakkı vardır. Birey ve canlıların yaşam hakkı kendi iradeleri dışında gelişen bir eylem ile ellerinden alınması etik ilkelere aykırıdır. Ötenazi etik dışı bir eylemdir şeklinde değerlendirilmiştir.

Uygulamalı etik konusunda tartışma oluşturan konu veganizm olmaktadır. Veganizm konusu gün geçtikçe artarak devam eden bir tartışma konusudur. İnsanların hepçil bir beslenme yapısı vardır. Hepçil yaşam sürerken aslında etçil

olmadan otçul bir şekilde de yaşamını devam ettirebildiğini savunulur. Acı gibi duyguları hissedebilen ve bir yaşam oluşturabilen canlılar olan hayvanların insan zevkleri (beslenme) için kötü şartlar altında beslenip öldürülmesinin yani; et yemenin ne kadar etik olduğunun tartışmasıdır.

Bu görüşü savunanlar, acı hissedebilen canlılara yeterli bir sebebimiz yoksa acı çektirilmemelidir, Modern et endüstrisi hayvanlara çok büyük acılar çektirmektedir ve bu durumda et endüstrisini destekleyen hareketlerde bulunmak etik değildir savlarını öne sürmektedir (Gülmez, 2019).

Bu görüşü savunmayanlar ise hayvanların etik bir unsur olamayacağını çünkü rasyonel bir canlı olmadıkları savını ileri sürmektedir. Bu düşünceyle aslında hayvanların işkence edilerek öldürülmesinin de önünü açmaktadır. Türkiye dâhil birçok ülkede son yıllarda hızla artan hayvanlara tecavüzün, işkencenin etikle çelişen çok fazla yanı bulunmaktadır. Birçok şiddet, tecavüz gibi olaylarda sapkın, ruh sağlığı bozuk insanın temelde ilk hayvanlara zarar verdiği de görülmektedir.

1.1.4.2. Normatif Etik

Normatif etik bireylerin veya toplumların nasıl etik davranmaları gerektiğini açıklamaya çalışır. Etiğin teorik kısmını oluşturur. Normatif etik, bir eylemin etik mi değil mi olma kıstasını belirler. Bir eylemin etik olup olmadığına nasıl karar vermeliyiz sorusu bizi normatif etiğe götürmektedir. Bu eylemin sonucu mu etik olup olmadığını belirler yoksa önceden belirlenmesi gereken etik yükümlülükler, sorumluluklar var mıdır? Yükümlülük ya da eylemin sonucundan bağımsız kıstaslarda var mıdır? Bu gibi soruların cevabı normatif etiğin çalışma alanını oluşturmaktadır. Normatif etik teorisi çeşitli ahlaki ve etik norm ve ilkeler oluşturmayı amaçladığı için geniş bir çalışma alanını kaplamaktadır.

Normatif etiğin çalışma alanında; Erdem Etiği, Eylem, Kural ve Tercih Faydacılığı ile Sonuçsalcılık, Kantçı Etik, Deontoloji, Ahlaki Sözleşmecilik, vb. etik teorileri sayabiliriz (Beyter, 2022). Deontoloji yaklaşımı ve Sonuçsalcı (Teleoloji-Faydacı) yaklaşım olacak şekilde Normatif Etiği iki gruba ayırabiliriz.

Sonuçsallık (Teleoloji- Faydacı) Yaklaşımı, bu teoriye göre bir eylemin ya da davranışın iyi veya kötü ya da etik mi değil mi olduğunu eylem gerçekleştikten sonra

sonucuna bakarak değerdendirilebileceğini savunur. Bir eylemin etik olabilmesi için eylemin kendisinden ziyade eylemin sonucunun vereceğı faydaya bağıdır. Buradaki fayda herkes için en fazla yararı iyiliğı nitelendirir. Esas amaç herkes için fayda, çok sayıda insana çok büyük mutluluk sağlamaktır.

Sonuçsalcı yaklaşımının öncüleri Jeremy Bentham (1748-1832) ve John Stuart Mill (1808-1873) sayılmaktadır. Mill'e göre bir eylemin iyi ya da kötü olduğunu belirleyen sonucunda oluşturduğu fayda ile sağladığı maksimum mutluluktur. Örneğın, bir kişi yaşam destek ünitesine bağlandıktan sonra kişinin yakınları organ naklini kabul ederse bir kişinin ölümü organlarının bağışlandığı diğer kişilerin yaşamını sağlıyor olacak. Mill'e göre bu kişinin bu kişinin yaşam destek ünitesinden ayrılması ve kişinin yakınlarının ikna edilmesi hem ahlaki hem de etik bir eylemdir (Ceylan Acar, 2022, s.22).

Deontolojik Yaklaşım, bu yaklaşıma göre sonuçsalcı yaklaşım gibi bir eylemin sonucunun onun etik ya da ahlaki olduğunu belirleyemeyeceğini eylemin sonuçlarından ziyade ahlaki yükümlölüklerin belirleyici olabileceğini savunmaktadır.

Deontolojik yaklaşım, Yunanca görev, yükümlölük, ödev anlamına gelmektedir. Kant'tan kaynaklı "Kant'ın Görev Etiğı" olarak da adlandırılmaktadır. (Turan, 2022, s.20). Deontolojik yaklaşım etiğın değışebilen evrensel yasalara dayandırılarak sağlanabileceğini savunur. Günümüzde bahsettiğimiz etiğın evrenselliğı olayı yani etiğın deontolojik yaklaşımı Kant'ın ileri sürdüğü bir eylemin etik olabilmesi için o eylemin evrensel etik kurallara uygun olması gerektiğı düşüncesi evrensel etik kurallarının oluşturularak uyulması gerektiğının göstergesi olmuştur. Bu görüşte bir eylem oluşmadan önce evrensel yükümlölüklerin belirlenmeli ve önleyici bu yükümlölüklere uyulması takdirde bu eylemin etik sayılabilmesi gerekmektedir.

Bu iki görüşten esinlenerek iki problem ileriye sürölmüştür. Birincisi Tramvay (Tren) problemi ve ikincisi Organ bağışı problemidir. Bu iki problemde birer düşünce deneyidir bir tür ikilemden oluşan problemlerdir.

Tramvay (Tren) problemi Philippa Foot tarafından 1967 yılında yayınlanan bir felsefe dergisinde bu problemi ileri sürmüştür. Bu problemde bir tren veya tramvay raylardan kaçamayacak bir durumda son derece hızlı bir şekilde raylarda olan beş

kişinin üzerine doğru gitmektedir. Bu raylar ikiye ayrılmakta ve diğer ayrılan yolda bir kişi durmaktadır. Problemden bahsedilen kişilerin hiçbirisi kaçabilecek durumda değildir. Şans eseri ayrılan tren raylarının bulunduğu noktada yönü belirleyici butonun orada ve tamamen güvenli bir nokta bir kişi daha bulunmaktadır. Eğer ki rayları değiştirse bir kişi ölecek değiştirmezse beş kişi ölecektir. Bu durumda bu kişi ne yapmalıdır sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda örnek değiştirilecek olursa, son derece hızlı bir şekilde bir tren ya da tramvay rayını değiştirme imkânı yokken yine raylar üzerindeki beş kişinin üzerine doğru ilerlemekte ve bu beş kişinin de kesinlikle kaçma ihtimali olmamaktadır. Yine bir kişi bu raylar üzerinde ki bir üst geçitte ve tamamen güvenli bir noktada bulunmaktadır. Yanında şişman bir adam var. Eğer bu adamı aşağıya tren raylarına doğru iterse tramvay (tren) şişman adama çarpacak ve duracak ve orada bulunan beş kişi kurtulacaktır ya da şişman adamı itmeyerek beş kişiye tramvay(tren) çarpacaktır. Bu kişi ne yaparsa etik olur? Şişman olan kişi kötü biri olsaydı cevabı ne yönde değiştirirdi? Şişman olan bir kadın olsaydı cevabı değişir miydi? Aynı senaryoda bulunan beş kişiyi raylara şişman olan adam bağlasaydı ve bilinseydi bu kişinin raylara atılmasının gerekli bir sebebini oluşturacak mıydı? şeklinde sorgulamayı içermektedir (Dağ, 2023 s.248).

Organ bağış problemi ise, çok başarılı bir cerrah düşünülmektedir. Bu cerrahın çalıştığı hastanede bir çok organ nakli bekleyen beş hasta bulunmaktadır. Hastaneye bir hasta geldi ve bu hastanın organları diğer beş kişinin beklediği organlarla uyumludur. Bu hasta bir şekilde ölürse diğer hastalar kurtulacaktır. Bu hasta ne şekilde ölürse ölsünler doktor suçlu tutulmayacaktır ve o hasta ölürse %100 diğer hastalar yaşayacaktır. Doktor nasıl hareket ederse etik olur? (Bakırcı, 2013)

Etik ikilem problemlerinde insanların sorulara verdiği cevaplar etik teoriler üzerinde Faydacı bir yaklaşım mı izleyeceklerini yoksa Deontolojik yaklaşımla çakışmalar mı yaşayacağını göstermektedir. Topluluğunun faydası için tek kişiyi o uğurda harcamak etik midir sorusunun cevabı nitelikte sonuçlar çıkarmaktadır. Bu problemler için çeşitli karşı argümanlarda üretilip eleştirilmiş olsa da Deontolojik yaklaşımın çakıştığı problemler olmaktadır.

1.1.4.3.Meta-Etik

Meta-etik kavramı ahlaki ve etik kavramların doğasını, temelini sorgulayan ve etik ile ilgili temel soruların neler olduğunu incelenmektedir. Meta- etik kavramı ahlaki dil analizi olarak da bilinmektedir. Etik kavramının nesnellik ve öznelliğini ahlak kavramının nasıl algılandığı ahlak temelde bir ahlak kavramı hep var mıydı yoksa sonradan mı ortaya çıktığı gibi tartışma konularına odaklanmaktadır.

Bayoğlu'na göre, “*Etik üzerine düşünmeyi eleştirel maksatlarla etiğin talepleri ve sınırları açısından inceleyen düşünme, meta-etiktir. Meta-etik, dolaylı sonuçları dışında eyleme ilişkin olarak hiçbir ahlaki ilke ya da hedef önermez. Esas olarak, tamamen felsefi analizden oluşur.*” şeklinde tanımlamıştır (Bayoğlu, 2013, s.15).

Normatif etik eylemlerin oluşuktan sonra mı etik sayıldığı yoksa ahlaki kurallara uyulduğunda mı etik değerler ortaya çıkar gibi yaklaşımlar üretmektedir. Uygulamalı etik teorisi ise etik eylemlerin uygulama alanlarına odaklanır ama Meta etik bu olgular dışında en temele odaklanır ahlak odaklı olarak algılanış şekline bakar. Meta etiğin konusu ceza, yasa, yükümlülükler, amaçlanan sonuç ya da eylemler dışında tüm bunların hepsini kapsayan düşüncelerin ifadelerinden oluşan etik sistemlerdir (Ceylan Acar, 2022, s.26).

Meta etiğin başlıca soruları şunlardır; ahlaki yargıların nesnel mi ya da öznel mi olduğu, ahlaki bilgilerin realistik mi yoksa anti-realistik mi olduğu, ahlaki ifadeler doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmeli midir, ahlaki inançların motivasyonel yanlarının nelerdir?

Meta etik içerisinde iki farklı görüş bulunmaktadır. İlki etik değerlerin bireylerden ayrı olarak var olduğunu savunan bilişselci görüştür. İkinci olarak da etik değerlerin ontolojik varlığını kabul etmeyen yani etik değerlerin bireyden ayrı olarak var olamayacağını, insanlara bağlı olarak ortaya çıktığını savunan gayribilişselci görüştür (Kesgin, 2009, s.157). Sonuç olarak, meta-etik etiği inceleyen ve etik öğrenmeye yönelik olan bir türüdür.

1.2. Kamu Yönetimi

Kamu yönetimi kavramının tanımını yapmadan önce kamu kelimesine bakmak gerekmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre kamu kelimesi “*Halk hizmeti gören devlet*

organlarının tümü, bir ülkedeki vatandaşların tümü, amme, bütün, halk” anlamlarına gelmektedir. Kamu kavramı halkı bütünü ifade ettiğine göre kamu yönetimi içinde halkın yönetimi demek yanlış olmayacaktır. Türk Dil Kurumu Kamu yönetimi kavramı içinde “Devletin yönetim faaliyetlerinin yararlı ve verimli bir biçimde düzenlenmesiyle uğraşan bilim dalı, kamu idaresi, amme idaresi” şeklinde tanımlamıştır.

Kamu yönetimi kavramı iki yönlüdür, bir taraftan halkın yararına oluşmuş bir yönetim eylemiyken diğer yandan bu yönetimin konu olduğu özerk bir bilim dalıdır. Kamu yönetimi kamunun yani bütünün yararını gözetmeyi amaçlamaktadır.

Yatkın’a göre kamu yönetimi *“Siyasal yapılanmanın yürütme ile görevli organı emrinde, anayasanın devlete yüklediği kamu hizmetlerini yine anayasada belirtilen temel ilkeler çerçevesinde ve yasaların tanıdığı sınırlar içerisinde yürütmekle yükümlü kurum, kuruluş ve örgütler bütünüdür.”* (Yatkın, 2015, s.7). Bu tanımda önemli olan kamu yönetiminin iki tarafını vurgulamaktadır. Kamu yönetimi bir örgüt yapılanmasıdır ve anayasada belirlenen temel ilkeler ve yasalar çerçevesinde yürütmekle yükümlüdür. Kamu yönetiminin işlevsel ve yapısal yönünü sunmaktadır.

Kamu yönetimini siyasi iktidardan hem ayırır hem de birbirinden bağımsızdır. Kamu yönetimi siyasi iktidardan ayrı bir örgütsel yapılanmadır ama kamu politikalarının oluşturulması sürecine dâhil olması ve siyasi iktidar tarafından oluşturulan yasalar çerçevesinde yürütme kolunda kamu yönetiminin bulunması siyasi iktidar ve kamu yönetiminin bu ikilemini bize yansıtmaktadır. Siyasal iktidarın belirlenmiş olan politikaların hayata geçirme işini yüklenen, işlevi bu olan her kamusal örgüt kamu yönetimi kapsamına girmektedir (Turan, 2016, s.56).

Kamu yönetimi siyasi iktidarının oluşturduğu yasalar ve anayasalar çerçevesinde kendi içerisinde oluşturduğu örgüt ve yapılanması ile kamu yararını sağlamak amacıyla hareket etmektedir. Bu kamu yararını sağlarken çeşitli unsurlardan yararlanmaktadır. Kamu yönetiminin bu unsurları; İnsan/halk, örgüt, kamu politikası, Mali kaynak, norm düzeni, kamu görevlileridir. Kamu yönetimi ile ilgili bu çalışmada yapılan birçok tanımda bu unsurları görebilmekteyiz.

İnsanlar/Halk, ilk unsur olan insan ya da halk unsuru kamu yönetiminin yarar sağlamak amacı güttüğü toplumu oluşturmaktadır. Kamu yönetimi bulunduğu toplumdaki her bir birey için adaletli bir şekilde hizmet götürebilmelidir. İnsan unsuru içerisinde tüketici grupları, üretici grupları, siyasi liderler, yasama organı üyeleri ve baskı gruplarını içermektedir.

Kamu yönetiminin toplumsal yönü diğer unsurlarına göre çok daha önemlidir. Demokratik devlet yapısında, yasalar ve kamu politikalarını halk adına halk tarafından seçilmiş temsilcileri belirlemektedir. Temsilciler faaliyetlerinde halka hesap verme zorunluluğu vardır (Eryılmaz, 2017, s.14).

Örgüt, Kamu yönetiminin ikinci unsurudur. Kamu yönetiminin örgütsel yapısını kamu kurum ve kuruluşları oluşturmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları kamu hizmeti ve kamu mallarının üretilmesini ve halka arz edilmesini sağlamada temel unsurdur. Kamu örgütleri kamu hizmetinin türüne ve niteliğine göre merkezi, merkeze bağlı yerel ve yerel özerk yönetimler olacak şekilde yapılanmaktadır. Devlet görevlerini kamu yönetimi aracılığıyla gerçekleştirir.

Kamu politikası, kamu yönetiminin üçüncü unsurudur. Devletin yönetmekle yükümlü olduğu toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarını çözmek, olası sorunları önlemek veya belirli hedefler için alınan kararlar ve yaptığı uygulamaların hepsine kamu politikası denir. Bir ülkenin hükümetinin sağlık eğitim, güvenlik, hukuk, eğitim, çevre, vb. konularda aldığı kararlar ve planların tamamına kamu politikası denir.

Kamu politikası çoğunlukla siyasi yöneticilerin görevidir. Siyasi yöneticilerin belli başlı sorunların çözümü için aldıkları kararlar ve yöntemler kamu politikasını meydana getirir. Halkla ilişkili sorunların çözümünde bir tercihte bulunmayı gerektiren kamu politikaları, devletin organları ve kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilir. Ayrıca kamu politikalarının oluşum sürecinde sivil toplum örgütleri, medya ve kamuoyu gibi unsurlar belirleyici rol oynamaktadır (Turan, 2016, s.58).

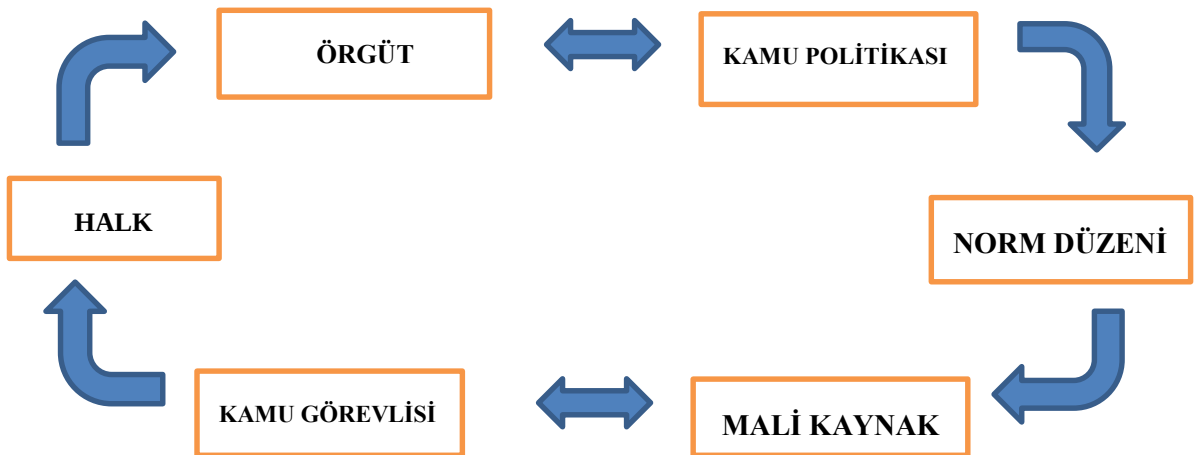
Norm düzeni, kamu yönetiminin dördüncü unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Norm düzeni, bir toplumda halkın ya da bireyin davranışlarına etki eden yazılı ya da yazısız kuralların tümünü ifade etmektedir. Bu kurallar bireylerin hem birbirlerine hem de topluma karşı olan hak ve sorumluluklarını ele alır. Kamu

yönetiminin unsuru olarak ele alındığında norm düzeni yazılı kural ve yükümlülükleri içerir. Kamu kurum ve kuruluşlarının yapısı ve işleyişi norm düzenine bağlıdır.

Bilal Eryılmaz’a göre “ *Norm düzeni; bir ülkede, anayasa, kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve idari kararlar ile bunlara ilişkin yargı makamlarının kararları ve içtihatlarından meydana gelir.*” tanımlamıştır (Eryılmaz, 2017, s.14).

Mali Kaynak, Kamu yönetiminin beşinci unsurudur. Kamu yönetiminin mali kaynak kısmının çoğunluğu vergiler ile sağlanmaktadır. Kamu yönetiminin yapacağı her hizmet mali kaynakla doğru orantılıdır. Hizmetin düzeyinin ve miktarının artması demek aynı zamanda mali kaynağında artmasını sağlayacaktır. Bu nedenle kamu yöneticileri mali kaynakların kullanımını daha etkin verimli olacak şekilde kullanmalıdır ve bu mali kaynakları arttırmayı sağlamalıdır.

Kamu görevlileri, kamu yönetiminin son unsurudur. Devletin kamu kurum veya kuruluşlarında kamu hizmeti sunmak amacıyla yasalar çerçevesinde görevlendirilen, kamu yararını sağlamak için devlet eliyle atanan ya da seçilen çalışanlara kamu görevlisi denir. Kamu görevlisi kavramı 657 sayılı devlet memurları kanununda “*Kamu hizmetleri; memurlar, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçiler eliyle gördürülür.*” şeklinde tanımlanmıştır (Devlet Memurları Kanunu, 1965).

Şekil 1. Kamu Yönetiminin Unsurları

Kaynak: Eryılmaz (2017, s.15)

1.3. Sosyal Adalet ve Sosyal Sorumluluk

Sosyal adalet kavramı toplumun tüm grupları içerisinde oluşan ihtiyaç ve isteklerin dengeli ve adaletli bir şekilde dağılması olarak tanımlanmaktadır. TDK'ye göre *“Toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi, vb. bir takım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu”* tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada fırsat eşitliği kelimesi önem arz etmektedir.

Fransız devriminden sonra oluşan düşünce sistemleri hak özgürlük eşitlik adalet gibi kavramların sorgulandığı ve bu sorgulamalar sonucunda toplumsal, sosyal adalet konularını ön plana çıkarmıştır.

Sosyal adalet bireyin ihtiyaçlarını, hak edişlerini ve bireyler arası eşitlik unsurlarından oluşmaktadır. Bireyler arası eşitlik kavramı fırsat eşitliği bünyesinde düşünülmelidir. Zaten fırsat eşitliği olmayan bir yerde eşitliğin olması adalet unsurunu oluşturmayacaktır. Bu durumda eşit olunan bir durum adaletli midir sorusunun cevabı ortaya çıkmış olmaktadır. Özellikle fırsat eşitliğinin toplum içerisinde dezavantajlı durumda olan kişi veya grupların eşitliğinin desteklenmesi yani dezavantajlı kesim için pozitif ayrımcılık sağlanması sosyal adaleti sağlıyor olacaktır.

Sosyal adalet, devlet sisteminden ekonomik ve hukuk sistemine kadar tüm alanları ilgilendiren bir kavramdır. Sosyal adalet laik, demokratik rejime, insan hak ve hürriyetine, dini inançlarına bağlı, gelir dağılımındaki dengesizliği ve bölgesel gelişme farklarını gidermeye amaçlayan bir hukuk anlayışıdır (Çakır, 2017, s.564).

Sosyal adaletin altı temel ilkesinden bahsetmek mümkündür. Bunlar; eşitlik ilkesi, fırsat eşitliği ilkesi, temel hakların korunması ilkesi, katılım ilkesi, dayanışma ilkesi, hakkaniyet ilkesidir.

Eşitlik ilkesi, tüm bireylerin kanunlar, haklar ve fırsatlar konusunda eşit olması gereklidir. Bu ilkede eğitim, sağlık, güvenlik, istihdam, adalet erişim gibi konularda bireyin eşit olmasını sağlar.

Fırsat eşitliği, bireylerin konumu veya statüsü, dini inancı, etnik kökeni ne olursa olsun eşit hak ve hürriyetlere sahip olabilmesidir. Bu ilke gereğince her birey topluma katılımda eşit başlangıç noktasından başlamasını amaçlar.

Temel hakların korunması ilkesi, her bireyin temel insan haklarının (eğitim, sağlık, barınma, güvenlik, vb.) korunması gerekmektedir. Bu ilke gereğince sosyal adalet bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlar ve bu durum toplumsal barış ve huzurun devamlılığını sağlamaktadır.

Katılım ilkesi, sosyal adaletin sağlanabilmesi için toplumda ki her bireyin özellikle dezavantajlı durumda olan bireylerin karar alma süreçlerine katılmalıdır. Bu durum sosyal adaletin sağlanmasında genişçe bir kesimi temsil edilmesini sağlar.

Dayanışma ilkesi, sosyal adalet bireyler arası dayanışmayı teşvik eder. Dezavantajlı grupların dışlanması bu ilke önüne geçmiş olur.

Hakkaniyet ilkesi, Bu ilke gereğince sosyal adalet refahın ve kaynakların adil bir şekilde dağılmasını sağlar. Eşitlikten farklı bir durumdur çünkü dezavantajlı grupların ihtiyaçları fazla olabilmektedir bu durumda o fazla ihtiyaçların dezavantaj durumuna göre sağlanabilir olması gerekmektedir. Bu durumda karşımıza pozitif ayrımcılık çıkmaktadır.

Sosyal adalet refah ülke oluşumunun kilit noktalarından biridir. Refah ülkelerde sosyal adaletin sağlanmasında etkili olan unsurlar şunlardır, yoksulluğun önlenmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, iş piyasasına katılım, sosyal güvenlik ve sosyal yardımların organizesi ve sağlanması, refah ve gelirin yeniden tesis edilmesi, kaynakların adil dağılımı, adil vergi düzeni ve dezavantajlı gruplara pozitif ayrıcalık sağlanıp adaletin sağlanmasıdır (Çoban Kaynak, 2017, s.257).

Yunan filozof Eflatun'a göre, *“en iyi devlet yönetiminin, komünal bir şekli vardır. Yurttaşlardan herhangi birinin karşılaştığı iyi veya kötü her bir durum, diğer herkesin ortak kaygısıdır.”*(Sunal, 2011, s.285). Eflatun'un “Devlet” kitabında ki bu alıntı devlet yönetiminin bu devlet sınırları içerisinde yaşayan her yurttaş için sosyal adaletin sağlanmasını hem de her yurttaş için oluşan iyi veya kötü durumdan diğer herkesin sorumluluğunda olduğunu yani sosyal sorumluluktan bahsetmektedir.

Sosyal sorumluluk kavramı ise, etik değerler çerçevesinde bir kurum ya da kuruluşun veya bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi kadar toplumun çıkarını da ön plana koyup hareket etmesidir. Bireyin ya da kurum kuruluşların ait olduğu topluma karşı sorumluluklarını ifade eder.

Hem sosyal sorumluluk hem de sosyal adalet kavramı birbiriyle etkileşim içerisindedir. Sosyal sorumluluğun sağlandığı bir toplumda sosyal adaletin yüksek olmasını beklemek hiç de yanlış olmayacaktır. Sosyal sorumluluk toplum içinde yaşayan bireyler arasında olacağı gibi aynı zamanda kamusal ve özel tüm kurum veya kuruluşların toplum için sosyal sorumluluk bilincinde olması gerekmektedir. Bu durumda sosyal sorumluluğun üç boyutu vardır bireyler arası, özel ya da kamusal sektör ve tüketiciler arası son olarak yöneten organizma ile yönetilenler arası. Bu çalışma da sosyal sorumluluk için yöneten organizma ve yönetilenler kısmı ele alınacaktır.

Sosyal sorumluluk kavramının ortaya çıkışı medeniyetler ve dinlerle ilişkilidir. Dinlerin insanlara verdiği saygılı olma, haksızlık yapmama, adaletli olma, çevreye duyarlı olma gibi çeşitli mesajlar sosyal sorumluluk anlayışıyla yakından ilgilidir (Ceylan, 2019, s.5). Bu mesajlardan da göreceğimiz üzere sosyal sorumluluk kavramı dinler de bile adaletli olmayla özdeşleşmiştir.

Sosyal sorumluluğun sekiz temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar; hesap verilebilirlik, şeffaflık, hukuka uyum, etik davranış, paydaşlara saygı, çevreye saygı, insan haklarına saygı, sürdürülebilirliktir.

Hesap verilebilirlik, kurumların aldığı kararlar ve yaptığı eylemlerin sonuçları hakkında topluma ve paydaşlarına hesap verebilir olmalıdır. Hesap verilebilirlik sosyal sorumluluğun temel ilkesidir. Bu durum kurumların hatalarından ders almasını ve topluma karşı sorumluluklarını önemsemesini sağlamaktadır.

Şeffaflık, bireyler veya kurumlar toplumu ilgilendiren tüm eylemlerinde veya kararlarında şeffaf olmalıdır. Kurumlar toplumu ilgilendiren tüm eylem ve kararlarını hem topluma hem de paydaşlarına açıkça sunması gerekmektedir. Şeffaflık ilkesi kurumlar ve ya bireyler arası doğru bilginin tam ve anlaşılır olmasını sağlar.

Hukuka uyum, sosyal sorumluluk faaliyetleri uygulanırken hukuka uygun olması gerekmektedir. Bu ilke sosyal sorumluluk faaliyetlerinin hukuki temelde sağlam olmasını sağlar.

Etik davranış, etik değerlere uygun bir şekilde sosyal sorumluluk faaliyetleri oluşturulması gereklidir. Bu durum ister bir kurumun isterse bireyin sosyal sorumluluk faaliyetlerinde evrensel etik değerlere, toplumsal normlara uygun olarak hareket etmesini sağlar.

Paydaşlara saygı, bir kurum ya da bireyin etkilendiği tüm paydaşlarının (çalışanlar, müşteriler, çevre, toplum, vb.) beklenti ve ihtiyaçlarının saygı gösterilmelidir. Paydaşlara karşı sorumluluk ve saygı karşılıklı güveni ve yardımlaşmayı (iş birliğini) artırır.

Çevreye saygı, kurumlar ve bireyler çevreyi korumaya ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmayı amaçlamalıdır. Kaynakları ihtiyaçlar kadar kullanmaya, çevreye atık salınımına dikkat etmeye, çevre dostu teknolojileri ön plana çıkarıp kullanmayı çevreye saygı olarak örneklendirebiliriz.

İnsan haklarına saygı, bireyler ve kurumlar evrensel insan hakları çerçevesinde hareket etmelidir. Bu durum sosyal sorumluluğun önemli bir ilkesidir.

Sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk faaliyetleri uzun zaman içerisinde çevre, ekonomi ve toplum için fayda sağlamayı amaç edinmelidir.

Bu ilkeler sosyal sorumluluğun toplumsal bilinç ve kurumsal bilinç ile etik çerçeve oluşturarak sürdürülebilir bir şekilde oluşmasını sağlamaktadır.

1.4. Dijitalleşme

Değişen dünya ile beraber teknolojinin insan hayatının gündelik pratikleri arasında üstün bir yer kaplaması bireylerin, kurum ve kuruluşların hatta devletlerin işleyiş ve yaşam biçimlerinin birbiri arasındaki iletişimi dönüştürüp hatta kolaylaştırıp geliştiren “Dijitalleşme” sürecidir. Bu süreç çoğu yönden kolaylık sağlasa da yeni etik soruları ve sorunları beraberinde getirmiştir.

Yücel ve Adiloğlu'na göre “İlkçağdan bugüne kadar yaşanan değişim ve gelişimin hızını göz önünde bulundurduğumuzda özellikle 2000’li yıllar sonrası bu

hızın çok süratle arttığını gözlemlemekteyiz. Hatta içinde bulunduğumuz zaman diliminde bu değişim ihtiyacın ötesinde bir değişimdir. Sonuç ortadadır ki, değişim dünyanın kendisidir. Yaşanacak her saniye şu anı bile geçmiş saymakta ve geçmişi hızla geride bırakmaktadır.” şeklinde hızla dijitalleşen dünyanın değişimin bir ürünü olduğu kanısındadır (Yücel ve Adiloğlu, 2019, s.48).

Her ne kadar dijitalleşme süreci spesifik olarak bir tarih ya da olayda başlamamış olsa bile uzayın merak edilip ilk uzay çalışmalarının başlayıp da uzaya çıkılması, ilk bilgisayarın keşfi, internetin keşfi gibi teknolojinin ilk adımlarını bu süreç içerisinde başlangıç noktası olarak sayılabilmektedir.

Son birkaç yılın yeni teknolojisi yapay zeka dil modeli olan *Chatgpt*’e “*Dijitalleşme süreci ilk hangi yıl ve olayla olmuştur ?*” diye soru yöneltildiğinde bu süreçle ilgili 1940’larda ilk dijital bilgisayarın geliştirilmesini (ENIAC), 1960’larda İnternetin temellerini (ARPANET), 1970’lerde mikro işlemcilerin icadı olaylarını başlangıç olarak sayılabileceğini yazmaktadır (OpenAI, 2024).

Dijitalleşmeyle beraber küreselleşme kavramından da bahsetmek gerekmektedir. Bu kavramlar birbirini değiştiren, büyüten ve dönüştüren kavramlardır.

Küreselleşme, ekonomik, kültürel, siyasi, teknolojik yapıların ülkeler ya da bölgeler çapında değil dünyanın her yerinde her ülkesinde birbirine bağlı bir şekilde olma durumunu nitelemektedir.

Küreselleşme kavramı ilk defa Marshall McLuhan’ın “*Komünikasyonda Patlamalar*” isimli kitabında yeni süreç için “*global köy*” kavramının kullanılması ile literatürde yerini almıştır (Tortop ve diğerleri, 2012, s.382). Dijitalleşme süreciyle beraber küresel köy olma hali de gün geçtikçe artmaktadır. Ekonomik olarak uluslararası şirketlerin oluşmasını, küresel finansal piyasaların oluşmasını, kültürel olarak farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşime girmesini, siyasi olarak uluslar üstü kuruluşların kurulması ve devletleri üstü oluşan hukuki yapılanmalar, teknolojik olarak ise internet ile iletişimdeki sınırların ortadan kalkmasını küreselleşme hareketleri minvalinde sayabiliriz.

Küreselleşme süreciyle siyasi sınırların saydamlaşması ile sınırların içerisinde ve dışarısının kaynaşması birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Dijitalleşme ile küreselleşmenin hızla artışı çeşitli etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu etik sorunların neler olduğu ve kamu yönetiminde oluşan, oluşacak olan sorunlara çözüm önerileri çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde tartışılmaktadır.

1.5. Yapay zeka (AI)

Teknolojinin ilerlemesiyle makineler sadece belirli kodlar ile çalışmalarının yanı sıra makine öğrenmesi yapmaktadır. Yazılan bir yazılımın kullanıldıkça kendini geliştirmeye devam etme sürecine makine öğrenmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye’de aktif kullanabilir iki yapay zeka dil modeli olan OpenAI şirketinin geliştirdiği ChatGPT ve Google şirketinin geliştirdiği Geminidir. Yapay zeka dil modellerinin yaptığı tanımlamalar kapsamında ChatGPT-4o yapay zeka dil modeline göre *“Yapay zeka (YZ), insan zekasının belirli işlevlerini taklit eden veya geliştiren, makineler ve bilgisayar sistemleri tarafından gerçekleştirilen bir teknoloji alanıdır. Yapay zeka, öğrenme, problem çözme, muhakeme yapma, doğal dil işleme ve algılama gibi bilişsel süreçleri otomatikleştiren algoritmalar ve modeller üzerine kuruludur.”* şeklinde tanımlanmaktadır (OpenAI, 2024). Bir diğer yapay zeka dil modeli olan Gemini de ise *“Yapay zeka, insan zekasını taklit eden ve bilgisayar sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilen bir dizi işlemdir. Bu işlem, makinelerin öğrenme, problem çözme, karar verme gibi insanlara özgü yetenekleri sergilemesini sağlar.”* şeklinde tanımlanmaktadır (Google, 2024).

Bu iki tanımlamada ortak olan yapay zekanın öğrendiği, problem çözebildiği, karar verdiği ve insana özgü yetenekleri taklit edebildiği temel işlevlere sahip olmasıdır. Yapay zekanın sahip olduğu temel işlevler; öğrenme, muhakeme ve algılama becerisi olarak sıralanabilmektedir.

Öğrenme: yapay zeka öğrenme işlevini üç şekilde yerine getirmektedir. Veri analiz ederek, makine öğrenimi gerçekleştirerek ve son olarak derin öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Veri analizi yaparken büyük veri kümelerini veya veri setlerini analiz ederek gelecekteki kararları için ilişkiler, eğilimler ve desenler elde eder. Makine öğrenimi olarak verilen verileri kullanarak gelecekteki durumları tahmin

ederek kararlar verir ve son olarak derin öğrenme ile tıpkı insanlardaki sinir ağları gibi yapay sinir ağları oluşturur ve bu ağlar ile karmaşık verileri işler.

Muhakeme: yapay zeka muhakeme işlevini problem çözme, karar verme ve planlama gibi konularda kullanır. Hedeflere ulaşmak için planlamalar yapar, verilen veriler doğrultusunda karar verme süreci yaşar ve belirli bir soruna çözüm bulmak için farklı yöntemleri deneyerek işe yarar olanı seçer.

Algılama: yapay zeka algılama işleviyle doğal dil işleme (NLP) , görüntü işleme, ses tanıma özelliklerine sahiptir. Ses tanıma ile konuşulan dili algılar ve metne dönüştürebilir. Doğal dil işlemesi ile insan dillerini anlar anlam çıkarır ve görüntü işleme ile görüntüde ki nesneleri yüzleri bu gördüğü nesne ve yüzlerin özelliklerini tanır, kategorize edebilir (OpenAI, 2024).

Yapay zekanın temelleri ikinci dünya savaşı zamanlarında Alan Turing tarafından atılmıştır. 1950 yıllarında Alan Turing *Mind* dergisinde “*Hesaplama makinesi ve Zeka*” adlı makalesi yayımlanmıştır. Bu makale yapay zekanın temellerini oluşturmuştur (Bakırcı, 2024). Turing temelleri oluştursa da ilk yapay zeka terimini John McCarthy 1956 yılında yapay zeka ile ilgili düzenlenen çalıştayda kullanmıştır. Bu çalıştay sonrasında yapay zekayla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. İnsana benzeyen ilk akıllı robot WABOT-I 1972 yılında Japonya’da yapılmıştır. 1974-80 yılları arasında “Yapay Zeka Kışı” olarak adlandırılan olumsuz bakış açısının hakim olduğu devletlerin desteklemediği bir süreç yaşanmıştır. 1980 yılında İngiltere’nin tekrar fon ayırarak çalışma yapması sonucu bu süreç son bulmuştur (Coşkun ve Gülleroğlu, 2021, s.949). 1969 yılında internetin ilk örneği olan “*ARPANET*” in ABD Savunma Bakanlığı tarafından kurulmasıyla internet çağı başlamıştır.

1997 yılında düzenlenen satranç maçında bir program ile maç yapan dünya satranç şampiyonu Kasparov’un programa yenilmesi yapay zekaya olan ilgili arttırmıştır. 2000li yıllar da makinelerin ev ortamlarına girmesiyle beraber 2006 yılında bilgisayar ortamlarında olan sosyal ağlar hayatlarımıza girmiştir (Coşkun ve Gülleroğlu, 2021, s.949). 2019 yılı itibarıyla doğal dil işleme modeli olarak tanıtılan tüm veri tabanlarına erişerek adeta aşırı zeki bir arkadaşınla sohbet ediyormuş gibi cevap veren sistemler kurulmaya başlandı. İlk olarak internet veri tabanını analiz

edip sorduğın soruya uygun cevap vermeyle yola çıkılan bu uygulamalar sonrasında verilen komutlarla görüntü oluşturma, video oluşturma gibi işlemler gerçekleştirmektedir. Bu yaptığı çalışmalar bilgi girildikçe ve kullanıldıkça kendini geliştirip gerçeğe yakın sonuçlar vermeye devam etmektedir. Son dönemlerde yayınlanan makaleler yapay zekanın makineler sohbet edebildiği ve görüntülü konuşma esnasında etrafı ayrıntılı bir şekilde algılayabildiğini göstermektedir.

Dijitalleşme ve yapay zeka, kamu yönetiminde önemli değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Bu değişim ve dönüşümle birlikte etik açıdan yeni sorunlar ve tartışmalar gün yüzüne çıkmaktadır. Kamu yönetiminde etğin ilkeleri olan şeffaflık, hesap verilebilirlik, adalet gibi konular dijitalleşme ve yapay zeka süreçlerinin gelişip uygulanmasıyla yeniden gözden geçirilmesi gereken konular haline gelmiştir. Kamu yönetiminde etik konusunun dijitalleşme ve yapay zeka ile birlikte irdelenmesi çalışmanın ikinci kısmında ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETİK BAĞLAMINDA ATILAN ADIMLAR VE MEVCUT DURUM

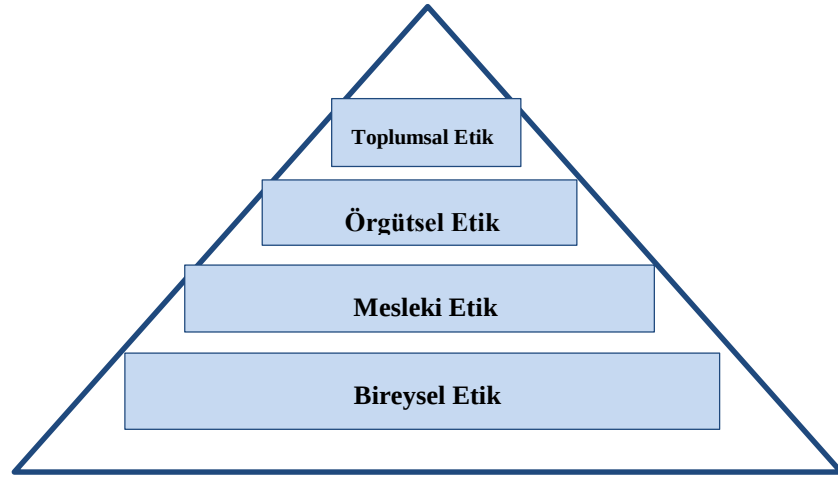
2.1. Kamu Yönetiminde Etik

Kamu yönetiminin en önemli unsurlarından biri insandır. Aynı şekilde etik kavramının da en önemli unsurunu insan oluşturmaktadır. Bu unsur şüphesiz kamu yönetimi ve etik kavramı arasındaki ilişkiyi oluşturmaktadır. Kamu yönetimi etiği (yönetimsel etik) dar anlamda kamu görevinde bulunan kişilerin kamu hizmeti sunarken uymak zorunda oldukları etik kuralların bütünü ve bu kurallar doğrultusunda oluşan etik kültürü ifade etmektedir. Geniş anlamda ise kamu etiği; kamu yönetiminin her kademesinde kamu eliyle kamu hizmeti vermekle yükümlü kamu görevlilerinin vatandaşa ve kurum içi ilişkilerde uymakla yükümlü olduğu etik ilke ve kuralları ifade etmektedir.

Kamu yönetiminde etik, kamudaki yöneticilerin karar alma süreçlerinde ve kamu hizmeti yürütürken uyması gerekli olan, tarafsız, eşit, dürüst, sosyal adalet, saydam, hesap verilebilir, çıkar çatışmasından uzak, kamu yararını gözetmek gibi bir takım etik ilkelerin tamamına denir. Bu ilkeleri benimseyip karar ve hizmetlerinde uygulayan yönetim “etik yönetimi” olarak ifade edilmektedir (Eryılmaz, 2017, s.392).

Tanımlamalardan hareketle kamu etiği, kamu hizmetinin etkilediği herkes için adil yani güveni tesis eden, şeffaf ve hesap verilebilir olması için oluşturulan değerler bütünüdür.

Yatkın’a göre “*Kamu yönetiminde bir etik hiyerarşiden bahsetmek mümkündür.*” (Yatkın, 2015, s.14). Bu hiyerarşi sistemi kamu yönetimi etiği hiyerarşi piramidinde gösterilecek olursa bu piramidin ilk basamağı “bireysel etik”, ikinci basamağı “mesleki etik”, üçüncü basamağı “örgütsel etik” ve son olarak dördüncü basamağı “toplumsal etik” olarak ele alınır.

Şekil 2. Kamu Yönetimi Etiği Hiyerarşi Piramidi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur, (2024)

İlk basamak olan “bireysel etik” kamu hizmeti sunan kamu görevlisinin birey olarak yaşantısından edindiği etik bilinçten oluşmaktadır. Bu etik bilinç kamu görevlisinin aile yapısı, dini inancı bulunduğu yaşa kadar edindiği tecrübeleri, katıldığı eğitimleri, yaşadığı toplumun kültür ve değerleri gibi unsurlar ile şekillenmektedir. İkinci basamak olan “mesleki etik” kamu görevlisinin mesleğini icra ederken mesleğinin gerektirdiği etik standartlarına ve yasal normlar çerçevesinde davranmasını ifade eder. Üçüncü basamak olan “örgütsel etik” kamu görevlisinin örgütsel amacın gerçekleşmesi için davranışlarını belirlenen kurallara göre oluşturmasıdır. Son basamak olan “toplumsal etik” kamu görevlilerinin bireyi koruyan tutum ve davranışlar bulunmalı ve toplumun bütün olarak gelişmesi için katkıda bulunacak şekilde davranmalıdır (Yatkın, 2015, s.15). Bu bağlamda kamu görevlileri bireysel, mesleki, örgütsel ve toplumsal etik normları içten ve dıştan etkilerle içselleştirip davranması beklenmektedir.

Kamu yönetiminde etik tartışmaları her ne kadar modern dönem sorunu olarak algılansa da yönetimin ve etiğin tartışılmaya başlandığı zamandan beri yönetim etiği de tartışılmıştır. Aristoteles’in “Nikomakhos’a Etik” kitabı Antik Yunan kent devletlerinde “*iyi yönetim ile kötü yönetimin farkı nedir?*” sorusuna cevap vermekle ilk yönetimde etik tartışmaları başlamıştır (Aristoteles, 2023, s.30). Bu tartışmaları başlatan filozoflar Platon ve öğrencisi Aristoteles olarak kabul edilebilmektedir.

Platon “Devlet (Politeia)” kitabında bireysel erdemin toplumsal erdemle oluşabileceğini toplumsal erdemin oluşabilmesi içinde toplumsal bir adaletin sağlanması gerektiğini savunur. Bu adaletin sağlanabilmesi için bireylerin kendi yeteneğine uygun işi yapması gerektiğini, bireyler yetenekleri doğrultusunda uzmanlaşırsa toplumsal refahı ve adaleti sağlayacağı kanısında bulunur. Bu durumda yönetici durumda felsefecilerin olması gerektiğini ve felsefecilerin toplumun çıkarını güdeceklerinden etik bir yönetim olabileceğini savunur (Platon, 2011, s.6-144).

Platon’un öğrencisi Aristoteles toplum tarafından kabul görmüş adaletli ve yiğit olmak gibi vasıfları tek tek erdem olarak saymaktadır çünkü bu gibi vasıflar iyidir ve iyi olma hali de erdem olarak ifade edilmektedir. “Politika” kitabında “Devlette amaçlanan iyilik adalettir, buysa bütün topluluğun iyiliği için olmalıdır. Şimdi, bir toplulukta adaletin herkesin iyiliği demek olduğu besbellidir.” şeklinde ifade etmektedir ve “Adalet ve askerce yiğitlik erdemlerini söylemek istiyorum. Bunlar olmadan bir şehrin yaşamının ve işlerinin devam edebilmesi olanaksızdır; özgür nüfus ve servet olmadan bir şehir hiç olamaz, adalet ve yiğitlik olmadan da iyi yönetilemez” şeklinde ekleyerek etik ve erdeme ilişkin ilişki kurmaktadır (Aristoteles, 2022, s.110-111). Aristoteles devleti yöneten kişinin etik değerlere sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Erdemli bir yöneticinin yiğit ve adaletli olması gerektiği ve böyle olmasının toplum için iyi bir yönetim sağlayacağını savunmaktadır. Platon gibi toplumsal adaletten bahseder ve toplumsal adaletin sağlanmasının etik bir yönetim sağlayabileceğini savunmaktadır.

Machiavelli ise aslında Platon ve Aristoteles’in aksine bir yöneticinin veya devlet adamının adaletli olması, cömert olması, yüce gönüllü olması yani erdem olarak saydığımız niteliklere sahip olmasının devlet adamının iyi yöneteceği anlamına gelmediğini belirtmektedir. Yönetici, faydacılığı (pragmatizmi) benimsemelidir çünkü insanlar Machiavelli için bencil ve kötü yapıdadır. “Prens” adlı eserinde “erdem gibi görünen bir özelliğin felakete neden olduğu, ancak kusurlu görünen bir özelliğin refah ve güven sağladığı görülür.” şeklinde yazmaktadır (Machiavelli, 2015, s.94). Yöneticinin aynı zamanda erdemi desteklemesi gerektiğini ve erdemli bir şekilde çalışanların ödüllendirmesi gerektiğini de savunmaktadır.

Rousseau “*Toplum sözleşmesi*” isimli eserinde yurttaşların erdeme sahip olduğunu, erdemin özgürlüğe sahip olduğunu, özgürlük olmadan da devletin olamayacağını yazmaktadır (Rousseau, 2018, s.7). yurttaşların erdemli olması gerektiğini ve erdemli bir yurttaşın özgür olması gerektiği düşüncesindedir. Özgürlükle de devletin oluşacağını savunur. Ulus devlet anlayışını benimsemiştir.

Kant’a göre ise insanları birbirine bağlayan şeyin ahlak yasaları olduğunu ve ahlakın bütün akıllı varlıklar için yasa görevi gördüğünü ifade eder. Kişi özgür iradeye sahip ise ahlaksal yasada geçerli olduğu görüşündedir (Oskay, 2023, s.7). Kant yönetiminde, yasalarında ahlak çerçevesinde olması gerektiğini düşünür.

Modern anlamda kamuda etik kavramı ilk olarak 1940’lı yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde Nigro ve Richardson’ ın “Amerikan Kamu Yönetimi Topluluğu (American Society for Public Administration-ASPA)” tarafından “*Public Administration Review-PAR*” dergisinin yayınlanmasıyla birlikte çalışmalar başlamıştır (Örselli, 2010, s.57). 1970’li yıllardan itibaren artık bilim dünyasında kamu etiği konusu irdelenip çalışılmaya başlanmıştır. Kamu yönetiminde etik tartışmalar, özellikle 1970’li yılların sonunda sosyal devlet olarak tarif eden fordist düzenleme biçiminde yaşanan çeşitli sorunlardan hareketle ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Bir sektör olarak kabul edilen kamunun içinde bulunduğu sorunların çözümünde kamu yönetiminde etik kavramı giderek önemli bir hal almıştır. Bu bağlamda çalışmada, kamu yönetiminin 1980 sonrasında yaşadığı dönüşümün önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Yeni kamu yönetimi ve etik ilişkisini bu çerçevede ele almak bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir.

2.1.1. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı

1929 Büyük Buhranı sonrasında kabul edilen Keynesyen politikalar ve beraberinde bri düzenleme rejimi olarak ortaya çıkan refah devlet anlayışı, devletin tanımlanışını, rol ve sorumluluklarını hacmini değiştirmiş ve devleti işlev olarak genişletmiştir. Ancak devletin artan işlevini yerine getirmek için oluşan giderler (harcamalar) zamanla devlet bütçesi ile karşılanamaz duruma gelmiş ve devletin işlevleri, harcamaları ve örgütsel yapısı sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulama, devletin küçültülmesi tartışmalarını beraberinde getirmiş ve bu sebeple etkin devlet kavramı tartışılmaya başlanmıştır (Çevikbaş, 2012, s.15).

ABD’de 1960’lı yıllarda yaşanan güven bunalımı, hükümetin iyiliğine inanmama, toplumsal çalkantılar, uluslararası arenada yaşanan sorunları çözmek için 1968 yılında ortaya çıkan New Public Administration (Yeni Kamu Yönetimi), 1970’li ve 1980’li yıllarda tartışmaya yol açmış akımlardan/ hareketlerdendir. Yeni Kamu Yönetimi Hareketini ilk ortaya atan isim Dwight Waldo’dur. Bu hareket ilk olarak Minnowbrook Konferanslarında tartışılmıştır. Mevcut kamu yönetimi sisteminin başarısızlıkları vurgusu beraberinde geleneksel yapının tüm eksikliklerini tartışmaya açarak şeffaflık, verimlilik, hesap verilebilirlik gibi yeni değerler üzerinden kamunun şekillenmesi tartışmasını başlatmıştır (Waldo, 1968, s.390-340). Düzenlenen konferansların ilkinde güncel sosyal problemler, kişisel erdem ve ahlak, demokrasi, insan ilişkilerinde iyileşme, demokrasi ile kamu yönetimini uzlaştırma, müşteri temelli sorumluluk ve sosyal eşitlik alanında tartışmalar yapılırken ikinci konferansın ana bağlamı; etik, sosyal eşitlik, insan ilişkileri, demokrasi ile kamu yönetiminin uzlaştırılması, kamu yönetimi disiplini hakkındaki kaygıları ele almıştır (Acar ve Özgür, 2014, s.181-189). Bu konferanslarda işlenen konular yeni kamu yönetimi anlayışının ana çalışma alanları haline gelmiştir. İdealize edilen yeni kamu yönetimi anlayışı; “ kürek çeken değil dümen tutan (steering rather than rowing) devlet olarak karar alan ama alınan kararların uygulanmasını kamu-özel ve sivil ortaklığına bırakan bir anlayışı tanımlamaktadır (Osborne ve Gaebler, 1993, s.19-20). Sonuç odaklı olan, icrası, liderlik anlayışını benimseyen, iş birliğini esas alan adem-i merkeziyetçi bir örgütlenme anlayışı ile ifade edilmektedir. Hizmet sunumunda yerellik ile özelleştirmeler yoluyla verimsizliğin ortadan kaldırılması ve teknolojik gelişmeler sağladığı ölçülebilir niceliksel performans göstergeleri oluşturmak ile kamu yönetimindeki sorunları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Hood, 1991, s.1-17).

Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımı, kamuda artan verimlilik ve etkinliği sağlamak ve hesap verilebilirliğin oluşması amacıyla özel sektörde işlenen yönetim tekniklerini kamu yönetimine de uyarlamayı hedeflenmektedir. Bu yaklaşımda vatandaş müşteri olarak ele alıp kamu hizmetinin kalitesini arttırmak amaçlanmaktadır. Kamu yönetiminde var olan geleneksel modelin yerine piyasa ve müşteri odaklı, sonuçlara dayalı yönetim anlayışı oluşturmayı amaçlamakta ve faaliyet alanında küçülmeyi sağlayarak ve piyasadan üretici olarak çekilmesine, düzenleyici ve denetleyici olarak

görev almasına özel sektöre ait olan yönetim süreçlerini kamu yönetimine aktararak hayata geçirmeyi odaklanmaktadır (Akçakaya, 2017, s.2-3)

Geleneksel kamu yönetimi ile yeni kamu yönetimi arasındaki farkları aşağıdaki tablo üzerinde özet olarak verilmiştir.

Tablo 1. Geleneksel Kamu Yönetimi ile Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Karşılaştırılması

	Geleneksel Kamu Yönetimi	Yeni Kamu Yönetimi
Yapılar	• Katı Örgüt Yapısı • Merkeziyetçi • Katı Hiyerarşi • Geniş Merkez • Hizmet Devleti • Büyük Ölçekli Yapı • Bürokrasi Yönelimli	• Esnek Örgüt Yapısı • Adem-i Merkeziyetçi • Yumuşak Hiyerarşi • Dar Merkez-Geniş Çevre • Minimal Devlet • Küçük Ölçekli Yapı • Piyasa Yönelimli
Roller İlkeler Politikalar	• Yönetim (Administration) • Örgüt Merkezli • Kurallara Bağlı • Sevk ve İdare • Sabit Ücret • Bürokrat Tipi Yönetici • Az Yetkili Yönetici • Gizlilik • Hizmetlerde Nicelik • Üst Yöneticiye Bağlı Değerlendirme • Kapalı Enformasyon Kanalları	• İşletme (Management) • Müşteri-Vatandaş Merkezli • Performans Hedefli Denetim • Yönetişim • Performansa Bağlı Ücret • Girişimci Yönetici • Yetkilendirilmiş Yönetici • Şeffaflık • Hizmetlerde Kalite • Çok Yönlü Değerlendirme • Açık Enformasyon Kanalları

Kaynak: Eryılmaz, 2017, s.56-57

Yeni Kamu yönetimi anlayışının iktidar biçimi yönetişim olarak adlandırılmaktadır. Yönetim tek taraflı bir eylem alanı olarak kabul edilirken yönetişim işteş bir eylem olarak, müzazara ve ikna temelinde hareket etmektedir (Brown, 2018). 1980 sonrası kamu yönetimi anlayışını ifade eder hale gelmektedir. Devletin rolünün yeniden tanımlanması olarak yönetişim, kamu sektörünü örgütleri, personeli ve örgütlenme ilkeleri bağlamında küresel rekabete göre yeniden şekillendirmektedir (Bayramoğlu, 2002, s.101). İlk defa bu kavram Dünya Bankası

tarafından 1989 yılında yayınlanan raporda kullanılmıştır. Yönetişim, yönetim kavramının alternatifi olarak literatürde ve günlük hayatta yaygın olarak kullanılmaktadır. Yönetişim, toplum ve devlet ilişkilerinde karşılıklı etkileşime dayalı yeni bir yönetim tarzını ifade etmektedir (Eryılmaz, 2012, s.59). Yönetişim kavramı Yeni Kamu Yönetimi anlayışıyla beraber yaygınlaşmıştır. Bu kavram, kamu yönetimi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve vatandaşlar arasındaki ilişki ve etkileşimden oluşan bir mekanizmadır. Yönetişim anlayışı karar alma sürecinde hesap verilebilirliği, verimliliği sağlamakta ve demokrasiyi güçlendirmektedir. Yönetişim olgusu vatandaş odaklıdır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP)'nin bir çalışmasında *“yönetişimi, bir ülkenin her düzeydeki işlerinin yönetiminde siyasi, ekonomik ve idari otoritenin kullanılması olarak tanımlar. Yönetişim, vatandaşların ve grupların çıkarlarını dile getirdikleri, farklılıklarına aracılık ettikleri ve yasal hak ve yükümlülüklerini yerine getirdikleri karmaşık mekanizmaları, süreçleri ve kurumları içerir. İyi yönetişimin birçok özelliği vardır. Katılımcı, şeffaf ve hesap verebilirdir. Kaynakların en iyi şekilde kullanılmasında etkilidir ve hakkaniyetlidir. Ve hukukun üstünlüğünü teşvik eder.”* şeklinde tanımlamıştır (United Nations Development Programme, 1997). Bu tanıma göre yönetişimin özelliği olan katılımcı, şeffaf ve hesap verilebilir bir yapı aynı zamanda etik sorunların üstesinden geldiği bir yapının oluşmasını da sağlamaktadır. Bu bağlamda yönetişimin dört temel ilkesi olduğunu ve bununla birlikte destekleyici pek çok ilkesi olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Yönetişimin temel ilkeleri, katılımcılık, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve hukukun üstünlüğüdür. Bununla birlikte yerelleşme, vatandaş odaklılık, performans denetimde önemli ilkeler olarak yerini almaktadır (Bulut, 2023, s.35). Bu ilkeler Yeni Kamu Yönetimi hareketinin anlaşılmasına ışık tutan temel özellikleri olmuştur. Kamu yönetiminde etik konusu bağlamında Yeni Kamu Yönetimi anlayışının temel özellikleri etik bağlamında kamu yönetiminde etkin rol oynayıp daha etik değerlere sahip bir yönetim oluşmasına destek sağlamıştır.

Katılımcılık, vatandaşın, sivil toplum kuruluşlarının ve paydaşların karar alma sürecine katılmasıdır. Yeni kamu yönetimi anlayışında katılımcılığa verilen önemin

amacı daha kapsayıcı ve meşru kararlar ile herkes için yönetim sağlayarak toplum refahını arttırmaktır.

Ateş ve Buyruk'a göre; *“katılımcılık, yönetimin karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine devlet-dışı kurum, kuruluş veya vatandaşların dâhil olmasını ifade eder. Bu anlamda katılım, yönetimin karar alma sürecinde bir sivil toplum kuruluşunun önerisinden etkilenmesi biçiminde olabileceği gibi, politikaların uygulanma aşamasında vatandaşa bilgi verme ya da uygulama sonrası geri bildirim alma şeklinde de olabilmektedir.”* (Ateş ve Buyruk,2018, s.85).

Katılımcılık yönetsel etik ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle sosyal adalet/eşitlik gibi etik konularıyla ilintilidir. Toplumun tüm kesiminin (en önemlisi dezavantajlı gruplar için) karar alma sürecine katılımı sağlanması herkes için eşit haklar sunmayı amaçlar. Herkes için yönetim anlayışı toplum ve kamu yönetimi arasında güven olgusunu güçlendireceği için kamu yönetimi ve halk arasındaki bağı güçlendirmektedir. Karar alma sürecinde toplum fikrinin de alınıp sürece dahil edilmesi topluma karşı etik/ahlaki sorumluluğunu yerine getirmesini sağlar.

Toplumun kamunun her işlemine doğrudan katılım sağlaması günümüz şartlarında mümkün olamamaktır. OECD göre üç tür katılım bulunmaktadır. Bunlar; bilgiye erişim, geri bildirim ve danışma ve aktif katılımdır (OECD, 2005,s.65-67). Toplumun katılım sağlanabilmesi için en önemli unsurlardan bir diğeri ise şeffaf bir yönetim olmalıdır.

Bir diğerk ilke olan şeffaflık, kamu kurum ve kuruluşlarının her türlü faaliyetlerini vatandaşın anlayabileceği, açık ve anlaşılır bir şekilde yürütmesi olarak tanımlanabilmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütüne göre “Devlet, hükümet ve şirketlerin, kuruluşların; karar, kıstas, süreç, plan ve eylemleri, hesap verilebilirliğe imkan verecek şekilde, ilgili tüm bilgi ve verilerle birlikte; zamanında, ulaşılabilir ve anlaşılır bir biçimde paylaşması ilkesidir.” (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2024). Vatandaşın devletin işleyişine ve kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığını bilme hakkı bulunmaktadır. Şeffaflık toplumun kamu kurumuna duyulan güvenin artmasını sağlayacağı gibi yolsuzlukta azalmasını sağlamaktadır.

Yönetimde şeffaflık ilkesinin hakim olmasıyla birlikte gizlilik ve dışa kapalı sistem dönemi sona ermesi ön görünmektedir. Şeffaflığın güven problemi yaşayan

toplumlarda yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine ve demokrasiye işlerlik kazandırılmasına kadar birçok gelişmeleri yönlendireceği düşünülmüştür. Böylelikle toplum ve yönetim arasındaki güven tesis edilerek karşılıklı iletişim ağının kurulması ile kamu görevlilerinin daha rasyonel olması ve verimliliğinin artması, yolsuzluk ve kötü yönetim uygulamalarında azalmanın olması beklenmekte ve yönetimin de sosyal çevreye yakınlaşmasını sağlayacaktır. Kamuoyu denetiminin işlemeye başlaması ile yönetimin faaliyetinin hukuka uygunluğu ve yerindeliği kontrol edilmesinin yanı sıra kamu kaynak ve gücünün kötüye kullanılmasında ve keyfi davranışların engellenmesini sağlayacaktır (Şamdan, 2023, s.929).

Kamu kurum ve kuruluşlarının bilgiye ulaşımını kolaylaştırıp sağlaması ve şeffaf bir karar alma süreci uygulanması, kamu kaynaklarının daha doğru kullanılmasını ve hesap verilebilirliğin artmasıyla yolsuzluğu önleme de yardımcı olur.

Hesap verilebilirlik, en genel tanımıyla hesap verilebilirlik, bir kişinin eylem ve faaliyetleri nedeniyle bir otoriteye karşı sorumlu olmasına denir (Taner, 2012, s.31). Kamu yönetiminde hesap verilebilirlik kavramı, kamu kurum veya kuruluşlarının aynı zamanda bu kurum ve kuruluşlarda kamu hizmeti veren personel ve yöneticilerin kararları ve faaliyetleri ilgili halka ve denetim mekanizmalarına karşı sorumluluğunun olması olarak tanımlanabilmektedir. Uluslararası Şeffaflık derneğine göre *“Yetki ve kaynakların bireyler, kurum ve kuruluşlar (kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum) tarafından amacına uygun ve etkin bir biçimde kullanıldığının denetlenebilmesi anlamına gelir. Hesap verebilirlik, faaliyetlerin ve ilgili verilerin tüm paydaşlarca erişilebilir bir biçimde paylaşılması ve yetkililerin bunlarla ilgili sorumluluk üstlenmesiyle mümkün olur.”* şeklinde tanımlar (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2024).

Kamu kurum veya kuruluşlarının aldığı kararların sonuçlarından sorumlu olması daha kaliteli bir kamu hizmeti sunulmasını sağlar. Bu sorumluluk hali ilgili toplumda sosyal adaletin sağlandığı duygusunu güçlendirir. Sosyal adaletin güçlenmesinin sağlandığı bir eylemde yönetim etiği de güçlendirmektedir. Hesap

verebilirlik ile yükümlü bir kamu personel veya yöneticisi etik dışı davranışların oluşmasını da engeller.

Şamdan’a göre etik ve hesap verilebilirlik arasındaki ilişki “etik, kişinin ahlaki ve dini inanışları çerçevesinde iç dünyasına dönük kontrol ve sorumluluk; hesap verilebilirlik ise hesap soranlar tarafından hesap verene yönelik dışsal bir denetim süreci olarak tanımlanır. Bu kapsamda etik, kamu yöneticilerinin davranışlarının biraz da vicdani olarak iç kontrolü şeklinde tanımlanabilir ve kendi kendine hesap verilebilirlik biçimi olarak ifade edilebilir. Bu yönüyle etik, bireysel bir iç kontrol sürecini temsil ederken; hesap verilebilirlik ise, hesap verenler için bir dış denetimden ibarettir” şeklindedir (Şamdan, 2023, s.932).

Şeffaflık ile beraber hesap verilebilirlik kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımını sağlar. Stratejik planlamanın gerekliliği olarak kaynak kullanımında sonuç odaklı olmak önemli bir hale gelmiştir. Kamuoyunun ilgisi, gözlemi ve denetimi altında gerçekleştirilen kaynak kullanımı yönetimde etkinliğin artmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca şeffaf bir yönetim sayesinde vatandaşın güveni artmış olacaktır (Şengül, 2018, s.159).

Yeni kamu yönetimi anlayışını yansıtan ilkelere bir diğeri yerelleşmedir. En genel tanımıyla merkezden taşraya yetki, görev ve kaynak aktarımıdır (Varol ve Demirkaya, 2020, s.253). Yerelleşme, kamu yönetiminde merkezi yönetimin yetkilerini yerel yönetimlerle paylaşması veya devretmesine denir. Yerelleşme ile yönetimin hakim olduğu bölgede ki tüm halkın ihtiyaçlarını ve isteklerini gözeterek politika oluşturmaları, karar alması ve kamu hizmeti sunmasını sağlamaktadır.

Büyükpınar ve Sezer’e göre yerelleşme “ulus devletin rolü, yapısı ve işlevlerinde dönüşüme ve değişime yol açan, merkez ve çevre arasında etkileşimi artırarak çok aktörlü yönetim yapısının gelişim göstermesini sağlayan, merkezi sorumlulukların ulus altı birimlere ve hükümet dışı kuruluşlara aktarılmasıyla merkezin iş yükünü azaltan, bunun yanında yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanını arttıran ve son olarak halkın katılım ve denetimine imkan tanıyan bir kamu politikası” tanımlanmaktadır (Büyükpınar ve Sezer, 2021, s.91).

Yerelleşme ile toplumsal faydayı arttırarak kamu hizmetinde adalete, doğrudan yönetim etiğinin sağlanmasına katkı sağlanmaktadır. Karar alma ve yetki paylaşımı

yerel yönetimlerle paylaşılması ile ilgili topluma daha yakın ve etkili kamu hizmeti sunulmasını ve toplumun karar alma süreçlerine katılmasını sağlamaktadır.

Vatandaş odaklılık, Yeni kamu yönetimi anlayışında vatandaşlar müşteri konumundadır. Kamu yönetimine müşteri kavramının oluşmasıyla beraber vatandaşın rolü, kamu hizmetlerinin kalitesini, zamanında sunulup sunulmamasını, sunulma biçimini ve verimliliğini denetlemek biçiminde değişmiştir. Böylelikle vatandaşın konumu edilgen yapıdan etken yapıya geçmiştir (Sezer, 2008, s.155). Bu durumandır ki kamu hizmetleri planlanırken vatandaş ihtiyaç ve beklentileri merkeze alınarak yapılması gerektiği anlayışı mevcuttur. Kamu hizmeti sunarken vatandaş odaklı olunması vatandaşları haklarının ve çıkarlarının gözetilmesi yöneticilerin etik ilkelere uygun hareket etmesini sağlarken aynı zamanda dezavantajlı gruplarından çıkarlarının ve haklarının gözetilmesi sosyal adaleti güçlendirmiştir.

Performans denetimi, kamu kurum ve kuruluşlarının harcama ve faaliyetlerinin verimlilik, kalite, etkin kullanımının düzenli aralıklar ile izlenip denetlenip değerlendirme hali kamu kaynaklarının en verimli ve ihtiyaca hizmet eder şekilde kullanımını sağlamaktadır. Performans denetimi kısaca, kamu kurum ve kuruluşlarının kullandıkları kaynakları, ürettiği ürünleri ve hizmetleri, elde ettiği sonuçları takibini sağlaması için sistematik ve düzenli bir biçimde verileri toplaması, analiz etmesi ve raporlaması şeklinde tanımlanmaktadır (Şen, 2014, s.79).

Performans değerlendirmesi doğrudan etik ile ilişkili bir diğer ilkedir. Sosyal adaletin sağlanması, sosyal sorumluluğun alınmasında ve verimliliğinin kontrolünde performans değerlendirmesi önemli rol oynamaktadır. Bu değerlendirme kamu hizmeti verilirken etik ilkelerin uygulanmasını ve kamu kaynaklarının verimli kullanımını, kötüye kullanılmamasını sağlamaktadır.

Dünya Bankasına göre iyi yönetişimin, hesap verebilirlik, etkinlik, şeffaflık, hukukun üstünlüğü, yargının bağımsızlığı ve yolsuzluğun kontrolü gibi altı ana boyutu bulunmaktadır (Santiso,2001 s.5, Dünya Bankası, 2005). Bu bağlamda yönetişim kavramıyla birlikte kamu yönetimine performans yönetimi, toplam kalite yönetimi, dijitalleşme, etik vb. kavramlar dahil olmuş ve bu yolla sorunların çözümü hedeflenmiştir. Örneğin, e-yönetişim ile dijital platform üzerinden erişimin

sağlandığı, vatandaşın internete erişebildiği her ortamda çevrimiçi katılım ve etkileşim imkanı sağlayan, şeffaflığın daha etkin sağlanarak hesap verilebilirliğin arttığı, süreçlerin hızlı ve verimli ilerlediği bir yönetim şeklidir. Yönetişimin teknoloji ile e-yönetişime geçişi etik sorunların azalmasına büyük katkı sağlayarak toplumsal sorumluluğu ve toplumsal adaletin sağlanmasını arttırmıştır.

Kamu kurumlarının dijitalleşmesi ile e-yönetişim kavramı oluşmuş ve vatandaşın kamunun yönetim ve işleyişlerine doğrudan katılımını arttırmıştır. e-Yönetişim, devlet ile vatandaş ve devlet ile özel sektör arasındaki işlemlerin yalınlaşması ve demokratikleşmesi anlamında kullanılan elektronik uygulamaların tamamıdır (Yereli, Atsan ve Kızıltan, 2015, s.133).

Kamu yönetiminde etik ise, yolsuzluğu kontrol etmek için yeterli bir koşul olmasa da çoğu durumda asgari bir şart olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda yönetim kavramında kendine önemli bir yer edinmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı raporlar, endeksler ya da infografiklere bakıldığında kavramın yolsuzluk, yolsuzluk algısı, yasa dışı ticaret, şeffaf bütçe, rüşvet, kamu kurumlarında etik ihlaller, bilgi edinme hakkı ve etik bağlamında yerleştirildiği görülmektedir (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2024).

Yönetimsel etik ya da kamu yönetimi etiği yönetimsel kurum ve kuruluşların her türlü eylem ve işlemlerinde hem önlenmesi gereken istenmeyen davranış biçimleri, hem de teşvik edilen olumlu davranışları içeren bir dizi ilke ve standartlardan oluşmaktadır.

2.1.2. Kamu Yönetiminde Etik Dışı Davranışlar

Kamu yönetimi, toplumsal düzenin ve güvenin sağlandığı, kamu yararını gözeterek kamu kaynaklarının adil, etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını amaçlayan ve devletin kamuya karşı sorumluluklarını yerine getiren bir yapıdır. Kamu yönetiminde görev alan kamu görevlilerinin davranışları kurum içi işleyişi, kamuya güveni ve devletin meşruiyetini etkilemektedir. Bu nedenle, kamu görevlilerinin etik ilkelere uygun davranması temel sorumluluklarından biridir. Fakat kamu yönetimi pratiklerinde zaman zaman etik dışı davranışlara rastlanmaktadır. Bu

tür etik dışı davranışlar sadece bireysel hatalar değil aynı zamanda kurum içi işleyişi ve kamu yönetimine duyulan güveni zedelemektedir.

Kamu görevlilerinin görevlerini yürütmeleri sırasında uymak zorunda oldukları etik kuralların ve bunların ihlali durumunda neler yapılacağından önceden belirlenmesi yolsuzluklarla mücadelenin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. Kamu yararı, insan haklarına bağlılık, hukukun üstünlüğü, tarafsızlık, güvenirlilik, dürüstlük gibi önemli kurallar bağlılık konusunda toplumsal bilincin oluşturulması ve bunların uygulandığının izlenmesi önem taşımaktadır. Özellikle vatandaşların bilgi edinmelerine yönelik engellerin ortadan kaldırılması, kamu denetçiliği ile ilgili çalışmaların gündeme getirilmesi, etik yasasının tartışılması, denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi, hukuk devleti ve insan haklarına dayanan devlet anlayışının pekiştirilmeye çalışılması, hesap verilebilirlik, katılımcılık, açıklık ve saydamlık ilkelerinin daha fazla vurgulanması ve uygulanmaya geçirilmesi etikle ilgili kaygıların giderilmesi ile yakından ilişkili konular olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda kamudaki etik dışı davranışların başlıcaları şunlardır;

Yolsuzluk türü olarak rüşvet; kamu görevlileri görevini yerine getirirken ya da görevini yerine getirmemek için doğrudan veya aracılar vasıtasıyla maddi veya manevi olarak kişisel çıkarları için menfaat temin etmesi durumu olarak tanımlanmaktadır. İki tip rüşvet türünden bahsedebiliriz biri doğrudan yani kamu görevlisine doğrudan mal veya para verilmesi ile sağlanan menfaat diğeri ise dolaylı rüşvet, ayrımcılık, sömürü(istismar), dedikodu, zimmet, dogmatik davranış, yobazlık-bağnazlık, ihmal, bencilik, yaranma-dalkavukluk, şiddet-baskı-saldırganlık, kamu görevlisinin belirttiği üçüncü kişiye ailesine yardım sağlanması ya da bir borcun kapatılması gibi menfaat sağlanması durumudur.

Rüşvet kelimesinin Türk yönetim tarihindeki yerine ilişkin önemli belge olan Orhun kitabelerinde rüşvet vermek nedeniyle verilen hediyeye “ağı” denilmekteydi. Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lugat-it Türk’ünde “orunç” rüşvet kelimesi anlamın da kullanılmıştır (Tortop ve diğerleri, 2012, s.463). Osmanlının her döneminde rüşvetle ilgili sıkıntılar yaşanmıştır. Bilhassa köklü reformların gerçekleştiği II. Mahmut döneminde ceza kanunnamesi çıkarılarak rüşvetin önüne geçilmek istenmiştir. II. Mahmut’un verdiği emirde rüşvet ile devlet memuru olanların görevleri ellerinden

alınacağını belirterek rüşvet olarak verilen her neyse ona el konulacağı ve rüşvet alanlar ile rüşvet verenlerin de tazir yoluyla cezalandıracaklarını bildirmektedir (Fulin, 2019, s.31).

Rüşvetin sonuçları olarak adaletsizliğin ve eşitsizliğin artması, kamuya olan güvenin azalması, kamu hizmetinin kalitesinin düşmesi, kamu kaynaklarının verimsiz kullanılması, kamu kaynaklarının israf edilmesi, yatırımların azalmasına ve yolsuzluğun artışı sayabiliriz.

Menfaat sağlamak amacıyla kamu görevini yerine getiren kamu görevlisine sunulan hediye bir rüşvet biçimidir. Kamu görevlileri devletin vermiş olduğu görevleri yapmakla yükümlüdür. Bu görevleri yerine getirirken hediyeleşmenin önlenmesi amacıyla Devlet Memurları Kanunu’da “*Devlet memurlarının doğrudan doğruya veya aracı eliyle hediye istemeleri ve görevleri sırasında olmasa dahi menfaat sağlama amacı ile hediye kabul etmeleri veya iş sahiplerinden borç para istemeleri ve almaları yasaktır.*” şeklinde yasaklanmıştır (Devlet Memurları Kanunu, md.29).

Rüşvet başlığı altında zimmet, ihtilas-irtikap, yönetimde siyasallaşma sorunları da bulunmaktadır. Zimmet suçu kamu görevlisinin görevi nedeniyle kendisine zilyetliği devredilmiş ya da koruması ve güvenliğinden sorumlu olduğu kamusal malı kamu görevlisinin kendisinin veya kendisinin içten veya dıştan etkilerle belirlediği başkasının zimmetine geçirmesi suçuna denir. Başka bir deyişle kamu görevlisinin para veya mal niteliği bulunan kamu kaynağını, yasa ve kurallara aykırı olarak kişisel çıkarı için kullanması veya harcaması olarak tanımlanabilir (Tortop ve diğerleri, 2012, s.468).

İrtikap ise kamu görevlisinin görevini yerine getirirken görevinin getirdiği nüfuzu, yetkisini kendi menfaati veya başkasına yarar sağlamak için kötüye kullanmasıdır(Türk Ceza Kanunu, md. 250) Örneğin kişi nüfuzunu kullanarak bir kişiye işin getirdiği yeterlilikleri, yaşanması gereken süreci ve o iş için olan rakiplerinin yetileri önemsenmeden iş imkanı sağlanması yani torpil olarak bildiğimiz durumu irtikap suçuna örnek gösterebiliriz. Yönetimde siyasallaşma durumu bürokrasinin siyasi amaçlar uğruna kullanılması, liyakatin yerine siyasi bağlılığın önemli kılınmasıdır. Kelime anlamıyla siyasallaşma siyasete ait olma,

siyasetle ilgili hale gelme yani siyaset ile bürokrasi arasında ki ilişkinin aşırılışması olarak ifade edilmektedir (Çamur ve Aydın, 2021, s.1144) .

Kamu yönetiminde rüşvet bir görev suçudur. Rüşvet görev suçu 5237 sayılı Türk ceza Kanunu'nun 252 ile 254. Maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Kayırmacılık (Nepotizm-Kronizm); kamu yönetiminde nepotizm yani kayırmacılık, bir kişinin yetenek, deneyim ve başarısına bakılmaksızın kamu çalışanının görev ve yetkilerini kötüye kullanarak akrabalık, arkadaşlık yani kişisel bağlara bağlı ilişkilerle işe alınması, terfi ettirilmesi gibi haksız kazanç elde etmesini ifade etmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütüne göre, *“Kayırmacılık; kamu görevlerine yapılan atamalarda ve terfilerde akrabalık (nepotizm), tanıdık-dost (kronizm) ilişkilerinin ya da politik, dinsel veya etnik kimliğin belirleyici olması; kamu kaynaklarının siyasal iktidara yandaş seçmen kesimlerini kayıracak biçimde yönlendirilmesi (klijentalizm) gibi anlamlara gelmektedir.”* şeklinde tanımlanmaktadır (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2024).

Kayırmacılığı Nepotizm yani akraba ve yakınlarla yapılan kayırmacılık ve Kronizm ise eş dost kayırmacılığı olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Nepotizm daha çok geleneksel ilişki ve bağların daha çok yaşandığı az gelişmiş ülkelerde daha çok görülmektedir. Kronizm'e örnek olarak Türkiye'de çok görülen hemşehri kayırmacılığı örnek olarak verilebilir (Çamur ve Aydın, 2021, s.1145).

Kayırmacılığı yakınların kayırılması ve siyasal kayırma olarak da ayrılabilir. Yakınların kayırılması durumları nepotizm ve kronizm olarak adlandırılır. Siyasal kayırma ise iktidara gelen partinin kendilerini desteklemiş olan gruba ayrıcalık tanıyarak haksız menfaat oluşması durumuna denir. Siyasal kayırmacılığın bir diğer adı ise patronajdır.

Yozlaşma ve yolsuzluk; yolsuzluk kavramı rüşvet ve yozlaşma ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Kamu görevlilerinin kişisel çıkarını kamu yararının önüne koymasına yolsuzluk denir. Yolsuzluk hem bireysel hem etiksel hem de sistem açısından büyük bir sorun olarak görülmektedir.

Özsemerci'e göre yolsuzluğun genel özellikleri şunlardır;

Yolsuzluk olayına genel olarak birden fazla insan karışır. Ancak zimmete para geçirme olayında ikinci bir şahsın karışması gerekmeyebilir.

Yolsuzluk, genellikle gizlidir. Ancak, yolsuzluğun toplum geneline yayıldı ı ve yolsuzluklara karı anların güçlü olduğu durumlarda gizliliğe ihtiyaç duyulmayabilir.

Yolsuzluk olgusu, karşılıklı çıkarları içerir, ancak çıkarlar her zaman parasal çıkarlar olmayabilir.

Yolsuzluk olgusuna karı an kimseler, giriş imlerini gizleyebilmek için yasal mazeretlerin arkasına sığınmaya çalışırlar. Yani yasalarla açıkça çatışmaktan kaçınırlar.

Herhangi bir yolsuzluk olayı, toplumun aldatılmasını, hile yapılmasını gerektirir.

Her türlü yolsuzluk, toplumun devlete olan güvenini zedeler.

Yolsuzluk olgusu, sivil toplumdaki görev ve sorumluluk anlayışlarını alt üst eder. Yolsuzluk, şahsi çıkarların toplumsal çıkarlara üstün tutulması anlayışına dayanır” (Özsemerci, 2003, s.11).

Yolsuzluğun üç ana niteliği bulunduğu ifade edilmektedir. Birincisi yetki yolsuzluğun taraflarından en az birinin yetkili olmalıdır. İkincisi ise yetkinin kural dışı kullanılmasıdır. Üçüncü nitelik ise çıkardır (Örselli, 2010, s.98). Yolsuzluk durumunda iki tarafın çıkarı söz konusudur.

Yozlaşma kavramı ise, rüşvet, kayırma, yolsuzluk gibi etik dışı davranışların kamu yönetimindeki sonucudur. Bu durum kamu yönetime olan güveni ve sosyal adaleti zedelemektedir.

Yozlaşma kavramının sözlük anlamıyla, canlı veya cansız bir sistemin bazı kurucu özelliklerini yitirmesi veya bazı alt sistemlerin işlevlerini yitirmesi sonucu, kuruluş amacının dışında davranılması veya işlevinin farklılaşması şeklinde tanımlanabilir. Yozlaşmanın bireyin yozlaşması, toplumun yozlaşması, kültürel ve manevi yozlaşma, fiziki yozlaşma gibi türleri vardır (Tortop, 2012, s.465).

Eryılmaz’a göre yönetimde yozlaşmanın biçimleri şunlardır; “Adam kayırmacılığı akraba, eş-dost kayırmacılığı (Nepotizm), hemşehricilik, siyasal

kayırmacılık (siyasal patronaj), hizmet kayırmacılığı, lobicilik, aracilar yoluyla işlerin yürütülmesi, rant kollama ve vurgunculuk, rüşvet ve irtikap; zimmet ve ihtilas, hediye alma, verimsizlik, etkinsizlik, israf, yetersiz hazırlanma, sorumluluktan kaçma/sorumluluğu yayma, değişime gönülsüzlük/direnç” (Eryılmaz, 2008, s.3).

Yozlaşmanın nedenleri olarak, şeffaflık eksikliği, etik bilincin zayıflığı, yasal boşluklar, siyasi müdahaleler, ekonomik baskılar sayılabilir. Yozlaşma ekonomik kayıplara, hizmet kalitesinin düşmesine, toplumsal güvenin zedelenmesine, uluslararası itibarın zedelenmesine sebep olur.

Özetle, kamu yönetiminde oluşan etik sorunlar, rüşvet, zimmet, ihtilas ve irtikap, yönetimde siyasallaşma, kayırmacılık, rant kollama ve aracilar kullanma olarak genellenebilir (Özer, 2005, s.40).

2.2. Kamu Yönetiminde Etiğin Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Adalet İlişkisi

Günümüzde kamu yönetimi, sadece politikalar ile yasal çerçeve belirlemekle kalmayıp toplumsal beklentileri de cevap verebilmesi gerekmektedir. Kamu yöneticilerinin karar alma sürecinde etik ilkeleri benimsemesi kurumsal etik iklimini ve kurumsal sosyal sorumluluğu güçlendirmektedir. Aynı zamanda bu durum toplumsal eşitsizliklerin giderilmesine de destek olmaktadır. Etik bir yönetim anlayışı sosyal adaleti sağlamanın temel koşullarından birisi olarak değerlendirilmektedir.

Bu durumda kamu yöneticilerinin karar alma sürecinde etik ilkeleri dikkate alarak benimsemesi, sosyal adaletin sağlanması ve yönetsel sosyal sorumluluk anlayışının oluşturulup güçlendirilmesi zorunlu hale getirmektedir. Yöneticilerin etik davranışları yönetsel uygulamaların temelini oluşturmakta; adalet ve eşitlik ilkeleri kamu hizmetinin ana unsuru olmaktadır (Özdemir, 2008, s.184).

Kamu yönetimindeki etik uygulamalar, yöneticilerin şeffaf bir kamu kurum ve kuruluşunun yapmış olduğu karar ve faaliyetlerinde kamuya açık bir şekilde duyurması, kamunun ilgili birimlerinin kamu eliyle yapmış olduğu yardımlar ve istihdam projeleri eşitsizliği azaltmaya çalışması, kamu kurumlarının çevresel sürdürülebilir politika ve uygulamaları gibi birçok örnek kamuda şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin, dezavantajlı gruplara yönelik politika ve uygulamaların oluşmasını,

çevresel sorumluluk gibi konularda hem sosyal adalet hem de sosyal sorumluluk açısından önemli bir yere sahiptir.

Kamu hizmeti sunulurken din, dil, ırk, cinsiyet, siyasi görüş ayrımı yapılmaksızın her vatandaşa eşit ve adil bir şekilde davranılmalı çünkü kam yönetiminin amacı kamu yararı sağlamaktır (Güven ve Keskin, 2022, s.125). Örneğin, 2019 yılında patlak veren Covid-19 pandemisi, sağlık hizmetlerine eşit ulaşımın ve sosyal yardımlar açısından sosyal adaletin ve sosyal sorumluluğun ne kadar önemli olduğunu ve bu tarz yönetsel etik ilkelerin sağlanması kamu yararını sağladığı görülmektedir.

Yörük sosyal devleti “*devletin sosyal adaleti ve sosyal barışı sağlamak adına ekonomik ve sosyal hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören, herkese insan onuruna yaraşır asgari bir hayat seviyesi sağlamayı şiar edinen bir anlayıştı.*” şeklinde tanımlamıştır (Savcı Yörük, 2021, s.168). Bu bağlamda sosyal devlet anlayışının etik ilkelere uygunluğundan söz edilmektedir. Sosyal devlet modelinin temel özelliklerini, ekonomik ve sosyal refahın sağlanması, sosyal adalet ve sosyal eşitliğin sağlanması, eğitim, sağlık, konut gibi alanlarda kamu hizmeti sunması, sosyal güvenlik destekleri, toplumsal dayanışma ve toplumsal katılım olarak değerlendirebiliriz.

Sosyal adalet tartışmasını başlatan filozof John Rawls’dır. Rawls’ın “*Adalet Teorisi*” toplumsal kurumların temel ilkesi olarak ele alır. Fırsat eşitliği ile refahın toplumun her kesimine adil dağılmasını vurgular. Bu Teoride adalet her şeyin temelidir, bundan dolayıdır ki siyasal ve toplumsal kararlar adalete dayanmalıdır ve adalet ilkeleriyle çerçevelenmelidir (Avşar, 2006, s.17). Bu bağlamda Rawls, sosyal adalet kavramının soyut durumdan somut duruma geçmesini sağlamak ister.

Miller sosyal adalet teorisine göre, toplumda dezavantaj (güç yaşam koşulları, tehlike, onur kırıcı iş, vb.) ve avantaj sayılan (para, eşya, eğitim, arazi, vb.) şeylerin çeşitliliği fazla olduğundan dolayı pek çok kriter dikkate alınmalıdır. Sosyal adalet, başta devlet olmak üzere, toplum içerisinde ki her bir bireyin varlığına etki eden kurumsal yapılarla beraber, her bireyin refahına katkı sağlayan kurumsal düzenlemelerle sağlanabilir (Yıldırım, 2011, s.114). Miller sosyal adaletin üç ana ilkeye bağlar. Bunlar, eşitlik, ihtiyaç ve hakkaniyettir. Eşitlik açısından temel haklar

ve özgürlüklerin eşit dağıtılması gerektiğini savunur. İhtiyaç açısından, kaynakların insan ihtiyacına göre dağıtılması gerektiğini, özellikle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik olduğunu vurgular. Hakkaniyet açısından ise, bireylerin emeklerine bağlı olarak ödüllendirilmesini kasteder. Bireyin topluma yaptığı katkıya önem verir.

Sosyal sorumluluk kavramı ise, bireyin ve toplumun kurumlarla beraber birlik olarak, başkalarının haklarını gözetip topluma katkı sağlayacağını düşündüğü eylem ve davranışları doğrultusunda hareket edip sorumluluk almasına denir. Tanımdan hareketle sosyal sorumluluğun temel amacının toplumsal fayda sağlamak olduğu değerlendirilebilmektedir. Sosyal sorumluluk, kurumun kaynaklarını toplum yararına kullanması olarak ifade edilebilmektedir (Akıncı Vural ve Coşkun, 2011, s.63).

Sosyal sorumluluk, sosyal adalet kavramlarının irdelenmesiyle anlaşılmalıdır ki bu iki kavramdan sosyal bağlamda doğrudan etik ile ilişkilidir. Bir kurum veya kuruluş ya da birey sosyal sorumluluğa sahipse aynı zamanda sosyal adaleti de destekleyen yapıdadır. Sosyal sorumluluğun alındığı ve adaletin benimsendiği bir yapıda tabii olarak etik ilkelerin de benimsendiği görülmektedir. Örneğin, ayrımcılıkla mücadele edilen bir ortamda hem adaletli olmadan hem de insan haklarına saygı ve değerden dolayı etikten bahsetmek mümkündür. Bir başka örnek verilecek olursa çevreye duyarlı olmak, çevrenin korunmasını sağlayarak sosyal sorumluluk almayı gerektirir ve gelecek nesillere güzel, yaşanabilir bir dünya bırakma düşüncesiyle sosyal adalet sağlanır. Bu verilen iki örnekte aynı zamanda etik davranışlar içerisinde sayılmaktadır.

Türkiye on ikinci kalkınma planında (2024-2028) sosyal adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanması için “Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele” konusunda “İhtiyaç duyan toplum kesimlerinin bakım, rehabilitasyon, psiko-sosyal destek gibi sosyal hizmetlere en iyi şekilde erişimlerinin sağlanması, sosyal yardımların etkinliğinin artırılması, aile odaklı bir yaklaşımla sosyal dışlanma riskinin en aza indirilmesi, başta eğitim, sağlık ve barınma gibi temel hizmetlere erişimi de içeren yoksulluğun tüm yönleriyle mücadele edilerek giderilmesi ve sosyal içermenin sağlanması temel amaçtır.” şeklinde planın amacını ifade etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe

Başkanlığı, 2023). Bu amaç ile devletin sosyal sorumluluğu olarak sosyal adaletin sağlanmasını ilerleyen yıllarda da amaç edindiğini söylenebilmektedir.

Etik, sosyal adalet ve sosyal sorumluluk bir bütündür. Bu bütünlüğün sağlanabilmesi ve yasal sorumluluk ve işlevlik kazanabildiği alan devlettir. Devlet kamu yönetimi eliyle etik ilkelerin sosyal adalet içerisinde sosyal sorumluluğun sağlandığı alan olmaktadır. Etik ilkelerin uygulama şekli ve cezai yükümlülüklerinin bulunduğu yasal zeminin oluşması ve ilk kamu yönetiminde etik davranışların uygulanması vatandaş içinde örnek teşkil etmektedir. Bu hususlar neticesinde yapılan işlemler refah devlet yapısını sağlayarak, yozlaşmanın önüne geçecektir.

2.3. Türkiye’de Kamu Yönetiminde Etik Tartışmalar

Türk yönetim tarihi dikkate alındığında İslamiyet öncesi Türk devletlerinde her ne kadar etik adı altında bulunmasa bile etikten bahsedildiği belirtilmektedir. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde “*töre*” kültürü ile yönetim anlayışı vardır. Yönetici ve hükümdarların adaletli olması gerektiği düşüncesi hakimdi. Bu düşünce “*kut*” kavramıyla ifade edilmektedir. Kut kavramı yöneticinin tanrı tarafından seçilip yönetme hakkının tanrı tarafından yöneticiye geldiği inancını taşımaktaydı. Tanrı tarafından verilen bu hak adaletli olduğu takdirde geçerli olabileceği düşüncesinde yatmaktaydı.

Orta Asya’da yaşayan göçebe toplumların ortak din anlayışı “*Gök tanrı dini*” kabul edilirdi. Yönetici (Hakan ya da Han) olabilmek için gökten gelen siyasi iktidar gücü yani “*kut*” alması şarttı. Bu nedenle Çinliler Mete Han için “*Gökten kudret*” alan olarak anlatmaktadırlar (Ayçiçek, 2022, s.3).

Töreye göre iktidardaki kişi halkın çıkarı, dürüst ve adaletli olma ahlaki yükümlülüklerine sahip olmalıdır. Hükümdarın kusurları toplum düzenini bozuyorsa eğer bu durum sorgulanmaktaydı.

Din ile ilişkili yönetimde etik anlayıştan bahsedebildiğimiz bu durum Osmanlı İmparatorluğunda’da devam etmiştir. Osmanlı döneminde daha çok ahlakla ilişkili etik bir çok konuda olduğu gibi İslam ahlakından da etkilenmiştir (Yazıbaşı, 2014, s.765).Osmanlının İmparatorluğunun yıkılmasını takiben kurulan Türkiye

Cumhuriyeti'yle beraber özellikle 20.yy'ın ortalarından sonra modern anlamda etik tartışmalar önem kazanmıştır.

Günümüzde Türkiye'nin 2024-2028 yılları arasını kapsayacak olan on ikinci kalkınma planı bulunmaktadır. Etik bağlamında Türkiye'nin kalkınma planları şunlardır; *“Ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması bağımsız, tarafsız ve şeffaf yargı sisteminin egemen olduğu hukuk devleti ile demokrasi ve iyi yönetim ilkelerinin etkin şekilde uygulanmasıyla mümkündür. Temel hak ve özgürlükleri koruyan, hak ihlallerine karşı etkin mücadele eden, hızlı, ön görülebilir, adil, şeffaf, hesap verebilir, erişilebilir, güvenilir ve insan odaklı bir yönetim anlayışı adalet sisteminin temeli olmaya devam edecektir. Hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda, idarenin yargısal denetime açık olduğu, kanun önünde eşitliğin ve etkin hak arama yollarının sağlandığı, kazanılmış hakların korunması, eşit muamele, açıklık, tutarlılık ve öngörülebilirlik ilkelerinin benimsendiği hukuk devleti anlayışının daha da güçlendirilmesi Plan döneminin önceliklerindendir. Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını güvence altına alan, daha özgürlükçü, katılımcı ve kapsayıcı sivil bir Anayasanın hazırlanması hedeflenmektedir. Güvenliğin şeffaflık, hesap verebilirlik, kapsayıcılık, sivil gözetim ve denetim ilkeleri doğrultusunda temel hak ve özgürlükleri esas alan, insan odaklı bir yaklaşımla güçlendirilmesi, güven ve huzur ortamının tesis edilmesi, güvenlik hizmetlerinde kalite, etkinlik ve teknoloji kullanımı ile suçla mücadelede toplum sal bilincin artırılması temel öncelikler olmaya devam etmektedir. Kamu hizmetlerinin katılımcı, kapsayıcı, hesap verebilir, şeffaf, adil, hızlı, kaliteli, vatandaş memnuniyetini esas alan ve sivil toplumu destekleyecek şekilde bütüncül bir anlayışla sunulması, vatandaşların kamu kurumlarına olan güveninin artırılması amacıyla iyi yönetim ilkeleri ve kamu yönetiminde dürüstlük odaklı anlayışın benimsenmesi Plan döneminin temel hedeflerindendir.”* şeklinde ifade edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s.221). Bu planların uygulanması kamu yönetiminde etik sorunlarının giderilmesini sağlaması hedeflenmektedir.

Türkiye de kamu yönetiminde etik kuralların ve kültürün uygulanması, geliştirilmesi için çeşitli kurumlar görev yapmaktadır. Bunlar; Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurumu, Sayıştay, Türkiye'de İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Yükseköğretim Kurulu Etik Kurulu, Rekabet Kurumu, Türkiye Etik ve

İtibar Derneği, İnsan Hakları ve Adalet Komisyonları, Kamu ihale Kurumu, Devlet Denetleme Kurumu, Belediyelerdeki Etik Kurullar şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmada, Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Kamu Denetçiliği Kurumu ele alınmıştır.

2.3.1. Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Türkiye’de kamu görevlilerinin etik davranış ilke ve kurallarına uyumasını sağlamak, teşvik etmek, kamuda etik sorunları önlemek ve etik sorunlar hakkında farkındalık yaratmak ve kamu yönetiminde etik kültürün oluşmasını ve yerleşmesini sağlamak amacıyla 2004 yılında 5176 sayılı kanun ile kurulmuştur.

Kamu yönetimi etik kurulunun görevleri kurulun resmi internet sitesinde *“Kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkelerini Yönetmeliklerle belirlemek ve uygulamayı gözetmek, Etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re ’sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, Kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak, 3628 sayılı Kanuna göre verilen mal bildirimlerini gerektiğinde incelemek, Kamu görevlileri için hediye alma yasağının kapsamını belirlemek ve en az genel müdür veya eşiti seviyedeki üst düzey kamu görevlilerince alınan hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda bu görevlilerden istemekle, görevli ve yetkilidir.”* şeklinde tanımlanmıştır (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2024).

Kamu görevlileri etik kurulunun tanımlanmış yedi görevi bulunmaktadır. Kurulun görevleri yapılan tanımlama doğrultusunda sıralanacak olursa; kamu görevlileri saydamlık, tarafsızlık, hesap verilebilirlik, kamu yararını gözetme gibi uymaları gereken etik ilkeleri yasal çerçeve de belirlemek ve uygulanmasını gözetlemek, etik ihlallerin olduğu durumlarda kendiliğinden ya da şikâyetler doğrultusunda inceleme ve araştırma yapmak, yapılan inceleme ve araştırma sonuçlarını ilgili makama bildirmek, etik kültürün yerleşmesi için çalışmalar yapmak ve yapılacak çalışmaları desteklemek, kamu görevlilerinin mal bildirimlerini gerektiğinde incelemek, kamu görevlileri için hediye alma yasağının kapsamını

belirlenmesi, üst düzey kamu görevlilerince alınan hediyelerin listesini gerekli durumlarda her takvim yılı sonunda isteyebilir.

Kurulun amacı kurulun görevleri doğrultusunda, etik davranış ilkelerini belirlemek, etik ihlallerini önlemek, farkındalık yaratmak, şikâyetleri değerlendirmektir. 5176 sayılı kanun neticesinde, Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, TSK ve yargı mensupları, üniversiteler dışındaki tüm kamu personelleri bu kapsam dâhiline girmektedir. Kurul tarafından verilen kararlar bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Kurula çeşitli konularda başvuru yapılabilmektedir. 2015-2019 yılları arasında kurula yapılan başvurulara ait tablo aşağıda yer verilmiştir (Kurul Faaliyet Raporları).

Tablo 2. Kurula Başvurulan Konulara Göre Dağılım Tablosu

Konu	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlama Amacıyla Kullanıldığı İddiaları (Md. 14, 15)	5	9	9	9	2	44
Kayırmacılık/Ayrımcılık İddiaları (Md. 9, 21)	6	25	18	15	12	96
Genel Etik Davranış İlkelerine Aykırılık İddiaları (Md. 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 18, 20)	2	28	43	41	45	169
Psikolojik Yıldırma (Mobbing) İddiaları (Md. 10)	6	30	22	20	21	119
Çıkar Çatışması İddiaları (Md. 13)	3	14	3	2	4	36
Yolsuzluk/Usulsüzlük İddiaları (Md. 9, 20)	6	13	9	12	7	57
Bilgi Edinme Hakkının İhlali İddiaları (Md. 19)	2	7	6	4	0	19
Kamu Malları ve Kaynaklarının Hizmet Gerekliliği Dışında Kullanıldığı İddialar (Md. 16, 17)	2	3	0	2	13	20
Savurganlık İddiaları (Md. 17)	0	0	0	2	1	3
Kapsam Dışı İddialar ve Talepler	0	0	0	10	10	20
Diğerleri	4	16	16	9	5	60

Kaynak: Kamu görevlileri etik kurulu faaliyet raporu (Erişim adresi: www.etik.gov.tr)

Kurula 2015-2019 yılları verisine göre toplam 643 başvuru yapılmıştır. Kamu görevlileri etik kurulu biri başkan olmak üzere toplam 11 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler cumhurbaşkanı tarafından seçilip atanmaktadır. 5176 sayılı kanuna göre bu üyeler, Bakanlık görevi yapanlar arasından bir kişi, il belediye başkanlığı yapmış bir kişi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay üyeliği görevlerinden emekli olanlardan üç kişi, Müsteşarlık, büyükelçilik, bağımsız ve düzenleyici kurul başkanlığı, valilik görevlerinde bulunmuş veya emekli olan üç kişi, Üniversitelerde rektör veya dekanlık yapmış öğretim üyeleri veya bu görevlerden birinde emekli olmuş iki kişi, kamu kurumu niteliğinde ki meslek kuruluşlarından en üst kademe yöneticilik yapmış bir kişi oluşmaktadır (md.2).

Kurulun başkan ve üyeleri bağımsız olarak görevlerini yerine getirir. Üyelerin görev süresi dört yıldır. Süresi dolan üye Cumhurbaşkanı tarafından tekrar seçilip görevine atanabilir.

Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), Kamu Denetçiliği Kurumu 2012 yılında 6328 sayılı kanun ile kurulmuştur. Bu kanunun amacı ilgili kanun metninin 1. Maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; “Bu Kanunun amacı; kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır.” (Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, 2012, md.1).

Bu kanun maddesinden hareketle Ombudsmanın görevlerini sıralanacak olursa bunlar; kamu hizmetlerinin işleyiş yapısında bağımsız ve etkin şikâyet mekanizması oluşturmaktadır. İdarenin tüm eylem ve tutumlarının adaletli, yasaya ve hakkaniyetli incelemek, araştırmak, öneride bulunmaktır. Bu görevleri yerine getirmek amacıyla TBMM başkanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğine sahip, özel bütçesi olan merkezi Ankara’da bulunan bir kurumdur.

İlgili kanunun 7. Maddesine göre Baş denetçinin görevleri şunlardır; Kuruma gelen şikâyetleri incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak. Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikleri hazırlamak, Raporları kamuoyuna duyurmaktır (KDKK, 2012, md.7).

Kamu Denetçiliği Kurumu Türkiye’de kamu ile yönetim arasındaki sorunları çözmek ve idarenin hesap verilebilir bir hale gelmesini sağlayan bir mekanizmadır. Şeffaf, insan hakları ve etik, iyi yönetime dayalı kurum, kamunun hak arayış süreçlerini basitleştiren, Etik kültür ve etik iklimin oluşmasını sağlamaktadır. Bu kuruma başvuru süreci şu şekildedir, şikâyetçi olunan kurumu öncelikle kendi içinde şikâyet ettikten sonra çözüme ulaşmaz ise Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapılır. E-devlet üzerinden, yazılı dilekçe vererek doğrudan ya da kurumun resmi internet sitesi üzerinden başvuru yapılabilir. Genellikle altı ay içerisinde başvurulara dönüş sağlanabilmektedir.

2.3.2. Türkiye’de Kamu Yönetiminde Etik ve Hukuk İlişkisi

Kamu yönetiminde etik, kamu personellerinin davranış, ilke ve standartlarını etik kültür ve iklim içerisinde ele alırken, hukuk ise bu ilkelerin yasal dayanaklarını şekillendiren ve uygulanmasını sağlayan cebri bir sistemdir. Türkiye’de etik ve hukuk ilişkisi kamu yönetime olan güvenin sağlanmasını, kamu hizmetlerinin kalitesinin artmasında çok önemlidir. Yönetmelik etik, insan odaklı bir yapıyı hedefleyip benimserken, hukuk etikin uygulanabilir olmasını ve bağlayıcı bir zorunluluk olmasını sağlar.

Türk kamu yönetiminde yasal etik alt yapıyı şu şekilde sıralayabiliriz, “Anayasa’nın 10’uncu, 129’uncu ve 137’nci maddesi, 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 2531 Sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşlere Dair Kanun, 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu, 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununu, 1156 Sayılı Kanuna Mugayir Tahakkuk ve Tediye Muameleatını İhbar Edenlere İkramiye İtasına Dair Kanun, Bağımsız İdari Otoritelerle İlgili Yasal Düzenlemeler, 832 Sayılı Sayıştay Kanunu, 2443 Sayılı Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu” (Yüksel, y.k, s.349).

Kamu yönetiminde Türkiye’nin taraf olduğu yolsuzluk, rüşvet ve etikle ilgili uluslararası anlaşma ve kararlar şöyledir;

“OECD Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi 4518 sayılı Kanunla onaylandı.

İçeriğinde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili öncelikli hedeflerinde yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar kabul edildi.

Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Avrupa Konseyi Sözleşmesi 4852 sayılı Kanunla onaylandı.

Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalandı.

Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi 5065 sayılı Kanunla onaylandı.” (Yüksel, y.k, s.349).

Rüşvetle ilgili Türk hukuk sisteminde de politikalar mevcuttur. 5237 sayılı TCK 252. Maddesinde rüşvet görev suçunu şu şekilde tanımlanmıştır:

“Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, Kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının iştirakiyle kurulmuş şirketler, Kamu kurum veya kuruluşlarının ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının bünyesinde faaliyet icra eden vakıflar, Kamu yararına çalışan dernekler, Kooperatifler, Halka açık anonim şirketler, adına hareket eden kişilere, kamu görevlisi sıfatını taşıyıp taşımadıklarına bakılmaksızın, görevlerinin ifasıyla ilgili bir işin yapılması veya yapılmaması amacıyla doğrudan veya aracılar vasıtasıyla, menfaat temin, teklif veya vaat edilmesi; bu kişiler tarafından talep veya kabul edilmesi; bunlara aracılık edilmesi; bu ilişki dolayısıyla bir başkasına menfaat temin edilmesi halinde de uygulanır” (Türk Ceza Kanunu, 2012, md.252).

Rüşvet başlığı altında bakmış olduğumuz zimmet suçunun kanuni olarak tanımı 5237 sayılı TCK 247. İle 249. Maddeleri arasında düzenlenmiştir.

TCK 247. Maddesinde “Görevi nedeniyle zilyedliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu malı kendisinin veya başkasının zimmetine geçiren kamu görevlisi” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Ceza Kanunu, 2004, md.247) .

Bir diğ er r     t su  u içerisinde sayabilecek irtikap görev suçu TCK 250. Maddesinde ‘‘ Görevinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlanması veya bu yolda vaatte bulunulmasına bir kimseyi icbar eden kamu görevlisi’’ şeklinde tanımlanmıştır (Türk Ceza Kanunu, 2012, md.250).

Kamu yönetiminde etik ilkelerin Türkiye’de hukuki düzenlemeleri oldukça güçlüdür. R     t, yolsuzluk gibi etik dışı davranışların hapis cezası gibi ağır cezai karşılıkları da bulunmaktadır. Bu durum yasal olarak caydırıcılığı arttırmaktadır ama yolsuzluk endekslerine göre Türkiye az puanlar alan ülkelerin arasında bulunmaktadır. Uluslararası   effaflık   rg  t  n  n 2023 Yolsuzluk Algı Endeksine göre Türkiye 34 puan almıştır (Uluslararası   effaflık   rg  t  , 2024).

2.4. Kamu Yönetiminde Dijitalleşme ve Etik İlişkisi

Hızla gelişen teknoloji çağında devletlerde bu teknolojik ilerlemeye uyum sağlamak zorundadır. Teknolojinin gelişim hızı Sanayi Devrimi zamanındaki gelişime kıyasla çok daha hızlı gerçekleştiği için bu uyum sağlama süreci teknolojiye ve teknolojinin oluşturduğu ve oluşturacağı sorunlara geç cevap verilmesine neden olmaktadır.

Devletler e-devlet uygulamaları ile elektronik devlet işleyiş yapısına geçmiştir. ABD e-devlet uygulamalarında   nc   nitelik taşımaktadır. Bürokrasi merkezli değil vatandaş merkezli devlet, sonuç odaklı devlet ve yenilikleri destekleyen devlet anlayışı ile üç temel strateji ile e-devlet uygulamalarını başarılı bir şekilde sürdürmüştür (Deliba   ve Akg  l, 2010, s.115). 2006 yılında Türkiye e-devlet uygulamalarına başlamıştır. Türkiye’de farklı amaçlara yönelik e-devlet projeleri bulunmaktadır. Bunların bazıları, POLNET, MERN  S, UYAP, TAKB  S, SAY 2000i, VEDOP-I, VEDOP-II projeleridir (Deliba   ve Akg  l, 2010, s.112). Bu uygulamalar hem kamu hizmetlerinin daha hızlı vatandaşa ulaşmasını sağlamakta aynı zamanda devletin şeffaf ve hesap verilebilir olmasını desteklemektedir. Hesap verebilir, şeffaf bir yönetim etik bir yönetim yapısını da olu  urmaktadır. Bu bağlamda yapay zeka uygulamalarının devletler düzeyindeki yerinin artması daha etik bir yapının oluşmasına destek sağlayacaktır. Aynı zamanda bu uygulamalar mahremiyet ve güvenlik açısından çok fazla anti tezlerde oluşmasına sebep olmaktadır.

Bu nedenle son zamanlarda yapay zeka etiği olarak adlandırılan yeni bir etik türü ortaya çıkmıştır. Doğan Şahiner ve Efesoy’a göre yapay zeka etiği “ *yapay zeka sistemlerinin bireylere ve topluma zarar vermeden, adil, saygılı, şeffaf ve hesap verilebilir bir şekilde kullanılmasını hedeflemektedir. Bu noktada, evrensel etik ilkelerinin yapay zeka geliştirme sürecine entegre edilmesi ve insanlık değerlerine uygunluğun sağlanması hiç olmadığı kadar önem taşımaktadır.*” şeklinde tespitte bulunmaktadır (Doğan Şahiner ve Efesoy, 2023).

Yapay zeka etiğinin temel ilkeleri, adalet ve tarafsızlık, şeffaflık, doğacak olan sorunların sorumluluğu, gizlilik ve veri güvenirliliği, insan denetimi, zarar vermeme ilkesi, toplum yararı sağlamaktır. Bu ilkeler doğrultusunda olası oluşabilecek sorunlarla ilgili yasal ilk adımı Avrupa Birliği 2023 tarihinde ‘ *Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası*’ ile atmıştır (Ünsal Özden ve Çakmak Ergene, 2024). Bu yasa ile yapay zeka programları oluşturan şirketlere yasal zorunluluk oluşturmaktadır ve bu yasa ile güvenlik, mahremiyet gibi sorunların yasal olarak çözümleri oluşmaktadır. Benzer şekilde UNESCO “Yapay Zeka Etiği Rehberi” yayımlamış ve bu çalışmayla evrensel yapay zeka etik ilkeleri oluşturmuştur.

ChatGPT-4o yapay zeka programına göre, yapay zeka ile etik bağlamındaki sorunlar sorulduğunda belirttiği sorun alanları şunlar olmaktadır,

“Önyargı ve Ayrımcılık: Yapay zeka algoritmaları, eğitim verilerindeki önyargıları öğrenebilir ve bu önyargıları güçlendirebilir,

Güç Yoğunlaşması: Büyük teknoloji şirketlerinin yapay zeka üzerindeki kontrolü, ekonomik ve politik gücü birkaç elde toplayabilir,

İş Kaybı ve Eşitsizlik: Yapay zekânın otomasyonu artırması, bazı mesleklerin yok olmasına ve eşitsizliklerin artmasına neden olabilir,

Sahte Bilgi ve Manipülasyon: Yapay zekânın sahte haberler, deepfake içerikleri veya manipülatif stratejiler üretmek için kullanılması ve son olarak,

Askeri yapay zeka: Özerk silah sistemleri gibi yapay zeka uygulamaları, etik ve uluslararası hukuk açısından tartışmalıdır.” şeklinde ele almaktadır (OpenAI,2024).

Her ne kadar yazılımsal alt yapılardan kaynaklı olası oluşabilecek güvenlik problemleri teknoloji ve yazılım alanının gelişmesi ile minimize edilse bile bu gibi

teknolojik gelişmelerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde teknolojiye daha geç ulaşabilen kesimler için sosyal adaletsizliğe sebep olabileceği ifade edilmektedir. Teknolojiye ulaşabilen kısımda ise dijital göçmenler olarak adlandırılan teknoloji ile sonradan tanışan nesil ise kullanma zorlukları yaşayarak teknolojinin sağladığı bu imkanlardan yararlanamamaktadır. Bir diğer problemlerden biri ise çok uluslu ülkelerde bu gibi teknolojik alt yapıların dil seçeneklerinin kısıtlı olması da sosyal adaletsizlik oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu 2021 verilerine göre Türkiye’de 1.917.705 kişi okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilen ama bir okul bitirmeyen kişi sayısı 7.641.467, ilkokul bitirenlerin sayısı ise 17.187.494’dür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). Bu şekil eğitim oranı düşük olan ülkelerde teknolojinin erişilebilirliği konusundaki sosyal adaletsizlik tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu gibi sorunların önlenmesi amacıyla her ülke dijitalleşme ve yapay zekayla ilgili planlamalar oluşturmaktadır.

Bu konuda UNESCO, 2021 yılında yapay zeka etiği konusunda ilk standart olan “Yapay Zeka Etiği Üzerine Tavsiye Kararı (Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence)” yayımlamıştır. Bu tavsiye kararı 193 ülke tarafından kabul edilmiş olup Küresel Yapay Zeka Etik ve Yönetişim Gözlem Evi’ni kurulmuştur. Küresel Yapay Zeka Etik ve Yönetişim Gözlem Evi’nin resmi internet sitesinde gözlemevinin amacı “politika yapıcılar, düzenleyiciler, akademisyenler, özel sektör ve sivil toplum için Yapay Zekanın ortaya çıkardığı en acil zorluklara çözüm bulmaları için küresel bir kaynak sağlamaktır. Gözlemevi, ülkelerin yapay zekayı etik ve sorumlu bir şekilde benimsemeye hazır olup olmadıkları hakkında bilgi sergiliyor. Ayrıca, yapay zeka etiği, yönetim, sorumlu inovasyon, standartlar, kurumsal kapasiteler, üretken yapay zeka ve nöroteknolojiler ile ilgili bir dizi konuda katkıları, etkili araştırmaları, araç setlerini ve iyi uygulamaları bir araya getiren Yapay Zeka Etik ve Yönetişim Laboratuvarı’na da ev sahipliği yapmaktadır” şeklinde açıklamaktadır (UNESCO,2025). Yapay zeka üzerine tavsiye kararı dört temel değeri bulunmaktadır. Bunlar, insan hakları ve insan onuru, huzur içinde yaşamak, çeşitliliği ve kapsayıcılığı sağlamak ve çevre ve ekosistemin gelişmesidir. Bu tavsiye kararında yapay zeka ile ilgili kilit on bir politika alanından bahsedilmektedir. Bunlar, etik etki değerlendirilmesi, etik yönetim ve idarecilik, veri politikası, kalkınma ve uluslararası işbirliği, çevre ve ekosistem, cinsiyet, kültür,

eğitim ve araştırma, iletişim ve bilgi, ekonomi ve iş gücü, sağlık ve sosyal refah üye ülkelerin sorumlu olduğu gelişmelere yönelik alanlardır. Örneğin, veri politikası alanında üye ülkeler yeterli veri toplanmasını ve bunların kullanımının düzenlenmesini sağlarken öte yandan bireysel mahremiyeti güvence altına alacak etkili veri yönetişimi stratejileri için mekanizmalar uygulamalıdır (UNESCO,2025).

Türkiye UNESCO'nun girişimlerine aktif olarak katılmaktadır ama Küresel Yapay Zeka Etik ve Yönetişim Gözlem Evine tam üyelik için hazırlık aşamasındadır. Uluslararası alanda ki dijitalleşme ile ilgili uygulama ve hedefler çalışmanın üçüncü kısmında ele alınacaktır.

We Are Social'ın Dijital Türkiye Rapor'una göre Türkiye'de internet kullanıcı sayısı 77,3 milyon olarak kaydedilmiş olup bu sayı toplam nüfusun %88,3'üne denk gelmektedir.Ocak 2025 itibariyle Türkiye'de 58,5 milyon sosyal medya kullanıcı kimliği bulunmakta ve bu sayı nüfusun %66,7'sini oluşturmaktadır.TikTok'un reklam kaynaklarında yayımlanan verilere göre, 2025 yılı itibariyle Türkiye'de 18 yaş ve üzeri 40,2 milyon kullanıcı bulunmaktadır. X (eski adı Twitter) tarafından yayınlanan verilere göre ise Türkiye'de platformun kullanıcı sayısı19,7 milyondur (We Are Social, 2025). Veriler doğrultusunda Türkiye'de dijitalleşmenin toplumun geniş kesimlerine ulaştığını ve dijital mecraların günlük yaşamın bir parçası haline geldiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, dijitalleşmenin yalnızca bireysel kullanım düzeyinde değil aynı zamanda kamu hizmetlerinin sunumunda da öncelikli hale geldiği görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin on ikinci kalkınma planında dijitalleşme ve yapay zekayla ilgili planları şu şunlardır, *“Dijital dönüşüm kapsamında adalet hizmetlerinin sunumunda bilgi ve iletişim teknolojileri ve yapay zekânın kullanılması önemli görülmektedir.”* şeklinde ifade etmektedir ve *“Dijital kamu hizmetlerine yönelik görüş ve önerilerin alınması amacıyla e-katılım ortamı oluşturulacaktır. Kamu bilgi teknolojileri denetim süreçlerinde iç kontrol ve iç denetim etkinleştirilecektir. Kamu kurumlarının dijital dönüşüm alanındaki eğitim ve değişim yönetimi ihtiyaçlarını karşılamak üzere dijital devlet akademisi kurulacaktır. Kamu kurumlarınca bulut bilişim hizmetlerinin güvenli kullanımına yönelik mekanizmalar geliştirilecek, bulut bilişim göç yol haritaları oluşturulacaktır. Kamu verisinin paylaşımına yönelik hukuki düzenlenme*

yapılacak, ulusal açık veri portalı hayata geçirilecektir. Kamu kurumlarının siber güvenlik tehditlerine karşı korunması ve dijital hizmetlerin sunumunda kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanması ile yapay zekâ etik ilkelerinin tatbikine yönelik mekanizmalar güçlendirilecektir. Kamu kurumlarında bilgi ve iletişim güvenliği tedbirlerinin uygulanması, bilgi güvenliği yönetim sisteminin kurulumu, işletimi ve denetimine ilişkin mekanizmalar güçlendirilecektir. Kamuda yapay zekâ uygulamalarının geliştirilmesi ile ürün ve hizmet tedarikinde güvenilir yapay zekâ etik ilkeleri tatbik edilecektir.” şeklinde hedeflerini kamuoyu ile paylaşmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s.221). Bu hedefler kamu yönetiminde dijitalleşme ve yapay zeka kullanımında güvenli ve etik bir ortam oluşturmayı amaçlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s.234-235).

Tablo 3. Dijital Devlet Hedefleri

	2022	2023	2028
e-Devlet Hizmetlerini Kullanan Bireyler (%)	68,7	73,9	80,0
e-Devlet Kapısı Kayıtlı Kullanıcı Sayısı (Milyon)	61,7	64,0	70,0
e-Devlet Kapısından Sunulan Hizmet Sayısı (Kümülatif)	6.754	7.400	9.000
e-Devlet Kapısından Sunulan Bütünleşik Hizmet Sayısı (Kümülatif)	4	5	20
e-Devlet Kapısından Sunulan Mobil Hizmet Sayısı (Kümülatif)	3.862	4.300	7.000
e-Devlet Hizmetleri Memnuniyet Oranı (%)	95,3	96,3	98,0

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s.236

Bu tablodaki veriler 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı on ikinci kalkınma hedeflerini göstermektedir. Hedeflenen amaçlar ve veriler gelecek yıllarda uygulanabilirse daha etik ve toplumun bir çok kesiminin katılımının sağlandığı bir kamusal dijitalleşme ve yapay zeka süreci olması umulmaktadır.

Yükseköğretim Kurumları (YÖK) tarafından 2024 yılında “Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zeka Kullanımına Dair Etik Rehber” isimli akademide yapay zekanın kullanımıyla ilgili bir rehber yayımlamıştır. Bu rehber Üretken yapay zekanın özellikle bilimsel araştırmalar ve yayın süreçlerinde nasıl ve

hangi sınırlar içerisinde hangi etik kurallara uyularak kullanılabileceğinin çerçevesini çizmektedir. Yapay zekanın akademide kullanılabilmesi için koşullar şunlardır; dil kontrolü, çeviri, literatür taraması, kaynak düzenleme gibi aşamalarda kullanılabilmektedir. Hipotez geliştirme, veri yorumlama, sonuç çıkarma gibi aşamalarda yapay zeka kullanılmamalıdır. Yapay zeka sorumluluk alamadığı için nihai çalışmanın yazarı olarak kabul edilememektedir.

Bu rehberde bilimsel araştırmalarda ve yayınlarda yapay zekanın kullanımında oluşabilecek olası etik sorunlara değinilmektedir. Bunlar, *“İçerik üretiminde üretken yapay zeka kullanıldığını eserde bildirmeme, başkası tarafından üretilmiş olan içeriğin izinsiz kullanımı, literatürde var olan bilginin atıf yapılmadan, uygunsuz şekilde alıntılanması, üretken yapay zeka'nın yanlış veya yanıltıcı veri üretimi ve araştırmacının üretilen bu veriyi kullanması, tekrar edilemeyen, açıklanamayan araştırma yöntemi ile üretilmiş veri ve sonuçların akademik literatüre girmesi, taraflı ve kısıtlı veri nedeniyle hassas grupların uğrayabileceği ayrımcılığın derinleşmesi, mevzuata aykırı olarak kişisel verilerin toplanması, depolanması, transferi, kullanılması ve tekrar kullanılması”* şeklinde belirtilmektedir (Yükseköğrenim Kurulu, 2024).

Bu bağlamda yapay zekanın akademide kontrollü ve temel etik değerlere uygun bir şekilde kullanılabilmektedir ama bilimsel çalışma yapan araştırmacının özgün katkısını ortadan kaldıracak her türlü kullanım etik ihlal sayılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ÖRNEKLERİ VE POLİTİKA TRANSFERİ

3.1. Dünyada Kamu Yönetiminde Etik Tartışmalar ve Uluslararası Ölçütler

Dünyada kamu yönetimindeki etik tartışmalar, ülkelerin ekonomik, siyasi, hukuki ve kültürel durumlarına göre değişiklik gösterse de yolsuzlukla mücadele, rüşvet suçu gibi etik sorunlarla, şeffaflık ve hesap verilebilirlik noktasında ve insan haklarının korunması gibi etik değerler noktasında ortaklaşmaktadır.

Evrensel etik kurallar çerçevesinde, uluslararası alanda faaliyet gösteren çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri ve kurumlar mevcuttur. Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), Ombudsmanlık uluslararası bağlamda sayılabilecek yapılanmalar arasındadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı yolsuzluk algı endeksi, Dünya Adalet Projesi tarafından yayınlanan hukukun üstünlüğü endeksi The Economist Intelligence Unit'in yayınladığı demokrasi endeksi, V-Dem tarafından yayınlanan demokrasi ve insan hakları endekslerinde genellikle Norveç, İsveç ve Yeni Zelanda ilk sıralarda yer almaktadır. Yeni Zelenda'da Kamu Hizmeti komiseri ve Kamu Hizmetleri Komisyonu, İsveçte Ombudsmanlık ve Bilgiye erişim hakkı ve Norveç'te Norveç Varlık Fonu, Norveç Etik Konseyi bulunmakta olup bu yapılanmalar etik ilke ve kuralların uygulanmasını sağlayarak etik denetimleri yapmaktadır. Ülkelerin genel değerlendirilmesi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Ülkelerin genel değerlendirmesi

Ülke	Etik politikalar ve uygulamalar
Yeni Zelanda	En düşük yolsuzluk, Kamu Hizmeti Komiseri ve Kamu Hizmetleri Komisyonu
İsveç	Ombudsmanlık, Bilgiye erişim hakkı
Norveç	Norveç Varlık Fonu, Norveç Etik Konseyi

Kaynak:Yazar tarafından oluşturulmuştur. (2025)

İsveç parlamenter demokrasi ile yönetilen bir ülkedir. Modern anlamda ilk ombudsmanlık ilk olarak 1809 yılında İsveç’te kurulmuştur.

Tarihsel gelişimine göre İsveç ombudsmanlığı şu şekildedir;1809 Parlamento Ombudsmanı Ofisi kurulmasını takiben, 1905 yılında askeri personeli denetlemek üzere Askeri Ombudsmanlık kurulmuştur. ,1957 Parlamento Ombudsmanlarına yerel yönetimleri denetleme yetkisi verilmiştir. İsveç’te Parlamento Ombudsmanları dışında da Ombudsmanlar da bulunmaktadır. Bunlar: Tüketici Ombudsmanı, Eşitlik Ombudsmanı, Çocuk Ombudsmanı ve Özürlüler Ombudsmanıdır (Sayan ve Özkal, 2017, s.26).

Yeni Zelanda ise, yolsuzluk algı endeksinde en düşük yolsuzluk oranına sahip ülkelerden biridir. Kamu Hizmetleri Komisyonu mevcuttur ve bu komisyon kamu görevlilerinin etik kurallara uygun davranmasını denetler. Kamu Hizmetleri komisyonunda Kamu Hizmetleri Komiseri görev yapmaktadır. 2007 yılında Kamu Hizmetleri komisyonu tarafından Davranış Kodu yayınlanmıştır. Bu kod ile tüm kurumlar için ortak ilke ve standartlar oluşturulmuştur. Bu standartlar cebri değil yol gösterici niteliktedir. Dürüst ve Davranış standartları, adil davranmak, tarafsız olmak, güvenilir olmak, Sorumluluk sahibi olmak şeklinde sıralanmıştır (İpek ve Küçükkelepçe, 2022, s.172).

Ülkelerin kamu yönetimi alanında etik uygulamaları başlatmaları için atılması gereken adımlar konusunda öne çıkan bazı önemli kurumlar ve/veya örgütler

bulunmaktadır. Ombudsmanlık kurumu, Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Birleşmiş Milletler (BM) ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD)buna örnek olarak verilebilmektedir. Bu kapsamda örneğin Ombudsmanlık kurumuna baktığımızda vatandaşların kamu kurum ve kuruluşları tarafından yaşadığı sorunları (haksızlıklar, kötü uygulamalar veya ihmaller, vb.) çözmek ve kamu yönetiminin hukuka uygun, adaletli, eşit, etkin ve etkili bir şekilde çalışmasını sağlamak amacıyla faaliyet gösteren denetim mekanizması, hakem kurumudur. Dar anlamıyla, vatandaş ile kamu kurum ve kuruluşları arasında köprü ve denetim görevi görülmektedir.

İlk ombudsmanlığın temeli 1807’de İsveç’te atılmıştır şeklinde belirtilse de Osmanlı İmparatorluğunda da resmi adı ombudsman olmayan ombudsman gibi çalışan mevkiler bulunmaktadır. 1950 yılı sonrası dünyada hızla yayılmaya başlamıştır.

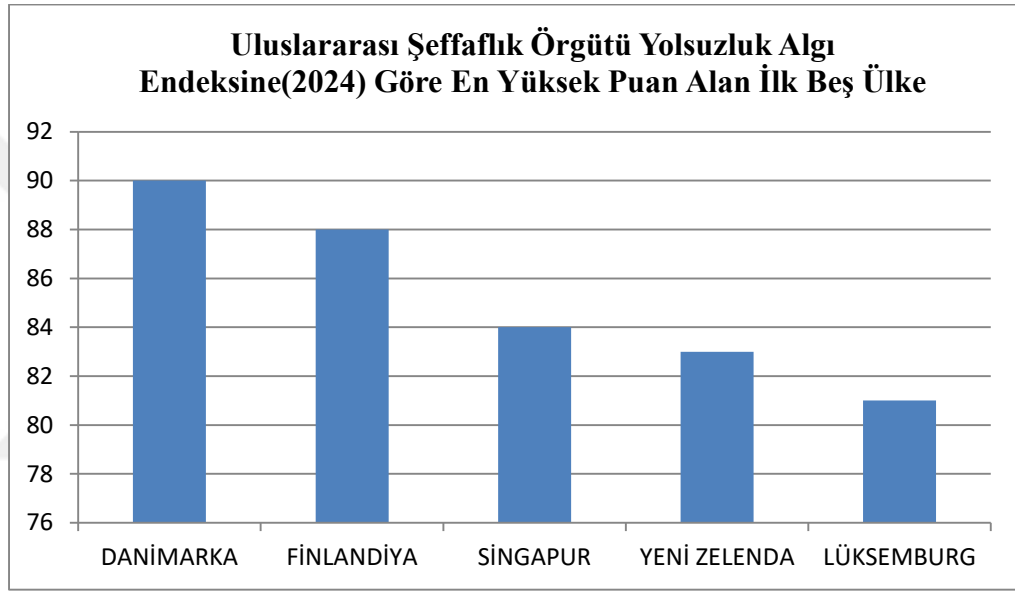
Ombudsmanın kamu yönetimine sağlayacağı yararlar, pozitif hukuk kurallarının vatandaşta tanıdığı hakların sağlanması, idare ve vatandaş arasındaki sorunların azaltılması, kamu yönetiminde iyileştirmenin yapılması, idari yargının yükünün hafifletilmesi, katılımcı demokrasinin desteklenmesi şeklinde sayılmaktadır (Yatkın ve Taşer, 2015, s.91).

Ombudsmanın hukuksal çerçevesi, seçilmesi, görevden alınması, görevleri, statüsü ve yetkileri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bu duruma rağmen ortak paydada buluşan özelliklerini şu şekildedir, Ombudsmanlık kurumunun hukuksal yapısı genellikle anayasadır. Görevi, çalışma alanı yönetmeliklere tabidir. Genellikle parlamento tarafından seçilir. Özerk bir yapıya sahiptir. Kurumun aldığı kararlar bağlayıcı nitelik taşımamaktadır. Kamuoyuna karşı sorumluluğu vardır. Yaptığı soruşturmalarda her türlü bilgi ve belgeye ulaşma hakkı vardır. Yargı mekanizmasının iş yükünü azaltmaktadır (Efe ve Demirci, 2013).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), dünyada doksandan fazla ülkede faaliyet gösteren bir örgüttür. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün resmi internet sitesinde görevini “ *yolsuzluğu mümkün kılan sistemleri ve ağları ifşa ederek güçlü ve yozlaşmış olanlardan hesap soruyor, statükoyu değiştirmek için politikaları savunuyor ve koalisyonlar kuruyoruz*. Yolsuzluktan arınmış bir dünya vizyonumuz kendi başına bir amaç değildir. Sosyal ve ekonomik adalet, insan hakları, barış ve

güvenlik mücadelesidir.” şeklinde tanımlamaktadır (Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2024).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International-IT) yolsuzlukla mücadelede küresel ölçekte faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşu her yıl düzenli olarak yolsuzluk algı endeksi yayınlamaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün verilerine göre dünyada yolsuzluk oranı en düşük olan, yolsuzluk endeksine göre en yüksek puanlar alan ülkeler aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algı Endeksine(2024) Göre En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke

Kaynak: Uluslararası Şeffaflık Örgütü resmi internet sitesi Erişim adresi: www.seffaflik.org Erişim tarihi: 21.12.2024, grafikler resmi internet sitesindeki veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algı Endeksine(2024) göre en yüksek puan alan ilk beş ülke ve puanları sırasıyla; doksan puanla Danimarka ilk sırada, seksen sekiz puan alarak ikinci sırada Finlandiya, seksen dört puan alarak üçüncü sırada Singapur, seksen üç puan alan Yeni Zelanda dördüncü sırada ve seksen bir puan alan Lüksemburg ise beşinci sırada yer almıştır.

2025 yılında yapılan yolsuzluk endeksine göre de en düşük puan alarak yolsuzluğun en fazla olduğu ülkeler şu şekildedir. 8 puanla en yüksek yolsuzluğa

sahip  lke Güney Sudan olmuştur ve ardından sırasıyla 9 puan alan Somali, 10 puan ile Venezuela  lkeleri takip etmektedir (Uluslararası Şeffaflık  rg t , 2024)

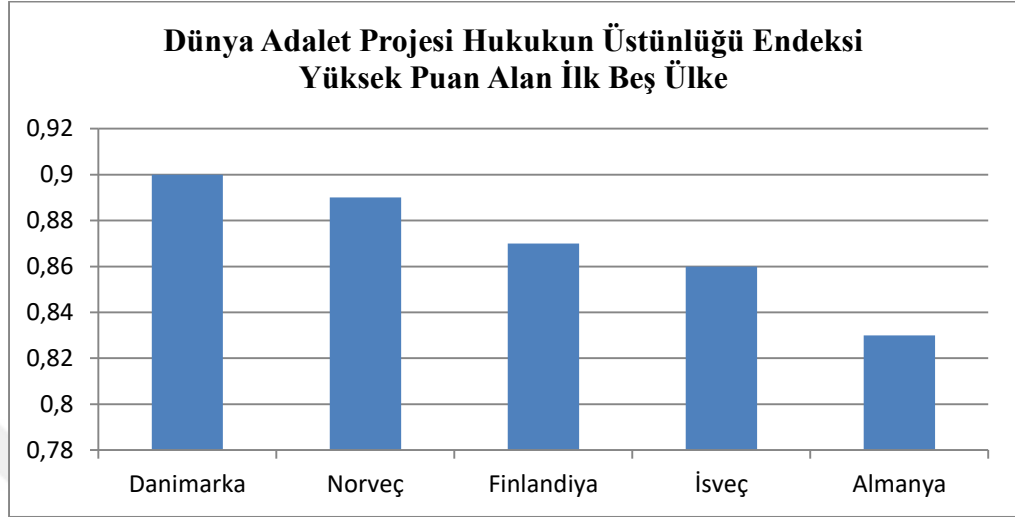
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma  rg t  (OECD) , uluslararası bir kuruluştur. Bu  rg t uluslararası standartları belirlemek ve bu standartların uygulanmasına destek olmak ve ülkelerin daha adaletli olmasını amaçlamaktadır.

Örgütün resmi internet sayfasında “OECD, ekonomik performansın iyileştirilmesi ve iklim değişikliğiyle mücadele politikalarının güçlendirilmesinden eğitimin desteklenmesine ve uluslararası vergi kaçakçılığıyla mücadeleye kadar, kamu politikasında veri, analiz ve en iyi uygulamalar için benzersiz bir forum ve bilgi merkezidir.” şeklinde örgütün tanımı yapmıştır (OECD, y.k). Örgüt yönetim alanında yolsuzlukla mücadele ve dürüstlük, yönetimde güven ve demokrasi ve yönetişim gibi yönetim etiğini destekleyen konular üzerine çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM), uluslararası çalışmalar yürüten bir birliktir. Birleşmiş Milletler’in çalışmaları beş ana konu üzerinde toplanmaktadır. Bu konular; insan hakları, uluslararası barış ve güvenlik, insani yardım, sürdürülebilir kalkınma ve iklim eylemi, uluslararası hukuktur (un.org). Bu birlik eşitliği ve adaleti sağlama, sürdürülebilir kalkınma çalışmaları ile yönetimde etiğin sosyal adalet ve sosyal sorumluluk alanında sağlanması katkı sağlamaktadır.

Aynı zamanda birçok uluslararası bağımsız sivil toplum kuruluşları, bağımsız ve özel araştırma ve analiz kuruluşları etik alanını kapsayan bir çok konuda çalışmalar yapmaktadır. Bunlardan biri Dünya Adalet Projesi (World Justice Project-WJP)’dir. Dünyada hukukun üstünlüğünü geliştirmeyi amaçlayan bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Dünya Adalet Projesi her yıl hukukun üstünlüğü endeksi yayınlamaktadır. Bu endekste ülkelerin hukukun üstünlüğüne ne ölçüde uyduğunu gösteren veriler bulunmaktadır. Sekiz başlık altında değerlendirme yapmaktadır. Bunlar, hükümet yetkilerinin kısıtlanması, yolsuzluğun önlenmesi, açık ve şeffaf yönetim, temel haklar, düzen ve güvenlik, mevzuatın uygulanması, sivil adalet ve ceza adaletidir (Dünya Adalet Projesi, 2024). Endekslerinde 0 ile 1 arasında ülkelere sekiz başlık altından puan vererek bir sıralama oluşturmaktadır. 1 en iyi puanken 0 en kötü puanı göstermektedir. Toplam 142  lke bu değerlendirmeye girmektedir. 2025 yılında yayınlanan son verilere göre genel endeks puanından en yüksek puan

alan ilk beş ülke ve puanları aşağıdaki grafikte yer almaktadır (Dünya Adalet Projesi).

Grafik 2. Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksi Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke

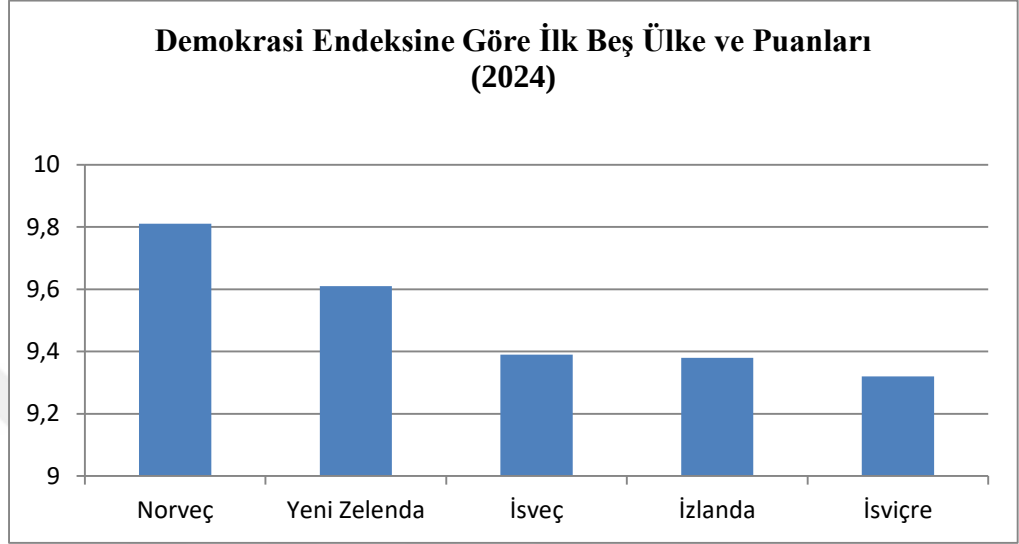
Kaynak: Bu grafik Dünya Adalet Projesi (WJP) yayınladığı veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. Erişim adresi: worldjusticeproject.org, Erişilen tarih: 04.03.2025

Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksine göre yüksek puan alan ilk beş ülke ve puanları sırasıyla, 0,90 puan ile Danimarka ilk sırada, Norveç 0.89 puan ile ikinci sırada, Finlandiya 0.87 puan ile üçüncü sırada, İsveç 0.86 puan ile dördüncü ve Almanya 0.83 puan ile beşinci sırada yer almaktadır.

Bu endekse göre 0,26 puan ile en düşük puan alan ülke Venezuela olmuştur. Venezuela'nın ardından Kamboçya (0,31), Afganistan(0,32) ve Haiti (0,33) takip etmektedir.

The Economist Intelligence Unit her yıl demokrasi endeksi paylaşılan bağımsız özel bir analiz ve araştırma kuruluştur. Bu kuruluşun merkezi Londra'dır. Bu kuruluşun araştırma ve analizlerinde 165 ülke 2 bölge yer almaktadır. Yayınladığı demokrasi endeksi beş alt parametre ile ölçülmektedir. Bu parametreler seçim süreci ve çoğulculuk, hükümetin işleyişi, siyasi katılım, siyasi kültür ve sivil özgürlükler şeklindedir (The Economist Intelligence Unit). Bu endeks 0 ile 10 puan arasında değerlendirme yapmaktadır. 10 puana en yakın olan ülkeler demokrasi alanında alt

parametrelerle beraber başarı sağladığını göstermektedir. 2025 yılında yayınlanan demokrasi endeksinde en yüksek puan alan ülkeler aşağıda bulunan grafikte verilmektedir.

Grafik 3. The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksinde En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke

Kaynak: The Economist Intelligence Unit tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: www.economistintelligence.com, Erişim tarihi: 15.03.2025

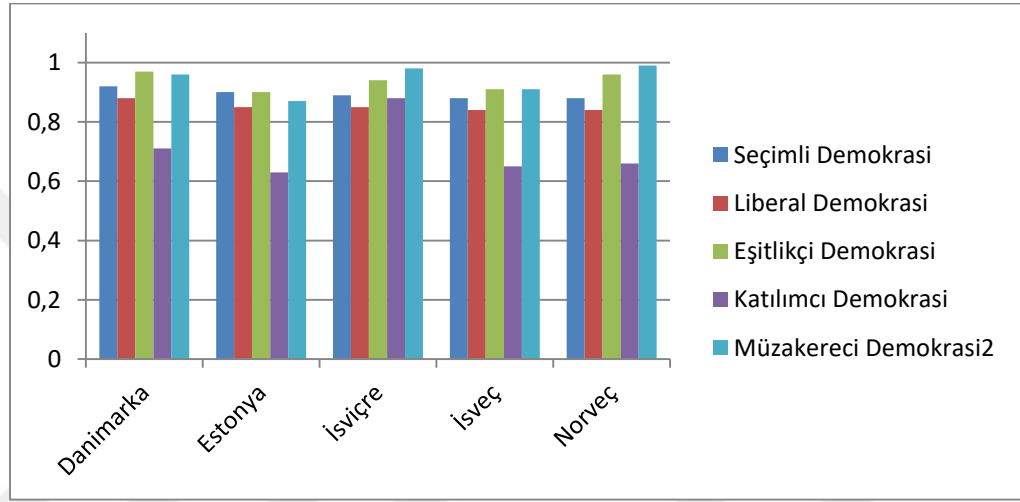
The Economist Intelligence Unit'in yayınladığı demokrasi endeksinin ilk beş ülkesi şu şekildedir. İlk sırada 9,81 puan ile Norveç, ikinci sırada 9,61 puan ile Yeni Zelanda, üçüncü sırada 9,39 puan ile İsveç, dördüncü sırada 9,38 puan ile İzlanda ve beşinci sırada 9,32 puan ile İsviçre bulunmaktadır.

Demokrasi endeksinin son beş ülkesi ve puanları şu şekildedir; sondan beşinci sırada 1,32 puan ile Suriye, sondan dördüncü sırada 1,18 puan ile Orta Afrika Cumhuriyeti, sondan üçüncü sırada 1,08 puan ile Kuzey Kore, sondan ikinci sırada 0,96 puan ile Myanmar ve son sırada 0,25 puan ile Afganistan bulunmaktadır.

V-DEM (Varieties of Democracy) demokrasi kavramını çok çeşitli boyutu ile ölçen bir araştırma projesidir. Merkezi İsveç'te bulunmaktadır. Her yıl bir çok konuda endeksler oluşturmaktadır. Bu projenin çalışma alanını 202 ülke ve bölge oluşturmaktadır. Ekonomist İstihbarat Birimin'den ayrı olarak 1900 yılından

günümüze kadar olan verileri paylaşmaktadır. Demokrasi endeksi en önemli olmakla birlikte etikle ilişkili olarak insan hakları endekside aşağıda irdelenmektedir.

V-DEM'in Demokrasi endeksinin ölçtüğü başlıca beş demokrasi modeli bulunur. Bunlar; seçimli demokrasi, liberal demokrasi, eşitlikçi demokrasi, katılımcı demokrasi ve müzakereci demokrasidir. Demokrasi endeksinin ilk beş sırasında bulunan ülkeler aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

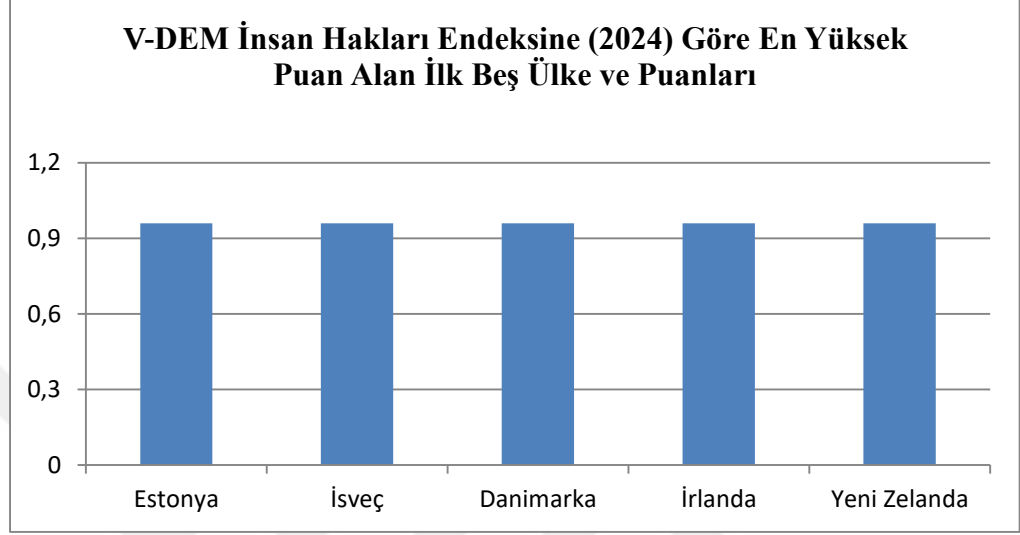
Grafik 4. V-DEM Demokrasi Endeksine Göre En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke ve Puanları

Kaynak: V-DEM tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: ourworldindata.org , Erişim tarihi: 09.04.2025

Bu endeks 0 ile 1 arasında puanlanmakta olup 1 en yüksek puan iken 0 en düşük puan olmaktadır.

V-DEM Demokrasi Endeksine göre ilk beş sıralamada bulunan ülkeler sırasıyla, Danimarka, Estonya İsviçre, İsveç ve Norveç'tir. Seçimli Demokraside 0,92 puan, Liberal Demokrasi ile 0,88 puan, Eşitlikçi Demokraside 0,97 puan ile Danimarka birinci sırada yer alırken Katılımcı Demokrasi de 0,88 puan ile İsviçre Müzakereci Demokrasi ile de 0,99 puan ile Norveç ilk sırada bulunmaktadır.

V-DEM tarafından analizlenen bir diğer endeks ise insan hakları endeksidir. V-DEM İnsan Hakları Endeksine göre en yüksek puan alan ilk beş ülke ve puanları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 5. V-DEM İnsan Hakları Endeksine Göre En Yüksek Puan Alan İlk Beş Ülke ve Puanları

Kaynak: V-DEM tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: ourworldindata.org , Erişim tarihi: 09.04.2025

Bu endeks 0 ile 1 arasında puanlanmakta olup 1 en yüksek puan iken 0 en düşük puan olmaktadır. V-DEM İnsan Hakları Endeksine göre en yüksek puan alan ilk beş ülke, 0,96 puan almışlardır.

Bu başlık altında bahsedilen tüm endeksler demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi konular etik iklimin oluşarak etik kültür oluşturmasını sağlayan parametrelerdir. İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne önem veren demokratik bir kamu yönetimi anlayışı etik bir kamu yönetimini oluşturacaktır. Etik dışı davranışların artması yolsuzluğunda artmasının doğal bir sonucudur. Bu tarz endeksler sadece hukuken alınan önlemlerin varlığının etik bir kamu yönetiminin oluşmasında yeterli olmadığını, ilgili politikanın uygulanmasının önemli olduğunu göstermektedir.

3.2. Kamu Yönetiminde Etik Sorunlara Çözüm, Politika Önerisi, Eleştiri

Kamu yönetiminde yaşanan etik sorunlar, rüşvet, hediyeleşme, yolsuzluk, adam kayırma, çıkar çatışmaları, şeffaflık eksikliği, liyakat ilkelerinin ihlal edilmesi, hesap verilebilirliğin az olması ve kamu yönetiminde siyasallaşma gibi sayılabilmektedir. Bu sorunlar kamu yönetimine olan güveni zedelerken aynı zamanda kamu yönetiminde yozlaşmanın artmasını sağlamaktadır. Kamu yönetiminde karşılaşılan etik sorunların çözümüne yönelik yol gösterici olabilmesi adına “Kamu Hizmetinde Etik Yönetim İlkelerini” şu şekildedir, “Kamu hizmetinde uyulacak etik standartlar açık ve anlaşılır olmalıdır. Etik standartlar, yasal düzenlemelerde ifade edilmelidir. Kamu görevlilerine etik alanında rehberlik ve danışmanlık yapmak üzere mekanizmalar oluşturulmalıdır. Kamu görevlileri, kamu hizmetinde tespit ettikleri hatayı bildirdiklerinde sahip oldukları hakları ve yükümlülüklerini bilmelidirler. Etik ile ilgili sergilenecek siyasi sorumluluk, kamu görevlilerinin etik davranışta bulunmalarını teşvik etmelidir. Karar verme süreci şeffaf ve incelemeye açık olmalıdır. Kamu ve özel sektör arasındaki etkileşime rehberlik edecek açık kurallar olmalıdır. Yöneticiler, etik davranış sergilemeli ve etik davranmayı teşvik etmelidir. Yönetim politikaları, prosedürleri ve uygulamaları etik davranışı teşvik etmelidir. Kamu hizmetinde istihdam şartları ve insan kaynakları yönetimi, etik davranışı teşvik etmelidir. Kamu hizmetinin ifasında yeterli hesap verebilirlik mekanizmaları bulunmalıdır. Hatalı davranışla mücadele etmek için uygun prosedür ve yaptırımlar mevcut olmalıdır.” (Yatkın, 2015, s.243). Bu ilkeler, OECD tarafından belirlenen etik sistemlerin düzenlenmesinde referans alınması gereken ilkelerdir.

Şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artırılması, kamu ihalelerinde, kamu hizmet ve kararlarında şeffaflık güven olgusunu artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Dijitalleşme ile beraber şeffaflaşma artmış olsa bile açık veri anlayışıyla bu durum daha fazla iyileştirilebilir. Türkiye’de bulunan e-devlet uygulaması bu konuda önemli bir yere sahiptir ama bu uygulama Türkiye’de kısmen şeffaf ve kullanıcı odaklıdır. Şeffaf bir yapı hesap verilebilirliği arttırmakta yolsuzluğu azaltmaktadır. Şeffaf ve hesap verilebilirliği yüksek olduğu kamu yönetiminde sosyal adalet artar bu gibi artışlar kamuda ki etik sorunları ciddi oranda azaltmaktadır.

Etik ilkeler üzerine eğitim ve farkındalık uygulama programları, gerek ülkenin sosyo-ekonomik durumundan gerekse ülkenin gelişmekte olan bir ülke olmasından kaynaklı kamu görevlilerinde etik eğitim zayıflığı görülmektedir. Belirli aralıklarla kamu görevlilerine etik eğitimler verilmelidir ve bu eğitimlerin etkisi değerlendirilmelidir. Türkiye’de mesleki etik eğitimi üniversitede verilmektedir.

Liyakat anlayışının yeterince hayata geçmemesi ve nepotizm sorununun çözülememesi çıkar çatışması oluşturmaktadır. Çıkar çatışmalarını caydıracak nitelikte yaptırımların geliştirilmesi gerekmektedir. Yıldırım’a göre *“Türkiye’de liyakat konusunda yapılan çalışmalar incelediğinde ülkemizde gerek aile şirketlerinde gerekse de kamu kurumlarında liyakate yönelik yasal düzenlemelerin yeterli olması yönünde görüşler yoğunluktadır. Ancak var olan yasaların uygulanması konusunda sorunların olduğu, bu konuda olumsuz bir algının söz konusu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Liyakat konusundaki yapılan çalışmalar göstermiştir ki, ülkemizde liyakatin uygulanmasında sorunların olduğuna dair bir uzlaşının bulunduğu söylenebilir.”* şeklinde Türkiye’deki liyakat sorununu özetlemektedir (Yıldırım, 2023, s.54).

Vatandaş katılımının artırılması, kamu yönetiminde alınan kararlarda ve bu uygulama süreçlerinin denetiminde vatandaş katılımı önemli rol oynamaktadır. Kamu hizmetinin bir kolu kamu görevlisi ise diğer kolu hizmet alan vatandaş olmaktadır. Verilen hizmetin etikliğini ölçmede en iyi araçlardan biri vatandaş görüşü olabilmektedir. Dijitalleşme ile kamu ve vatandaş arasında bu bilgi akışı artırılmıştır ama bu akışın daha etkin ve verimli kullanımı etik sorunların önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütünün yayınladığı yolsuzluk algı endeksi, Dünya Adalet Projesi tarafından yayınlanan hukukun üstünlüğü endeksi, The Economist Intelligence Unit’in yayınladığı demokrasi endeksi, V-Dem tarafından yayınlanan demokrasi ve insan hakları endekslerinde ilk beş sırada genellikle bulunan ve yüksek puan alan üç ülke Danimarka, Norveç ve Yeni Zelanda’nın kamuda etik sorunlara yönelik çeşitli politika ve uygulamalar yürütmektedir. Bu ülkelerde şeffaflık, hesap verilebilirlik ve etik standartlar ortak özellik olarak görülmekte ve uygulanmaktadır. Türkiye 2025 yılında yayınlanan endekslerde aldığı puanlar, Uluslararası Şeffaflık

Örgütünün yayınladığı yolsuzluk algı endeksinde 34 puan, Dünya Adalet Projesi tarafından yayınlanan hukukun üstünlüğü endeksinde 0.42 puan, The Economist Intelligence Unit'in yayınladığı demokrasi endeksinde 4,26 puan, V-Dem tarafından yayınlanan demokrasi endeksinde liberal demokrasi alt başlığından 0,12 puan, Seçimli demokrasi alt başlığından 0,29 puan, eşitlikçi demokrasi alt başlığından 0,54 puan, katılımcı demokrasi alt başlığından 0,42 puan ve müzakereci demokrasi alt başlığından 0,18 puan ve insan hakları endeksinde 0.41 puan almıştır. Bu bağlamda örnek ülkelerin, bir politika transferi açısından etik alanında yaptıkları uygulama ve politikalarının incelenmesi Türkiye açısından önem kazanmaktadır.

3.2.1. Danimarka

Danimarka'da şeffaflığın uluslararası yasalarla kuvvetlendirildiği, denetimin yetki ve makamı her kim olursa olsun uygulanıp, bir sorun var ise cezalandırıldığı bir yapıya sahiptir. Danimarka'da parlamentoya bağlı ombudsmanlık kurumu çalışmaktadır. Parlamento Ombudsmanı avukat olmaktadır ve Danimarka parlamontosu tarafından kamu makamları hakkındaki şikayetleri incelemek üzere seçilmektedir. Ombudsmanlık kurumunun çalışma alanları, şikayet üzerine, kendi operasyonel araştırmaları, gözetim (vatandaş haklarını korumak için yapılan ziyaretler), vergi, çocuk ofisi ve uluslararası ombudsmanlık işlemlerinden sorumludur (Folketingets Ombudsmand, y.k).

Yolsuzlukla mücadele ile ilgili Danimarka Ombudsmanlığının resmi internet sitesinde “Ombudsmanlar ve diğer denetim kurumları, iyi işleyen bir kamu idaresinin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak ombudsmanlık kurumları kendi başlarına yolsuzluğa son veremezler. Tarih bize bunun için şeffaflık, etkin denetim, önleyici mekanizmalar, soruşturma ve kovuşturma ve etik ortak anlayış gibi birçok alanda çaba gerektirdiğini gösteriyor.” şeklinde ele almaktadır. Bu bağlamda, Danimarka Parlamento Ombudsmanı, yolsuzlukla mücadelenin çeşitli yönleriyle de çalışan diğer Danimarka kurumlarıyla ve uluslararası örgütlerle genel denetçi, savcılık, modernizasyon ajansı, Aarhus Üniversitesi ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü vb. yapılarla işbirliği yapmaktadır. Bu, Danimarka'nın nasıl "Danimarka olması gerektiğine" dair kapsamlı bir resim vermek için yapılır.” şeklinde ele almaktadır (Folketingets Ombudsmand, y.k).

Danimarka sadece ülke sınırları içerisinde sınırlı kalmayıp uluslararası alanda yolsuzluğu önlemek amacıyla yolsuzluk endeksinde puanı düşük olan ülkelerin ombudsmanlıkları ile eğitimler, çalışmalar yapmaktadır. Danimarka'da yolsuzluğu düşürmek için uygulanan işlemleri şeffaf bir şekilde diğer ülkeler ile de paylaştıklarını resmi internet sitelerinde aktarmaktadırlar. Türkiye'de de ombudsmanlık bulunmaktadır. Hem Danimarka'da hem de Türkiye'deki ombudsmanlık kurumunun aldığı kararlar tavsiye niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte Türkiye'deki kararlar genellikle tavsiye niteliğinde kalırken Danimarka'daki alınan kararların uygulanmaya dönüşme oranı yüksektir. Tavsiye niteliği taşıyan bu kararların uygulamaya dönüşme oranı Danimarka'da yüksek olduğunu gösteren önemli kanıtlardan biri, Uluslararası Şeffaflık Örgütünün, Dünya Adalet Projesi, The Economist Intelligence Unit, V-Dem gibi bağımsız kuruluşlar tarafından yayımlanan uluslararası endekslerdir. Bu endekslere göre Danimarka çok yüksek puanlar alarak ilk sıralarda bulunurken Türkiye ise düşük puanlar alarak alt sıralarda yer almaktadır. Danimarka'da olduğu gibi ombudsmanın aldığı kararların uygulanabilirliğini artırarak ve etkinliğinin kapsamını genişleterek birçok kamudaki etik sorunların önüne geçilebilir.

Teknolojiyle beraber yapay zekanın kullanımı, yeni yasal ve etik sorunları gündeme getirmiştir. Danimarka kamu ve yapay zeka ilişkisinde öncü hareket eden ülkelerden biridir. 2019 yılında Danimarka hükümeti ulusal yapay zeka stratejisini yayınlamıştır. Bu strateji ile Danimarka yapay zeka konusunda lider bir konuma gelmeyi amaçlamakta ve bu amaca ulaşmak için dört temel hedef belirlemiştir. Bunlar,

- Yapay zeka için ortak bir etik ve insan odaklı temel geliştirmek;
- Yapay zeka alanındaki araştırmaları önceliklendirmek ve desteklemek;
- Yapay zekayı geliştirerek ve kullanarak Danimarka işletmelerinin büyümesini teşvik etmek;
- Kamu sektöründe yapay zeka kullanarak vatandaşlar ve toplum için dünya çapında hizmetler sunmak şeklinde belirlemiştir (Country report- Denmark, 2020, s.26).

Bu hedefler doğrultusunda Danimarka stratejisi yapay zekanın doğurabileceği etik sorunları önlemek için hukuki çerçeve oluşturmak istemektedir. Etik hukuki çerçeve için altı ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler,

1. Özgür irade, vatandaşların bilinçli ve özgür kararlar almasını sağlamak
2. İnsan onuru, eşitlik ve adalet, insan haklarının ihlal edilmemesi ve çeşitliliğe saygı duyulmasını sağlamak
3. Sorumluluk, yapay zekanın geliştirilmesi ve kullanımında sorumluluk ilkesine bağlı kalmak
4. Açıklanabilirlik, yapay zeka kararlarının anlaşılabilir ve görünür, izlenebilir olması
5. Açıklık ve şeffaflık, yapay zeka teknolojisinin geliştirilmesi ve kullanımında şeffaflık benimsenmeli
6. Etik sorumluluk, yapay zeka geliştiriminin etik açıdan sorumlu yürütülmesi (Country report- Denmark, 2020, s.27).

Danimarka hükümeti yapay zekada etik sorunu konusunda şu adımları atmıştır, 2019 yılında bağımsız “Veri Etiği Konseyi” kurulmuştur. Danimarka veri etiği konseyine sahip olan tek ülkedir. Bu konsey veri kullanımında toplumsal fayda sağlanmasını ve kişilerin haklarının korunmasını sağlamak amacıyla tavsiye ve ilkeler geliştirmektedir. Veri Etiği Konseyi adımı ile teknolojik yeniliklere etik bir çerçeve oluşturarak toplum güveni sağlamak ve teknolojinin adil bir şekilde kullanımını sağlamaktadır (Sözen, 2024, s.330). Aynı yıl şirketlerin veri etiğini iş modellerine uyum sağlaması amacıyla “Veri Etiği Araç Kutusu” (Data Ethics Toolbox) oluşturulmuştur. Danimarka Stratejisi mevzuat alanında bakanlıklar arası çalışma grupları oluşturarak mevcut yasal çerçevenin yapay zeka uygulamaları için yeterli olup olmadığının analizini yapmak ve oluşacak olan mevzuat ihtiyacının belirlenmek amacıyla oluşturmuştur. Finansal raporlama yasasında değişikliğe giderek şirketlere veri etiği politikalarını raporlama zorunluluğu getirmeyi hedeflenmiştir (Country report- Denmark, 2020, s.28).

Danimarka’nın bu gibi strateji ve mevzuat düzenlemeleri Türkiye için yapay zeka alanındaki gelişmelerin kamu yönetiminde kullanımı ve etik çerçevesinin belirlenmesinde yol gösterici nitelik oluşturmaktadır.

3.2.2. Yeni Zelanda

Uluslararası Şeffaflık Örgütüne göre yolsuzluk oranı en düşük olan ülkelerden biri olan Yeni Zelanda, kamu hizmetlerinde şeffaflığa ve hesap verebilirliğe fazla önem veren ülkelerden biridir. Kamu yönetiminde etik konusunda bağımsız denetim kurumu olan Denetçi Ofisi ve kamuda etik standartları belirlemek ve uygulamakla sorumlu Yeni Zelanda Devlet Hizmetleri Komisyonu etkin rol oynamaktadır. Yeni Zelanda Denetçi Ofisi denetlemek ve raporlamaktan sorumludur. Resmi web sitesinde çalışmalarının parlamentoya ve halka, kamu kurum ve kuruluşlarının nasıl çalıştığına dair bağımsız bakış açıları sunmak olduğu yazmaktadır. Bu bağımsızlık hali harcamaların neler olduğunu izlemenin yanı sıra Genel denetçinin halkın bekçisi olarak adlandırıldığı görünmektedir (Controller and Auditor-General,2022). Kamuda şeffaflık ve hesap verilebilirliği konusunda daha etkin olması için çalışmalarda yapmaktadır. Yeni Zelanda kamu hizmetiyle ilgili politikalar ve araştırmalar sunan Yeni Zelanda Devlet Hizmetleri Komisyonudur. Bu komisyon kamu görevlilerinin uymakla zorunlu olduğu etik davranış ve kurallarının genel çerçevesini sunmaktadır.

Yeni Zelanda Devlet Hizmetleri komisyonu resmi internet sitesinde “*Çoğu ülke, değişen derecelerde bilinçle, etik davranışı sürdürmek için bir altyapı benimsemiştir.Yeni Zelanda’da, kontrolün yasal çerçevesi büyük ölçüde statü hukuku yoluyla oluşturulmakta, örf ve adet hukuku ile zenginleştirilmekte ve Ombudsman Ofisi ve Uzman Komiserlerin işlevleri ve Denetim Ofisi’nin bağımsız rolü ile güçlendirilmektedir*” şeklinde çerçeveyi çizmektedir (Te Kawa Mataaho Public Service Commission, 1999). Bu yapı hükümetten bağımsız bir şekilde özerk bir yapı olarak hizmet yürütmektedir. Bu idari ve mali anlamdaki özerklik herhangi bir siyasi partinin ya da kamu kurumunun baskısından bağımsız hareket edilebilmesini sağlamaktadır. İşte bu yanıyla Türkiye’deki bağımsızlık ile ilgili sorunlara bir çözüm potansiyeli sağlamaktadır. Bu bağımsız olarak hareket etmesi ve cezalandırabilir bir özellikte olması denetimlerin ve uygulanabilirliğin daha etkili olmasını sağlamaktadır.

Kamu yönetiminde uyulması gereken ilke ve değerlerle ilgili olarak Yeni Zelanda Hükümeti Kamu Hizmeti Vizyon Bildirgesi yayınlamıştır ve bildirgeye göre kamu yönetiminde; Yeni Zelanda Hükümetine ve halkına güven verecek şekilde

yüksek etik standartlara uymalıdır. Doğru bilinenler dönemin hükümeti ile açıkça paylaşılmalı ve kararlar akıl ve sağduyuyla alınmalı, Adil ve sürekli değişime ayak uydurulan bir çalışma ortamı oluşturulmalı. Her kamu çalışanı en yüksek kapasitede çalışacak biçimde eğitilmeli ve geliştirilmeli. Kamu hizmetinin her alanında yöneticilik yetenekleri taşıyan ve liderlik vasfı bulunan insanlar işe alınmalı. Yeni Zelanda'nın yönetim kaynaklarının etkin bir biçimde geliştirilmesine katkıda bulunulmalı. Kamu hizmeti yapanlar görevlerini yaparken apolitik, nesnel ve profesyonel tutumlar içinde olmalı ve çalışmalarda kanunun özüne daima sadık kalınır ve demokratik bir yönetimin getirdiği istikrar ve devamlılığı sağlamak için çaba göstermektedir (İpek ve Küçükkeleş,2022,172).

3.2.3. Norveç

Norveç'de ise Norveç Varlık Fonu gibi devlet mekanizmalarının faaliyetlerinin etik standartlara uygun olup olmadığı bağımsız etik konseyleriyle denetlenmektedir. Örneğin, Devlet Emeklilik Fonu Küresel Etik Konseyi'nin resmi internet sitesinde konseyin görevini fonun kriterlerine uygun olmayan şirketlerin çıkarılmasıyla ilgili tavsiye verdiği bildirmektedir. Fondan çıkarılma nedenleri olarak *“Ağır veya sistematik insan hakları ihlalleri, ciddi çevresel hasar, savaş ve çatışmada bireylerin haklarının ciddi ihlalleri, büyük yolsuzluk, temel etik normların diğer ağır ihlalleri, kabul edilemez sera gazı emisyonları, msket bombası üretimi, nükleer silah üretimi, tütün, esrar üretimi, bazı eyaletlere askeri teçhizat satışı”* şeklinde sıralayarak etik dışı davranışlarında direkt fondan çıkarılma sebebi olarak gösterilmektedir (Devlet Emeklilik Fonu Küresel Etik Konseyi, y.k).

Benzer şekilde Türkiye'de de Varlık Fonu bulunmaktadır. Türkiye Varlık Fonu'nun nihai amacı resmi internet sitesinde *“stratejik yatırımlarıyla Türkiye'deki şirketlerden bölgesel ve küresel liderler çıkmasına destek olmak, finansal piyasaların iyileşmesine katkıda bulunmak ve gelecek nesillere ekonomisi güçlü bir ülke bırakmaktır.”* şeklinde belirtilmektedir (Türkiye Varlık Fonu, 2023). Türkiye'de bulunan Varlık Fonu ekonomik kalkınma alanında finansal odaklı rol oynamaktadır. Etik denetim görevi üstlenmemektedir. Türkiye'de etik denetim kamu kurum ve kamu görevlileri ile kısıtlı olmaktadır. Etik denetim daha çok iç mekanizmalar ile sağlanmaktadır.

Norveç eğitim sisteminde temel eğitimler arasında etik bulunmaktadır (Katıtaş, 2018, s.47). Bu durum etik değerlerin çok küçük yaşlarda oluşmasını sağlamaktadır. Türkiye’de etik eğitimi yükseköğretimde karşılaşılan bir eğitimidir.

Norveç Etik Konseyi, devlet fonlarının etik ilke ve değerlere uygun yatırımlar yapmasını sağlamaktadır. İhlallerin önlenmesi için uluslararası insan hakları ve çevre koruma haklarına önem verilmektedir. Bu Konsey’in 2023 Faaliyet raporunda Küresel devlet emeklilik fonuna yatırım yapan tüm şirketleri yolsuzluk ile ilgili sürekli incelemekte olup yolsuzluk iddiası bulunan şirketlerin yolsuzlukla mücadele sistemleriyle nasıl çalıştıklarını ve geliştirdiklerini incelemekte ve yeni yolsuzluk olup olmadığını denetlemektedir (Norveç Etik Konseyi Faaliyet Raporu, 2023, s.32).Türkiye’de böyle bir yapı bulunmamaktadır. Yaşanan etik sorunlar hukuki yollarla çözülmektedir.

Norveç hükümetinin kamu hizmeti için etik yönergelerinde “*Herkes gibi, kamu görevlileri de devletin faaliyetleri ve diğer tüm konular hakkında eleştirel görüş bildirme temel bir hakka sahiptir.*” şeklinde bildirmektedir (The Ministry of Modernisation - Norway,2005, s.11). İfade özgürlüğü anayasa ile de güvence altına alınmıştır. Bu şekilde kamu hizmetinde şeffaflığın sağlanması öngörülmektedir. Türkiye’de de anayasada ifade özgürlüğü hakkı güvence altına alınmıştır ama 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu göre “Devlet memurları siyasi partiye üye olamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirlerken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar; hiçbir şekilde siyasi ve ideolojik amaçlı beyanda ve eylemde bulunamazlar ve bu eylemlere katılamazlar. Devlet memurları her durumda Devletin menfaatlerini korumak mecburiyetindedirler. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve kanunlarına aykırı olan, memleketin bağımsızlığını ve bütünlüğünü bozan Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğini tehlikeye düşüren herhangi bir faaliyette bulunamazlar. Aynı nitelikte faaliyet gösteren herhangi bir harekete, gruplaşmaya, teşekküle veya derneğe katılamazlar, bunlara yardım edemezler.” şeklinde çerçeve oluşturarak kamu görevlileri görevleri başında tarafsız olmasını zorunlu kılmaktadır (DMK, 657, md7).

Aynı yönergeye çerçevesinde Norveç'te kamu görevlileri, kamu hizmetinde eleştiriye değer durumları bildirebilmektedir (The Ministry of Modernisation - Norway, 2005, s.12). Bir rapor sunulmadan önce, konuyu kurum içinde çözmek için bir girişimde bulunabileceğini bildirmektedir. Bu durum kamuda şeffaflığın oluşmasını pekiştirmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye'de bulunmamaktadır.

Norveç'te Dijitalleşme ve Kamu Yönetişimi Bakanlığı bulunmaktadır. Bu bakanlık Beşinci Norveç Açık Hükümet Ulusal Eylem Planı bulunmaktadır. Norveç Hükümeti resmi internet sitesinde *“Bu eylem planı, Norveç hükümetinin kamu alımlarında şeffaflığı artırmayı, yolsuzlukla mücadele etmeyi ve nüfusun dijital okuryazarlığını artırmayı amaçlayan girişimler yoluyla daha fazla şeffaflığa yönelik çabalarına katkıda bulunacaktır. Sonuç olarak, bu daha şeffaf, yenilenmiş ve iyileştirilmiş bir yönetime yol açacaktır.”* olarak tanımlanmış ve hedefi bildirilmiştir (Norveç hükümeti, 2024).

Türkiye'de 2018-2025 yılları arasında dijitalleşme sürecinden Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi sorumlu olmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi kamunun dijital dönüşümüne liderlik etmek, e-devlet hizmetleri, kamuda yapay zeka uygulamaları gibi görevlere sahip olmaktadır ama 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kapatılarak görev ve sorumlulukları Siber Güvenlik Başkanlığı'na devredilmiştir.

Sonuç olarak, Danimarka, Norveç, Yeni Zelanda gibi yolsuzluğun düşük olduğu ülkelerde şeffaflığın, hesap verilebilirliğin, bağımsız ve etkin denetim mekanizmalarının ön planda olduğu görülmektedir. Türkiye'de etik sorunlara yönelik çalışmaların var olduğu ama bağımsız denetim mekanizmasının sağlanamaması ve şeffaflığın, hesap verilebilirliğin sınırlı kalması gibi durumlardan dolayı yetersiz kalmaktadır.

3.3. Türkiye Üzerine Değerlendirme

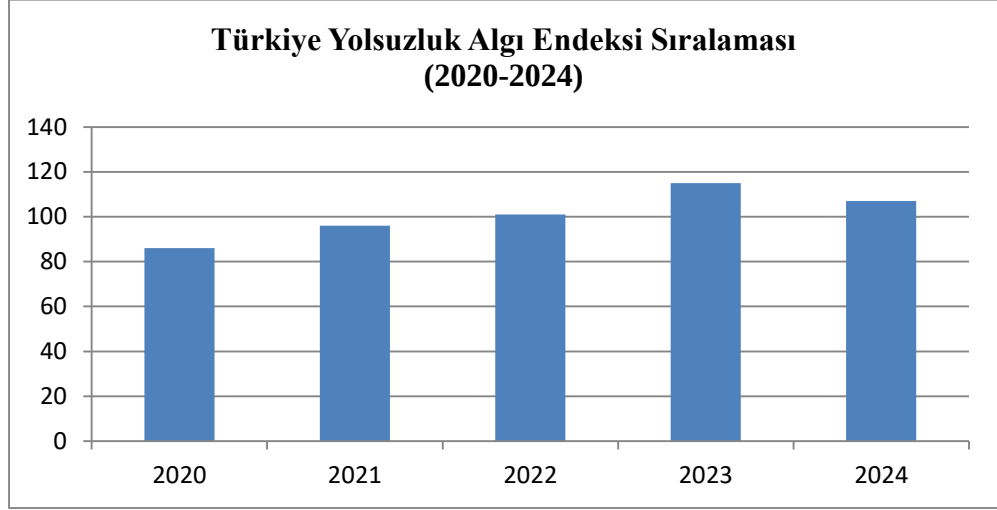
Türkiye'de kamu yönetiminde etik olgusunun oluşması adına bir çok uygulama, kurum ve politika mevcuttur ve geleceğe dönük çalışmalar, araştırmalar yapılmaktadır. Türkiye'deki uygulamaların var olduğu ama etkinliğinin zayıf olduğu değerlendirilmektedir. Kamu yönetimindeki etik sorunları yönelik, etik kurulların

güçlendirilmesi ile denetimin attırılması, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artırılması ile yolsuzluğun azaltılması, etik ilkeler üzerine eğitim ve farkındalık oluşturularak uygulanabilirliğinin artırılması, çıkar çatışmalarının önlenmesi ile kayırmacılığın ve rüşvetin önlenmesi, vatandaş katılımının artırılması ile demokrasinin güçlendirilmesi etik sorunların önlenmesinde çözüm önerisi oluşturabilmektedir.

Türkiye’deki Kamu Görevlileri Etik Kurulu kamu yönetiminde oluşan etik ihlalleri belirlemektedir ancak kurumun etkinliği sınırlı oluşu bir tartışma konusudur. Bu kurumun bağımsızlığının ve yaptırım gücünün artırılması gerekmektedir. Bir diğer sorun ise kamu kurumlarında ki etik komisyonların işlevlerinin belirlenmesi yönetmeliklere bırakılmıştır. Bu etik komisyonlar kurum içi etik kültürün oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Görev ve yetkilerinin kanun ile düzenlenmesi kurumsal gelişmeyi de olumlu yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir (Usta ve Arslan, 2020, s.237).

Türkiye’de kamu yönetiminde etik sorunların çözümüne ilişkin Kanada’da bulunan “Çıkar ve Etik Çatışma Komiserliği” yapılanması örnek olarak verilebilmektedir. Bu yapı sadece Kanada parlamentosuna bağlılığı mevcuttur. *“Komiserlik kendi çalışma koşullarına sahip olup, Federal Hükümetin bir organı olarak çalışmaz, komiserlik raporlarını bir bakan vasıtasıyla değil, doğrudan kendisi sunar, komiserliğin bütçesi hükümetten ayrı tutulmuş olup, komiser kendi ihtiyacını doğrudan Avam Kamarası sözcüsüne sunar ve bu kanaldan hazineden kaynak aktarılır.”* şeklindeki hükümler komiserliğin yasal olarak güvence altına alındığının ve bağımsız hareket ederek denetim sağlamanın teminatı olarak görülmektedir (Önen ve Yıldırım, 2014, s.122).

Uluslararası yapılan endekslerde Türkiye ortalamanın altında yer almaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün 2025 yılında yayınladığı yolsuzluk algı endeksinde Türkiye’nin son beş yılda (2020-2024) yolsuzluk algı sıralamasındaki yeri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

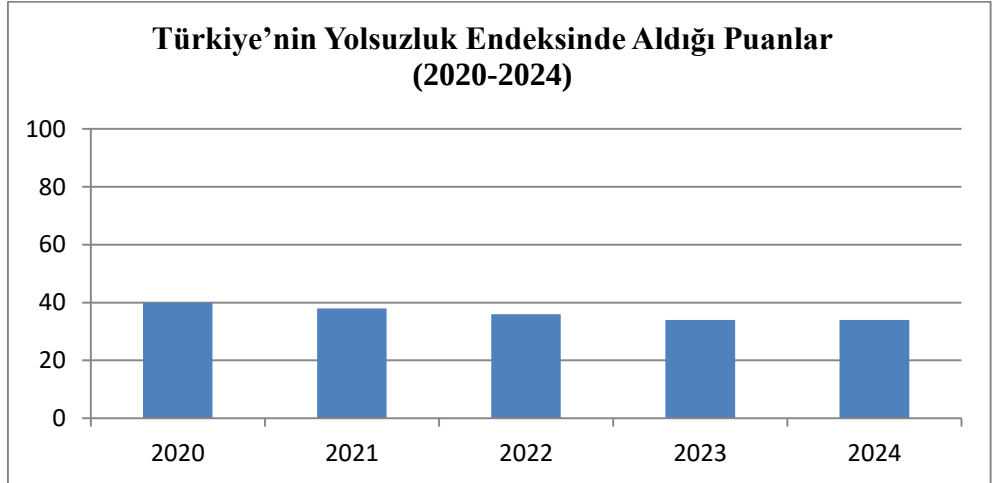

Grafik 6. Türkiye Yolsuzluk Algı Endeksi Sıralaması

Kaynak: Bu grafik Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye; 2020 yılında seksen altıncı sırada, 2021’de doksan altıncı sıraya, 2022’de yüz birinci sıraya ve 2023 yılında ise yüz on beşinci sıraya gerilemiştir. 2024 yılına gelindiğinde ise yüzyedinci sırada bulunmaktadır.

Bu algı endeksine göre Türkiye’nin son beş yılda (2020-2024) aldığı puanların grafiği aşağıdaki gibidir.

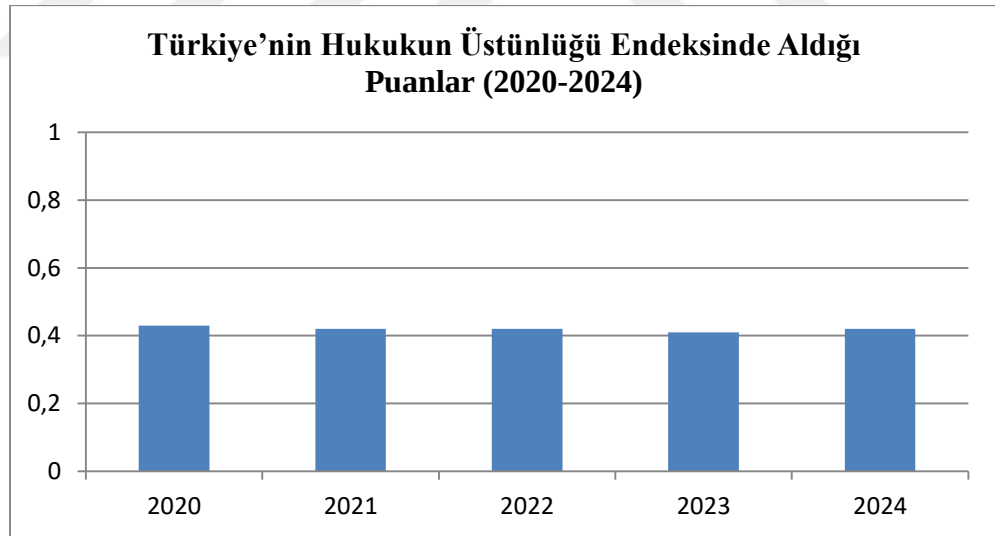
Grafik 7. Türkiye’nin Yolsuzluk Endeksinde Aldığı Puanlar

Kaynak: Bu grafik Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin son beş yılda aldığı puanlar; 2020 yılında kırk puan, 2021 yılında otuz sekiz puan, 2022 yılında otuz altı puan, 2023 ve 2024 yılında ise otuz dört puan almıştır.

Bu endekse göre 50 puanın altında bulunması ciddi yolsuzluk sorunları ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. 180 ülke arasında 107. Sırada yer almıştır. Bu durum 2023 yılında ki verilere kıyasla aynı puanla kalmasına rağmen 8 sıra ileriye taşındığını gösterse bile ülkenin sıralamada yeri kötü değerler arasında yer almaktadır. 2020 yılından itibaren Türkiye'nin endeksinin toplamda altı puan gerileyerek bu durum ülkenin yolsuzluk algısının belirgin bir şekilde kötüleştiğini ifade etmektedir. Uluslararası şeffaflık örgütünün endeks puanı 100 ile 0 arasındadır. 0 puan yolsuzluğun fazlalığını 100 puan ise yolsuzluğun düşüklüğüne işaret ederek Türkiye 34 puan ile listenin gerilerinde kalmaktadır.

Türkiyenin Dünya Adalet Projesi tarafından düzenlenen “Hukukun Üstünlüğü Endeksinde” son beş yılda aldığı puanlar aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

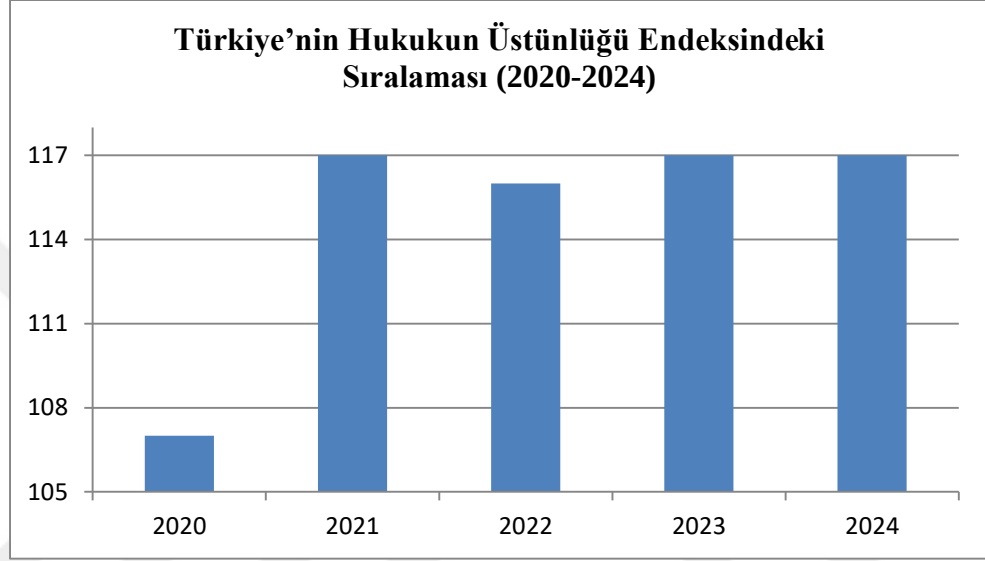

Grafik 8. Türkiye'nin Hukukun Üstünlüğü Endeksinde Son Beş Yılda Aldığı Puanlar

Kaynak: Bu grafik Dünya Adalet Projesi (WJP) yayınladığı veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksine göre Türkiye'nin son beş yılda aldığı puanlar şu şekildedir; 2020 yılında 0.43, 2021 ve 2022 yılında 0.42, 2023 yılında 0.41 ve 2024 yılında ise 0.42 puan almıştır.

Bu endekse göre son beş yılda sıralama değişikliği ise aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 9. Türkiye'nin Hukukun Üstünlüğü Endeksinde Son Beş Yıldaki Sıralaması

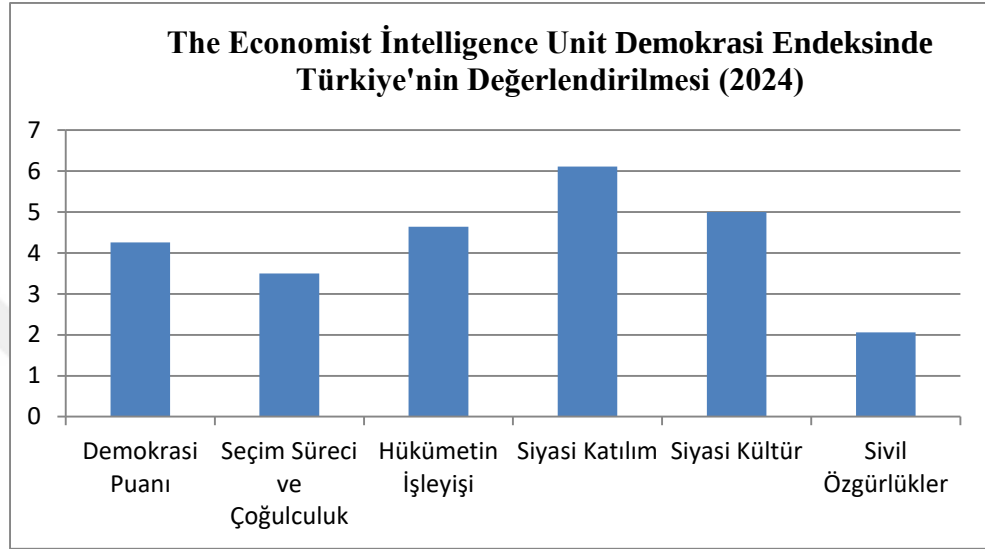
Kaynak: Bu grafik Dünya Adalet Projesi (WJP) yayınladığı veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya Adalet Projesi Hukukun Üstünlüğü Endeksine göre Türkiye'nin son beş yıldaki sıralaması şu şekildedir; 2020 yılında yüz yedinci sırada, 2021 yılında yüz on yedinci, 2022 yılında yüz on altı ve 2023 ile 2024 yıllarında ise sırası yüz on yedinci sırada sabit kalmıştır.

Hukukun üstünlüğü endeksinin değerlendirildiği sekiz ana başlıkta 2024 yılı verilerinde Türkiye'nin sıralaması şu şekildedir, hükümet yetkileri üzerindeki kısıtlamalarda 135. sıra, yolsuzluğun önlenmesinde 78.sıra, açık ve şeffaf yönetim 108.sıra, temel haklar konusunda 133.sıra, düzen ve güvenlikte 70.sıra, mevzuatın uygulanmasında 117.sırada, sivil adalette 122.sıra ve ceza adaletinde ise 107. Sırada bulunmaktadır. Bu endeksin sunduğu verilere göre Türkiye hükümet yetkileri üzerindeki kısıtlamalarda, açık ve şeffaf yönetimde, temel haklarda, sivil adalette ve

mevzuatın uygulanması konularda 142 ülke arasında kötü puan alan ülkeler arasında yer almaktadır (Dünya Adalet Projesi, resmi internet sitesi, 2024).

The Economist Intelligence Unit'in 2025 yılında yayınladığı demokrasi endeksinde Türkiye'nin değerlendirilmesi aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

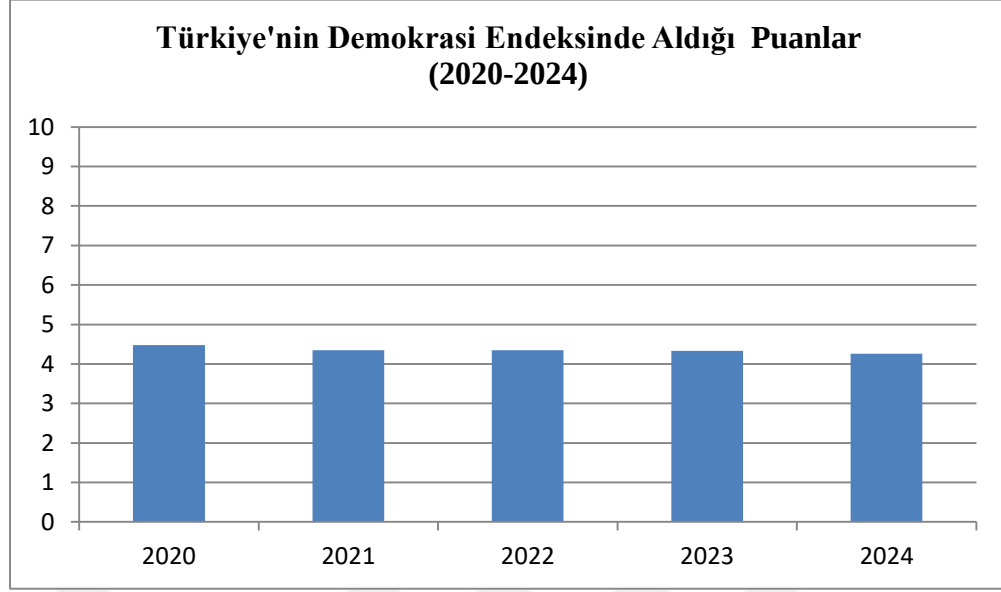

Grafik 10. The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksinde Türkiye'nin Değerlendirilmesi (2024)

Kaynak: The Economist Intelligence Unit tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: www.economistintelligence.com, Erişim tarihi: 15.03.2025

Türkiye bu endekste, seçim süreci ve çoğulculukta 3.50 puan, hükümetin işleyişinde 4.64 puan, siyasi katılımdan 6.11 puan, siyasi kültürden 5.00 puan ve sivil özgürlüklerde 2.06 puan alarak bu alt parametreler ışığında demokrasi puanı olarak 4.26 almıştır. Özellikle sivil özgürlük parametresinde çok düşük puan alması etik değerlerde olan düşüklüğü göstermektedir.

Türkiye The Economist Intelligence Unit'in yayınladığı Demokrasi Endeksine göre son beş yılda aldığı puanlar aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

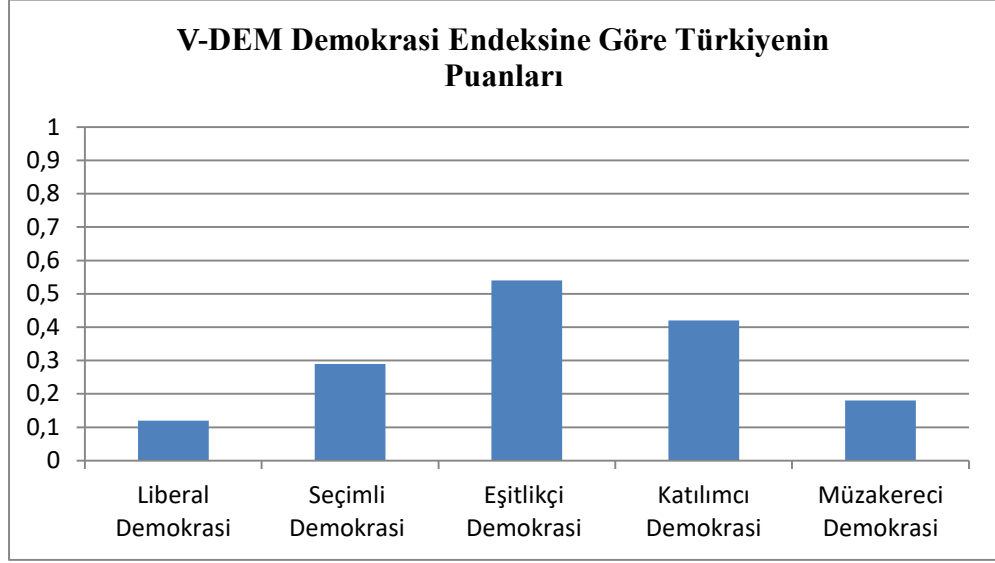

Grafik 11. Türkiye'nin Demokrasi Endeksinde Son Beş Yıldaki Puanları

Kaynak: The Economist Intelligence Unit tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: www.economistintelligence.com, Erişim tarihi: 15.03.2025

Türkiye'nin Demokrasi Endeksinde son beş yıldaki puanları şu şekildedir; 2020 yılında 4,48 puan, 2021 ve 2022 yıllarında 4,35 puan, 2023 yılında 4,33 puan ve 2024 yılında 4,26 puandır. Bu endeks 0 ile 10 arasında puanlamaya sahip olup 10 en yüksek 0 ise en düşük puandır. Bu durumda türkiye 5 puanın altında kalarak demokrasi endeksinde kötü bir puan ve sıralamaya sahip olmaktadır.

Aynı şekilde bir diğer demokrasi endeksini yapan V-DEM'in demokrasi endeksinin alt parametrelerine göre Türkiye'nin aldığı puanlar aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

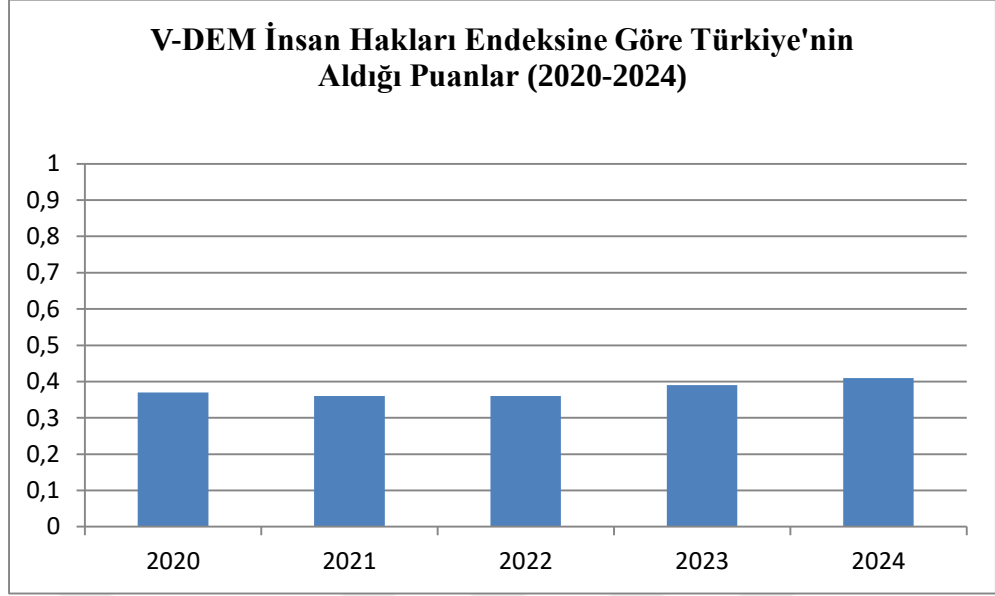

Grafik 12. V-DEM Demokrasi Endeksine (2024) Göre Türkiye'nin Puanları

Kaynak: V-DEM tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: ourworldindata.org , Erişim tarihi: 09.04.2025

V-DEM Demokrasi Endeksine göre Türkiye liberal demokrasi alt başlığından 0,12 puan, Seçimli demokrasi alt başlığından 0,29 puan, eşitlikçi demokrasi alt başlığından 0,54 puan, katılımcı demokrasi alt başlığından 0,42 puan ve müzakereci demokrasi alt başlığından 0,18 puan almıştır. Bu endeksin puanlama aralığı 0 ile 10 arasında olup en yüksek puan 10 en düşük puan ise 0 olmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin tüm alt parametrede 0,50 puanın altında kalmıştır.

V-DEM'in analiz etmiş olduğu bir diğer endeks ise insan hakları endeksidir. Türkiye'nin insan hakları endeksinde son beş yılda aldığı puanlar aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 13. V-DEM İnsan Hakları Endeksine (2024) Göre Türkiye'nin Son Beş Yılda Aldığı Puanlar

Kaynak: V-DEM tarafından yayınlanan endeksten alınan verilerle yazar tarafından grafik oluşturulmuştur. Erişim adresi: ourworldindata.org , Erişim tarihi: 09.04.2025

V-DEM İnsan Hakları Endeksine (2024) göre Türkiye'nin son beş yılda aldığı puanlar sırasıyla, 2020 yılında 0,37 puan, 2021 ve 2022 yıllarında 0,36 puan, 2023 yılında 0,39 puan ve 2024 yılında 0,41 puan almıştır.

Türkiye’de başta kamu yönetimi olmak üzere birçok alanda etik standartları oluşturmak ve güçlendirmek amacıyla önemli yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanmalar mevcut olmaktadır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun kuruluşu başta olmak üzere, çeşitli mevzuat düzenlemeleri ve etik ilkeler bildireleri, etik davranış ve ilkelerin kurumsal düzeyde özümsemesi amacıyla atılan adımlardandır. Bununla beraber, Türkiye’nin uluslararası endekslerde etik ve yolsuzluk algısına yönelik oluşturulan konu başlıklarında (demokrasi endeksi, yolsuzluk endeksi, insan hakları endeksi,v.b) elde ettiği veriler doğrultusunda değerlendirildiğinde Türkiye’de etik normların uygulamada yeterli olgunluğa erişmediğini ortaya koymaktadır.

Bu durum, Türkiye’de etik norm ve davranışların yasal düzenlemelerde var olmasına karşılık kurumsal yapıdaki her çalışanın davranışlarına yön verecek güçlü bir yapıda etik iklimin ve süreklilik gösteren etik kültürün tam anlamıyla oluşturulamadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Etik iklimin gelişmediği bir

durumda çalışanların ve kurumların etik normlara göre hareket etmeleri sürekli bir davranış haline gelememekte; etik kültürün yetersiz olması ise etik dışı davranış ve uygulamaların devamlılık kazanmasına zemin oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de etik mevzuatın ve uygulamaların geliştirilmesi önemli bir ilerleme olmakla beraber, bu uygulama ve politikaların kalıcı ve etkili bir değişim oluşturabilmesi için güçlü bir etik iklimin sağlanması ve bu oluşan etik iklimin zamanla kurumsal bir etik kültüre dönüşmesi gerekmektedir. Sadece bu şekilde mevzuatın ötesinde kurumların ve çalışanların etik norm ve davranışları içselleştirmesi, sosyal adalet ve sosyal sorumluluk ilkelerini gözetten bir yapı oluşabilecektir.

Norveç Varlık Fonuna üye olan şirketlere etik denetim sağlaması ve etik dışı faaliyet gösteren şirketlerin fondan çıkarılması gibi faaliyetler Norveç’de bir çok kuruluşun etik denetim icra ettiğini göstermektedir. Bu durum Türkiye’de de Varlık Fonu gibi kuruluşların etik denetimler yaparak cezai yaptırımlar yapması etik iklimin oluşmasına olanak sağlayacağı ön görülmektedir.

Öte yandan Türkiye’deki Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun üyelerinin ataması cumhurbaşkanı tarafından yapılmaktadır. Denetleyen ile denetlenen arasındaki tarafsızlık ve bağımsızlık ilişkisi etik çelişkiye neden olabilmektedir. Bu durum etik denetimin bağımsızlığını zayıflatabilmekte ve kamuoyunun güvenini sarsabilmektedir. Etik kurulun etik denetimin meşruiyeti için bağımsız olması temel ilkelerden biridir. Kurul üyelerinin şeffaf seçimle, çok aktörlü katılımı ile ya da yürütmeden bağımsız atama mekanizmaları ile etik bir ortam oluşturulabilmektedir. Yeni Zelanda Ombudsmanlık Ofisi ve Denetim Ofisi bağımsız yapıda olmaları Türkiye için bu konuda örnek niteliği taşımaktadır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun kararları tavsiye niteliği taşımaktadır. Uygulama ve sonuç noktasında tavsiyelerin hayata geçirilme oranı düşük kalmaktadır. Bu durumun göstergesi olarak uluslararası bağımsız kuruluşlarla yapılan endekslerde Türkiye düşük puanlar alarak sıralamaların en gerisinde yer almaktadır. Kurulun aldığı kararların uygulanabilirliğinin artırılması etik denetimi güçlendirilmesini sağlayacaktır.

Danimarka Veri Etiği Konseyi dünyada ilk ve tek olmasından kaynaklı dijitalleşme sürecinde olan birçok ülke gibi Türkiye için de örnek bir yapılanmadır. Konsey; dijital kimlik cüzdanı, üretken yapay zeka, işyerinde veri etiği, yüz tanıma, verileri bağlama ve Covid-19 ve veri etiği konularına yönelik ortak etik bir  er eve sunmaktadır. Temaların  eşitliliği yapay zeka kullanıcıları için oluşabilecek olası etik sorunların önüne geçilmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin dijitalleşme sürecince benzer bir yapılanmaya sahip olması dijitalleşme sürecinin etik bir zeminde ilerlemesini destekleyecektir.

Özetle, etik normlara dayalı bir kamu yönetiminin sadece teorik yaklaşımlarla olmayıp aynı zamanda uygulanabilir pratiklerle ve toplumsal etik kültürün yerleşmesiyle mümkün olabildiği değerlendirilmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma etik değerlerin kamu yönetimindeki yerine, sosyal sorumluluk ve sosyal adalet ilkeleriyle hangi noktalarda kesiştiğini ve Dijitalleşen dünyada kamu yönetimi alanında etik değerlerin nasıl korunabileceğini bütüncül bir çerçevede tartışmaktadır. Tez, üç bölümden oluşmaktadır ve üç bölümde ele alınan kavramsal, anaitik ve karşılaştırmalı değerlendirmeler ışığında, kamu yönetiminde etik sorunların neler olduğunu ve bu sorunların çözüm yolları geliştirmek hedeflenmiştir.

İlk bölümde etik kavramının tanımı, felsefi temelleri ve tarihsel gelişim süreci içerisindeki rolünü üzerinden bir çerçeve oluşturulmuştur. Etik ile beraber sık kullanılan kavramlar olan ahlak, erdem ve kültür kavramlarının neler olduğunu ve etik içerisindeki yerinden bahsedilmiştir. Etik ile ahlak kavramlarının farklı olduğu etiğin daha evrensel bir nitelik taşıdığından bahsedilmiştir. Erdemli bir kişi etik midir? sorusunun cevabını etik ve erdem ilişkisini Aristoteles'in Platon'un ve Kant'ın bakış açıları ile açıklanmıştır. Etik kültür ilişkisi özellikle etik sorunların çözümü niteliğinde olduğundan özel bir önem taşımaktadır. Etik kültürün örgüt veya toplum içerisinde algılanış biçiminin etik iklimi oluşturduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda birinci bölümde tarih boyunca oluşan birçok etik teori ele alınmıştır. Bu teoriler günümüzde etkili olan uygulamalı etik teorisi (meslek etiği, çevre etiği, tıp etiği, vb.), etiğin teorik kısmını oluşturan normatif etik ve etik kavramının en temelde nasıl algılandığını irdeleyen meta-etik teorisi olarak ele alınıp değerlendirilmiştir. Etik kavramı yalnızca bireysel bir tercih olmadığı aynı zamanda kamu görevlileri için de kurumsal bir sorumluluk olmaktadır. Bu bağlamda kamu yönetimi kavramı, sosyal adalet ve sosyal sorumluluk kavramlarının tanımlaması yapılmıştır. Günümüz dünyasında dijitalleşme ile etik kavramının önemini vurgulamak amacı ile bu bölümde dijitalleşme ve yapay zeka kavramları tanımlanmakta ve tarihi gelişim süreci ele alınmıştır.

İkinci bölümde, kamu yönetimin etik ile ilişkisi doğrudan irdelenerek kamuda etik tartışmalar her ne kadar modern dönem sorunu olarak algılsa da yönetimin ve etiğin tartışılmaya başlandığı dönemden beri yönetiğin etiğinde tartışıldığı ve modern döneme gelene kadar ki tartışmaların neler olduğu ele alınmıştır. Bu süreç içerisinde özellikle Büyük Buhran sonrası gelişen Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve

yönetişim olgusu irdelenmiştir. Yönetişim anlayışı karar alma sürecinde hesap verilebilirliği, verimliliği sağlamakta ve demokrasiyi güçlendirmektedir. Bu durum doğrudan etik sorunların üstesinden gelindiği bir yapının oluşmasını sağlamaktadır. Etik sorunlar olan kayırmacılık, rüşvet, yolsuzluk ve yozlaşma da bu bölümde ele alınmaktadır. Kamu yönetiminde etiğin sosyal sorumluluk ve sosyal adalet ilişkisi irdelenmiştir. Bu bağlamda etik, sosyal adalet ve sosyal sorumluluk bir bütündür. Bu bütünlüğün sağlanabilmesi ve yasal sorumluluk ve işlevlik kazanabildiği alan devlettir. Devlet kamu yönetimi eliyle etik ilkelerin sosyal adalet içerisinde sosyal sorumluluğun sağlandığı alan olmaktadır. Etik ilkelerin uygulama şekli ve cezai yükümlülüklerinin bulunduğu yasal zeminin oluşması ve ilk kamu yönetiminde etik davranışların uygulanması vatandaş içinde örnek teşkil etmektedir. Bu hususlar neticesinde yapılan işlemler refah devlet yapısını sağlayarak, yozlaşmanın önüne geçecektir sonucu çıkarılmaktadır. Bu bölümde Türkiye’de kamu yönetiminde etik anlayışının nasıl yapılandığı, hukuki düzenlemelerin kapsamı ve uygulamadaki karşılığı ele alınmıştır.

Ayrıca, dijitalleşmenin kamu hizmetlerini dönüştürme potansiyeli, dijital kamu hizmetlerinin neler olduğu ve bu hizmetlerin yaygınlaşması ile birlikte veri güvenliği, algoritmik ön yargılar, vatandaşın kişisel bilgilerinin korunması gibi yeni etik problemlerden bahsedilmiştir. Yapay zekâ destekli gerçekleştirilen hizmetlerin şeffaflık ilkesini tehdit edebileceği, hesap verilebilirliğin zayıflamasına yol açabileceği ve dijital eşitsizlikleri artıracabileceği gibi hem fırsat hem de tehditler ele alınmıştır. Bu gibi sorunların önlenmesi amacıyla her ülke dijitalleşme ve yapay zekayla ilgili planlamalar oluşturmaktadır. Türkiye’de bu ülkelerden biridir ve Türkiye’nin dijitalleşme ve yapay zeka alanında on yıllık kalkınma planı bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Uluslararası düzeyde etik yönetim sistemleri ve uluslararası ölçütler değerlendirilmiştir. Ölçütler, Uluslararası Şeffaflık Örgütünün yayınladığı yolsuzluk algı endeksi, Dünya Adalet Projesi tarafından yayınlanan hukukun üstünlüğü endeksi, The Economist Intelligence Unit’in yayınladığı demokrasi endeksi, V-Dem tarafından yayınlanan demokrasi ve insan hakları endeksleridir. Bu endekslerin değerlendirilmesi ve bu endekslerde ilk beş sırada genellikle bulunan Danimarka, Norveç ve Yeni Zelanda ülkelerinin etik

uygulamaları ve dijitalleşme (dijitalleşme ve etik) ile ilgili planlama, uygulamaları ve politikaları değerlendirerek Türkiye ile karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin belirlenen endekslerdeki durumuda ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de etik mevzuatın ve uygulamaların geliştirilmesi önemli bir ilerleme olmakla beraber, bu uygulama ve politikaların kalıcı ve etkili bir değişim oluşturabilmesi için güçlü bir etik iklimin sağlanması ve bu oluşan etik iklimin zamanla kurumsal bir etik kültüre dönüşmesi gerekmektedir. Sadece bu şekilde mevzuatın ötesinde kurumların ve çalışanların etik norm ve davranışları içselleştirmesi, sosyal adalet ve sosyal sorumluluk ilkelerini gözetten bir yapı oluşabilecektir.

Etik bir kamu yönetimi için yalnızca kurallar ve politikalar yeterli değildir; kuralların ve politikaların yaşandığı, uygulandığı ve hesap verilebilir şeffaf bir kamu yönetimi yapısı gereklidir. Bu bağlamda hem normatif hem de normatif olarak etik kültürün içselleştirilmesi sadece bugünün değil aynı zamanda geleceğin kamu yönetimi için de bir gereklilik olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. ve Özgür, H. (2014). *Çağdaş Kamu Yönetimi Konular, Kuramlar, Kavramlar*, Nobel Yayınları, Ankara, 2.Basım.
- Akıncı Vural, Z. B. ve Coşkun, G. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(1).
- Aktan, C. (2009). Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Aktaş, K. (2014). Etik-Ahlâk İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 22-32.
- Arifoğlu, B. (2020). Türkiye’de Kürtajın Etik Açısından İncelenmesi, *TBB Dergisi*, 150(1), 123-135.
- Aristoteles (2022). *Politika*, çev. Mete Tunçay, Remzi kitapevi, İstanbul, 24. Basım
- Aristoteles (2023). *Nikomakhos’a Etik*, çev. Saffet Babür, BilgeSu yayıncılık, Ankara, 11. Basım.
- Ateş, H. ve Buyruk, G. C. (2018). Bir İyi Yönetişim İlkesi Olarak Katılımcılık ve Türk Kamu Yönetiminde Katılımcılığın Konumu. *Ombudsman Akademik*(1), 81-98.
- Avşar, H. (2006). Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls’un Adalet Teorisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ayçiçek, H. İ. (2022). Türklerin İslamiyet Öncesi ve Sonrası Devlet (Kamu) Yönetimi Anlayışının Karşılaştırılması, *Current Perspectives in Social Sciences*, 26(1), 1-8.
- Bakırcı, Ç. M. (2013). Tramvay Problemleri ve Etik İkilem Soruları: Siz Olsanız Ne Yapardınız? , Evrim ağacı, Erişim adresi: www.evrimagaci.org
- Bakırcı, Ç. M. (2024) Makineler Düşünebilir mi? Alan Turing'in 1950 Tarihli "Hesaplama Makineleri ve Zeka" Makalesinin Türkçe Tam Çevirisi, Erişim adresi: www.evrimagaci.org.
- Bayoğlu, F.(2013). Meta-Etik ve William David Ross’un Deontolojik Sezgici Ahlak Kuramı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Bayramoğlu Özügürlü, S. (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim, *Praksis*, 7(1), 85-116.

- Beyter, T. (2022) Uygulamalı Etik Nedir? Uygulamalı Etiğin Çalışma Alanları Nelerdir? , Evrim ağacı, Erişim adresi: www.evrimagaci.org
- Bilici, Ş. (2018). Almanya’da Değerler Eğitimi: Aşağı Saksonya Eyaleti Örneği, *Talim Dergisi*, 2(1), 127-147.
- Birleşmiş Milletler (2024). Erişim adresi:www.un.org, Erişim tarihi: 02.09.2024.
- Bulut, Z. (2023). Yeni Kamu Yönetimi Reformlarının Türk Kamu Yönetimi Sistemine Etkileri, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Büte, M.(2011), Etik İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 171-192.
- Canfer Bayraktaroğlu, H. ve Özcan, Z. (2020). Nikomakhos’a Etik Bağlamında Aristoteles’in Erdem Etiği, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 277-296.
- Ceylan Acar, G. (2022). *Sporda Meslek Etiği*, Efe Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Ceylan, Ö. M. (2019). Sosyal Sorumluluk Alanında Üniversitelerin Yeri ve Türkiye’deki Devlet Üniversiteleri ile Vakıf Üniversitelerinin Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Konusunda Bir Karşılaştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Doktora tezi.
- Ciğercioğlu Öztepe, M. (2013). Kamu Yönetiminde Etik Sorunu: Türk Kamu Yönetiminde Etik Sisteminin Eleştirel Çözümlemesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı, Doktora tezi.
- Controller and Auditor-General (2022). Erişim adresi: www.oag.parliament.nz
- Coşkun, F. ve Gülleroğlu, H.D. (2021). Yapay Zekanın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(3), 947-966.
- Country Report – Denmark (2020). National Strategies on Artificial Intelligence a European Perspective in 2019, Directorate B – Growth & Innovation – Digital Economy Unit (B6).
- Çakır, M. (2017). Geçmişten Günümüze “Sosyal Adalet”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), 560-572.
- Çamur, Ö. ve Aydın, Ö.H. (2021). Kamu Yönetiminde Siyasallaşma ve Kayırmacılık Sorununa Ahlak ve Adalet Eksenli Çözüm Önerileri, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 1140-1166.

- Çevikbaş, R.(2012), Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Türkiye Uygulamaları, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 9-32.
- Çoban, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260.
- Dağ, E.(2023). Philippa Foot’un Çifte Etki Doktrini ve ‘Tramvay Problemi’: Uygulamalı Etik Açısından ‘Ahlaki İkilemler’ ve Failin Karar Verme Sorunu,*SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60(1) 243-257.
- Delibaş, K. ve Akgül, A. E. (2010). Dünyada ve Türkiye’de E-devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 101-144.
- Devlet Emeklilik Fonu Küresel Etik Konseyi (y.k). Erişim adresi: www.etikkradet.no Erişim tarihi 10.12.24.
- Devlet Memurları Kanunu, 657(1965). Tarih: 23.7.1965, Sayı: 12056.
- Doğan Şahiner, D. ve Efesoy, A. (2023). Yapay Zeka ve Etik Değerler, *INmagazine* 30. Sayı.
- Dünya Adalet Projesi(World Justice Project-WJP), Erişim adresi:worldjusticeproject.org, Erişim Tarihi: 04.03.2025.
- Efe, H. ve Demirci, M. (2013). Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler, *Sayıştay Dergisi*, 90(1), 49-72.
- Eryılmaz, B. (2008). Etik Kültürü Geliştirmek [Konferans sunumu], Türkiye İçişleri Bakanlığı.
- Eryılmaz, B. (2017). *Kamu Yönetimi Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar*, Umuttepe Yayınları, 10. Basım, İzmit.
- Filiz,M. (2023). Sağlık Çalışanlarının Örgütsel Güven ve Örgütsel Destek Algılarının İhbarcılık Eğilimi Üzerindeki Etkisini Belirlemede Etik Kültür ve Psikolojik Güvenliğin Aracı Rolü, *Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora tezi*.
- Folketingets Ombudsmand, (y.k). Erişim adresi: www.en.ombudsmanden.dk , Erişim tarihi: 12.12.24.
- Fulin, N. (2019). “Osmanlıda Rüşvet ve Cezası”, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 26-35.
- Genlik, S. (2024). Başarıya Giden Yolda Smart Adımlar: Hedeflerinizi Akıllıca Belirleyin, Norm Digital.
- Google (2024).Gemini.

- Gülmez, T. (2019). Ahlak Felsefesine Giriş: Neye göre, Kime göre? , Öncül Analitik Felsefe, Erişim adresi: www.unculanalitikkfelsefe.com
- Güven, A. ve Keskin, N. (2022). Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetimlerde Etik Gereksinimi, *Tarsus Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 119-135.
- Güzelsari, S. (2004). Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, GETA, Tartışma Metinleri Serisi, No:66, 1-25.
- Hood, C. (1991). A Public Management For All Seasons? *Public Administration*, 69, 3-19.
- İpek, S. ve Küçükkeleşçe, Ö. (2022). Kamu Yönetiminde Etiğin Önemi: Türkiye ve Yeni Zelanda Örneği, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 161-175.
- J.Jacques Rousseau, (2018). *Toplum Sözleşmesi*, çev. Kenan Cemil Güven, Dorlion yayınları, Eskişehir.
- Kahraman, L.(2020). Kamu Yönetiminde Etik Kültür ve Etik Liderlik: Kamu Görevlileri Etik Kurulu Üzerinden Bir İnceleme, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi.
- Kamu Denetçiliği Etik Kurulu, 2012, Kanun numarası: 6328, Sayı: 28338.
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5176, Kabul Tarihi: 25.05.2004, Sayı: 25486 Resmi Gazete.
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu,2024, Erişim adresi: www.etik.gov.tr , Erişim tarihi:23.11.2024.
- Kant, I. (2023) *Ethica Etik Üzerine Dersler*, çev. Oğuz Özgül, Folkitap yayınları, Ankara, 3.baskı.
- Katıtaş, S. (2018). Norveç Eğitim Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Türk Eğitim Sistemi İçin Bazı Çıkarımlar, *Route Educational and Social Science Journal*, 5(6), 41-52.
- Kayacı, M. (2020). Etik Davranış İlkelerinin Türkiye’de Kamu Yönetiminde Etik İklim Algısı ve Etiğin Kurumsallaşmasına Etkileri: Diyarbakır Örneği, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora tezi.
- Kaypak, Ş., Bimay, M. ve Yılmaz, V. (2017). Dijital Çağda Kamu Yönetimi ve Etik, *Social Sciences Studies Journal*, 3(6), 912-925.
- Kesgin, A. (2009). Etik Üstüne, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 12(35), 143-160.

- Kılıç, R.(2014). “İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı”, İslam Ahlakı: Temel Konular Güncel Yorumlar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Machiavelli , (2015) , *Prens*, çev. Nevin Yeni, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2. Basım.
- Norveç Etik Konseyi Faaliyet Raporu (2023), Erişim adresi: www.etikkradet.no , Erişim tarihi: 12.11.2024.
- Norveç Hükümeti (2024). Beşinci Norveç Eylem Planı Açık Hükümet Ortaklığı (OGP),Erişim adresi: www.regjeringen.no Erişim tarihi: 12.11.2024.
- OECD (2005).“Evaluating Public Participation in Policy Making”, Erişim adresi: www.oecd.org , Erişim Tarihi: 12.01.2025.
- OECD, resmi internet sitesi hakkında kısmı, Erişim adresi: www.oecd.org, Erişim tarihi: 12.12.2024.
- OpenAI. (2024). *ChatGPT* (GPT-4). OpenAI. Erişim adresi: <https://chat.openai.com/>
- Osborne, D. E. ve Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*, New York: Plume.
- Oskay, B. (2023). Immanuel Kant’ın Ahlak Felsefesinde Özgürlüğün Olanaklılığı, *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi*, 1(40), 21-38.
- Önen, S. M. ve Yıldırım, A. (2014). Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 103-126.
- Örselli, E. (2010). Türkiye’de Toplumsal ve Yönetimsel Etik Değerler ile İkilemler: Uygulamalı Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora tezi.
- Özdemir, M. (2008). Kamu Yönetiminde Etik, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 179-195
- Özer, M. A. (2005). Kamu Yönetiminin Etkinliğinin Önündeki En Büyük Engel: Bürokrasi ve Yozlaşma, *Verimlilik Dergisi*, 1(2), 24-67.
- Özsemerci, K. (2003). Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri, Sayıştay Başkanlığı, Araştırma/ İnceleme/Çeviri Dizisi: 27.
- Platon, (2011), *Devlet*, Müjde Yayınevi, İstanbul.
- Santiso, C. (2001). Good Governance and Aid Effectiveness: World Bank and Conditionality, *Georgetown Public Policy Review*, 7(1), 1-22.

- Savcı Yörük, E. (2021). Sosyal Devlet Anlayışı ve Türkiye’deki Gelişimi, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(11), 166-179.
- Sayan Özkal, İ. (2017). Farklı Ülkelerdeki Etik Kurul İncelemeleri: Türkiye Avustralya-Batı Avusturalya, Almanya, İsveç, Yeni Zelanda Teknik Rapor, Yolsuzluğun Önlenmesi ve Etiğin Teşviki için Teknik Destek Projesi.
- Sayan Özkal, İ. (2017). Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Ombudsman Arasındaki İlişki İşleyişi ve Yetkileri Açısından Diğer Ülkelerdeki Benzer Kurumlar Üzerine Yapılan Karşılaştırma Analizi, Yolsuzluğun Önlenmesi ve Etiğin Teşviki İçin Teknik Destek Projesi.
- Sezer, Ö. ve Büyükpınar, R. (2021). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Türkiye’de Yerleşme Politikaları, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 80-105.
- Sezer, Ö.(2008). Kamu Hizmetlerinde Müşteri (Vatandaş) Odaklılık: Türkiye’de Kamu Hizmeti Anlayışı Açısından Bir Değerlendirme, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 147-171.
- Sözen, H. (2024). Avrupa Birliği Ülkelerinde Yapay Zekânın Kamu Hizmetlerindeki Dönüştürücü Rolü: Danimarka, Fransa ve İtalya Deneyimleri Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 7(1), 322-338.
- Sunal, O. (2011). Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 283-305.
- Şamdan, Y. (2023). Türk Kamu Yönetiminde Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(3), 926-942.
- Şen, Y. F. (2015) Yaşam Hakkı: İdam, Kürtaj, Ötenazi ve Siyasal Sorumluluk, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 1-26.
- Şengül, R. (2018). Kamu Yönetiminde Şeffaflık Dönüşümü, *Sosyal Araştırmalar Ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(5), 154-163.
- Taner, A. (2012). Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Arayışları ve Hesap Verme Sorumluluğuna Etkileri, *Sayıştay Dergisi*(85), 27-50.
- Te Kawa Mataaho Public Service Commission (2025) Erişim adresi: www.publicservice.govt.nz , Erişim tarihi: 14.12.24.
- The Economist Intelligence Unit (2025). Demokrasi Endeksi, Erişim adresi: www.eiu.com, Erişim tarihi: 15.03.2025.
- The Ministry of Modernisation – Norway (2005). Ethical Guidelines for the Public Service, Erişim adresi: www.regjeringen.no, Erişim tarihi: 12.11.2024.

- Tortop, N., İspir, E.G., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M.A. (2012). *Yönetim Bilimi*, Nobel Yayınları, 9.Basım.
- Turan, Ç. (2022). X ve Y Jenerasyonunun Bakış Açısından Etik Liderlik, Örgütsel Sessizlik ve Etik Dışı Davranış İlişkisinde Etik İklimin Rolü: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Turan, E. (2016). *Kamu Yönetimi Temel Kavramlar*, Palet yayınları.
- Türk Ceza Kanunu, Kanun numarası:5237, Tarih: 12.10.2004, 25611 sayılı Resmi Gazete.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), Erişim adresi: www.sbb.gov.tr, Erişim tarihi:09.10.2024.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Erişim adresi: www.nip.tuik.gov.tr, Erişim tarihi:29.12.2024.
- Türkiye Varlık Fonu (2023). Erişim adresi: www.tvf.com.tr, Erişim tarihi: 08.03.2025.
- Uluslararası Şeffaflık Derneği (2024). Erişim adresi: www.seffaflik.org Erişim tarihi: 10.01.2025.
- UNESCO Küresel Yapay Zeka ve Yönetişim Gözlem Evi (2025). Erişim adresi: www.unesco.org , Erişim tarihi: 09.05.2025.
- United Nations Development Programme. (1997). *Governance for sustainable human development*.
- Usta, S. Ve Arslan, Ş. (2020) .Türkiye’de Etik Yönetim Anlayışına Yönelik Çerçeve Arayışı: Kamu Görevlileri Etik Kurulu Üzerinden Bir İnceleme, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11(2), 222-244.
- Uzun, S. , Uzun, E. , Yolsal, Ü. H. ve Güçlü, A. (2008). *Felsefe sözlüğü*, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara.
- Ünsal Özden, S. ve Çakmak Ergene, G. (2024). Avrupa Birliği Yapay Zeka Yasası, INmagazine.
- Varol, B. ve Demirkaya, S. (2020). Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü: Yerel Yönetimlerde Yerelleşme ve Merkezileşme, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(39), 250-276.
- V-DEM (2025). İnsan Hakları Endeksi, Erişim adresi: ourworldindata.org, Erişim tarihi: 09.04.2025.

- Waldo, D. (1968). Public Administration in a Time of Revolutions, *Public Administration Review*, 28(4), 390-405.
- We Are Social, (2025). Dijital Türkiye Raporu, Erişim adresi:wearesocial.com, Erişim tarihi:03.05.2025.
- Yatkın, A. (2015). *Kamuda Etik Yönetimi*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. LTD.ŞTİ. , Ankara, 1.Basım.
- Yatkın, A. ve Taşer, İ. (2015). Kamu Yönetiminde Denetim Aracı Olarak Ombudsmanlık: Türkiye ve Avrupa Birliği Karşılaştırmalı Örnek Olay Araştırması, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 89-103.
- Yazıbaşı, M.A. (2014). Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlâk Eğitim ve Öğretimi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 761-780.
- Yereli, A. B., Atsan, E. ve Kızıltan, M. (2015). Yolsuzlukla Mücadelede e-Yönetişim ve Kırgızistan’daki Durum, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 129-150.
- Yıldırım, A. (2023). Türk Kamu Yönetiminde Liyakat Sistemi: Uygulama Biçimleri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 37-63.
- Yıldırım, F. (2011) . Üniversite Gençliği “Sosyal Adalet”ten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkelerinin Sosyal Adalet Algısı Üzerindeki Etkisi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(25), 113-124.
- Yıldız, N. (2008-2010). Etik ile Ahlak Ayırımı, *Felsefe Arkivi*, 35. Sayı.
- Yücel, G. ve Adiloğlu, B. (2019). Dijitalleşme - Yapay Zekâ ve Muhasebe Beklentiler, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(17), 47-60.
- Yükseköğretim Kurulu, (2024), Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zeka Kullanımına Dair Etik Rehber, Erişim adresi: dergipark.org.tr, Erişim tarihi: 10.05.2025.
- Yüksel, C. (2011). Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 25(1-2), 671-708.

